

দেহা-পৰকা শ্ৰেণ

মহিম বৰা

শ্ৰীমত্ৰ এডভেৰ্টিং এণ্ড প্ৰেছিং
কম্পেনী লিমিটেড : কলকাতা

'Deha Garaka Prem'—A Book of Assamese Short Stories,
written by Prof Mahim Bora, Assalaipatty, Nagaon and published
by Satyendra Kumar Das, on behalf of M/S Mitra Agency & Co.,
Tinsukia Assam

* Second Published February, 1989 Price Rupees Sixteen only

॥ দ্বিতীয় প্ৰকাশ : ফেব্ৰুৱাৰী, ১৯৮৯ চন ॥
(আমাৰ প্ৰথম প্ৰকাশ)

॥ তিনিচুকীয়াৰ 'মিত্ৰ এজেন্টি এণ্ড কোং'ৰ শ্ৰীসত্যেন্দ্ৰ কুমাৰ দাসৰ দ্বাৰা
প্ৰকাশিত আৰু কলিকতাৰ বামকফ স্নাকনা প্ৰেছ, ১২, বিনোদ সাহা সেনৰ
শ্ৰীশ্যামল গড়াইৰ দ্বাৰা মুদ্ৰিত। প্ৰচ্ছদপট : গণেশ কল্লু ॥

॥ বেট—বেংগলী ৰীকৰ ॥

উহৰ্ণী

পূজনীয় আদি শিক্ষাগুরু
সত্ৰীয়া-সংস্কৃতিৰ একনিষ্ঠ সাধক
অছাম্পদ জীবিত গিৰিকান্ত মহন্ত
[অন্নপীসত্ৰ, কলিয়াবৰ]-দেৱক
ভক্তিৰে—

—মহিম

গল্পই অগভীৰ কথা :

এই সংকলনটো প্ৰকাশ পোৱাৰ মূলতে নগাওঁ ছোৱালী কলেজৰ অধ্যাপক শ্ৰীযুত ডিমকচন্দ্ৰ মহম্মদাব দেৱৰ সক্ৰিয় প্ৰচেষ্টা। প্ৰেছ, প্ৰকাশক, পাণ্ডুলিপিৰ ব্যৱস্থা, আনকি গল্পৰ নিৰ্বাচনো প্ৰায় ভেৰেভৰে। গভীৰে ভেৰেভৰ ঋণ হে স্বীকাৰ কৰিলো, পৰিশোধৰ উপায় নাই।

এ ডি পি. কলেজৰ ছাত্ৰ শ্ৰীমান নবেল্লনাথ মহন্তক পাণ্ডুলিপি প্ৰস্তুতিৰ অল্লাল লোৱাৰ কাৰণে আন্তৰিক শলাগ আৰু ধন্যবাদ জনালো।

মহিম বৰা

কি কি আছে ?

- ১ ॥ দেহা-গৰকা প্ৰেম ॥
১০ ॥ দোস্ত ॥
২৬ ॥ হাবাই বেনাবচী চাদৰ ॥
৩৯ ॥ লাব্দ গোপালৰ প্ৰেম ॥
৫৪ ॥ অৰ্জুন ॥
৬৪ ॥ ভীম-বকাসুৰৰ বৃন্দ ॥
৭০ ॥ প্ৰাগৈতিহাসিক ॥
৮৪ ॥ মোৰ দ্বৰ আব্দ তাৰ
অধিবাসীবিন্দ ॥
৯৮ ॥ তিনিটা মেকুৰী পোৱালি ॥

॥ দেহা-গৰকা প্ৰেম ॥

পথাৰবপবা আহিয়ে গাটোত চালে-বাবে পানী একলহ ঢালি খুই জ্বাৰত কঁপি কঁপি কণা-মুনাকৈ ভাতকিটা গিলি বলোবামে কাপোৰ পিন্ধাত লাগিল। ঘৈণীয়েকে লবালবিকৈ তামোলৰ বটাটো আনি দিলে। সক ল'ৰাটোবে জোতাযোৰ আনি, ফটাকানি এখনেৰে মচি চাফাকৈ আগবটাই দিলে। সক ছোৱালীজনীয়ে মাফ্লাবখন বিচাৰি আনি দিলে। শেষত ঘৈণীয়েকে বাকচ খুলি জাপবপবা এডীয়াৰ বৰচাদবখন আনি কান্ধত পেলাই দিলে। বছৰৰ প্ৰথম জ্বাৰ পৰিছে, কিনকিনীয়া বৰষুণ হৈ ঠাণ্ডাত হাৰ্ডলোক কঁপাই দিছে।

বাকচত কাহানিবাই ন্যোপ্খ'লিন এটা থৈছিল বোধহয়, কাপোৰখনৰ মুঠ গোল্ধ এটা এলাই বলোৰ মনলৈ আগৰ দিনবিলাকৰ, দহ বছৰৰ আগৰ দিনবিলাকৰ স্মৃতিবোৰ আনি দিলে।

‘মই এখন, এডীয়াৰ বৰকাপোৰ লগায়, ক'ত পায় এডী-পখিলা এটা আনি দিব।’

‘ওঁ, এডী পুহি এডী উলিয়াই টাকুৰীত নৃত্য কাটি, এডীয়াৰ বৰকাপোৰ বৈ মোক পিন্ধাব নালাগে বাক। ঘৰৰ বাকী কাম-বন-বিলাককে কৰি আজৰি নাই।’

সঁচাকৈ তাৰ মাক মৰাৰ পিছৰপৰা গোটেই গৃহস্থীৰ ভাৰ ঘৈণীয়েকৰ ওপৰত পৰিল। আগৰ বুঢ়ীয়ে ভাতৰ জঞ্জাল মাৰে, ল'ৰা-ছোৱালী বাখে, বোৱাৰীয়েকে ঢেঁকী, পানী, পথাৰ-সমাৰ, চোঁতাল-ঘৰ আদিৰ বাকী সকলো কাম কৰে। এতিয়া এই সকলোবিলাক নিজেই সামৰিব লগা হ'ল। বিয়া কবোৱা মাত্ৰ পাঁচ বছৰ হৈছিল,

ডাঙৰ ল'বাতোৰ তিনিবছৰ আৰু দ্বিতীয়টোৰ এবছৰমানহে হৈছিল।
পভিকে এডী পোহাৰ জঞ্জালটো সি চপাই দিব ভুখুজিলে।

কিন্তু 'চৰল গাভৰু' ঘৈণীয়েকৰ এলাহ নাই, ভাগব নাই। এদিন
ক'ববালৈ ফুৰিবলৈ গৈ এঘৰবপৰা পখিলা ছুটা লৈ আহিল। সিহঁতে
কণী পাবিলে, পোৱালি হ'ল, এডীপাত খালে, পলুবিলাক পকিল,
কলমধুনাৰ পাচিত লেটা বান্ধিলে, এডী চোকোৰা হ'ল, সিজালে,
পোকবিলাক আঁতৰ কৰিলে, ফাকে ফাকে সূতা কাটিলে, ছুবছৰ
মুৰত এডী-কাপোৰ হৈ উঠিল। এডী-চাদৰ এখন, একোখন গৃহস্থীৰ
ছাৱৰ সম্পত্তিৰ দৰে হৈ পৰে, বোলগ হ'লে ভাই-ভাগতো কেতিয়াবা
বিচাবে।

"এইখনেই মই দিব পৰা ডাঙৰ সম্পত্তি, ভালদৰে চলাব"—প্ৰথম
দিনা তাৰ গাত কাপোৰখন মেৰিয়াই দি ঘৈণীয়েকে কৈছিল।

চৰকাৰী অফিচৰ পিয়ন বলোৰাম। চেঙেলীয়া বয়সতে বাপেকে
ভাব-ভেটি দি তাক পিয়ন কামত সুমুৱাই দিয়ে। তেতিয়াৰেপৰা
আজি বাইশ বছৰ হ'ল এতিয়া হেড-পিয়ন।

এডী চাদৰখন নাকৰ আগলৈ আনি ছুবাবমান গোক্ৰ ল'লে তাৰ
পিছত কাণে-মূৰে মেৰিয়াই কেনিও বতাহ সোমাব নোৱাৰাকৈ লৈ
ভামোল এখন মুখত ভৰাই 'ওঁহ মই আহৌ এতিয়া' বুলি সদায়ে
ঘৈণীয়েকক কোৱাৰ দৰে কৈ চাইকেলত উঠি নগৰলৈ কোব ল'লে।
পাঁচ কিলোমিটাৰ বাট যাওঁতে আধাঘণ্টাৰ ওপৰ লাগিব। বেজিটো
ভাৱে ঢাকি ধকাত বেলা কিমান হ'ল উমান কৰিব নোৱাৰিলে।

কেবলেকীয়া বতাহ আৰু কিনকিনীয়া বৰষুণত বলোৰামৰ
চাইকেল আগেই বাঢ়িব নোখোজা হ'ল। চুবিয়াখন অৱশ্যে ভালদৰে
কেঞাপোছ মাৰি লৈছে। গৰম হাতদীঘল উলৰ গেঞ্জি এটা জ্বাজীৰ্ণ
হ'লেও বুকুখনত ঠাণ্ডা নলগাকৈ বাখিব পৰা শক্তি তাৰ এতিয়াও
আছে। তাৰ ওপৰত এটা চাৰ্ট। চাৰ্টৰ ওপৰত খাকী কোট এটা।
কোটটোৱেও যথেষ্ট দিন পৃথিৱীত ঠাণ্ডা উপভোগ কৰিছে। তাৰ
ওপৰত এখন ছুটীয়া বেপাৰীৰপৰা কিনা মাক্‌লাব, ডিঙিটোত চাবি

পাকস্থান মেৰিওৱা। তাৰ ওপৰত কেঁচুৱাৰ বৰকালোবখন কাপে-
 যুৰে অপটিয়াই এনেভাৱে মাৰি লৈছে যে এইসকল পিছি সহজেই
 চেৰ্পা দলৰ লগত হিনালয়ত খোজকাটি ফুৰিব পাৰি। কিন্তু হাত
 ছখন শিল যেন হৈ নিঃসাব হৈছে। চাইকেলৰ হেণ্ডেলৰ মুঠিয়া
 নথকাত অৱস্থাটো প্ৰায় নিয়ন্ত্ৰণৰ বাহিৰলৈ যাওঁ যাওঁ। চুৰিয়াৰ
 মাজেদি বতাহবিলাকে খুতবীয়া গছৰ ছলে বিছাদি বিছিছে। তাত
 বৰষুণ পৰি ভবিৰ ফাললৈ তিতি ৰোৱাত পেডেল মাৰোঁতে ভৰিত
 লিপিত খাই টানি টানি ধৰিছে। কেবাবাবো এখন হাতেৰে একটাই
 দিব লগা হোৱাত চাইকেলখনে ভাবসাম্য ৰাখিব নোৱাৰা অৱস্থা।
 এবাৰ খং উঠি জোৰ দি পেডেল মাৰি দিয়াত সোঁভৰিৰ ফালৰ চুৰিয়াৰ
 অংশাটা কিচিকি গ'ল।

সৰ্বনাশ। গ'ল সেইখন চুৰিয়া। আজি সঁচাকৈয়ে লোকচানৰ
 দিন তাৰ। আক ছুৰাবমান কটাডোখৰত জোৰ পৰিলে অকিচ
 পাৰ্শ্বত গাত চুৰিয়াই নাথাকিব।

কিন্তু উপায় নাই, হয় এখন হাতেৰে চুৰিয়াখন একটাই ৰাব
 লাগিব, নহয় ফাটিবলৈকে এৰি দিব লাগিব।

সেই কাৰণেই পেট পিছিব লাগে। অকিচৰ চাহাৰে সদায়
 সিহঁতক কৈ আছে, চৰকাৰী পোছাক পিছিবলৈ। এতিয়া পেট
 পিছিবলৈও লাগে লাভ, নিপিছিলেও এই জঞ্জাল। আজি যদি পলম
 হয়, অকিচৰ বৰবাবু, চাহাবৰ কিমান বকনি শুনিব লাগিব।

তাতে বৰবাবুৱে বাঁহৰ জেং এগাভীৰ কথা কৈ থকা এমাহ হ'ল।
 চাহাবক লাগে খৰি এগাভী। আজি-কালি গছ-গছনিয়ে নাই, খৰি
 আনো ক'ৰপৰা। আক বাঁহ-ডলত সোমাই জেং বিচৰাও জানো কম
 জঞ্জাল। আজি-কালি আগৰ দৰে জেং পৰি নাথাকে, তাতে কুঁহিয়াৰ
 পেৰাৰ সমন্বত জেং লাগেই। গতিকে আন মানুহেও আগৰ দৰে জেং
 নিদিয়। বাঁহ-ডলত জেং টানোতে কয়েও এটা বেলা কতি, তাতে
 পিছত পাতীত লাগি গকৰে টনাই টাটন পাৰ্শ্বতে এটা বেলা কতি।
 ইপিনে অকিচৰ কামো বোল আনাই পূৰা লাগি, ৰেলি, হু'লেও

বঁকিব। জেঙৰ দাম দিব এডালত কুৰি পইচা বা পঁচিশ পইচা। দহডাল জেঙত দহ টকা পালেহে যদি দিনটোৰ কষ্ট সাৰ্থক। আনক বেচিলে এডালত সম্ভব আশী পইচাও পায়। হঠাৎ বলোকাৰৰ হাঁহি উঠি গ'ল। এডাল বাঁহৰ জেঙৰ দাম আশী পইচা। কিনো দেশ কিনো হ'ল ঐ, কলিকাল। তাৰ নিচিনা মানুহ এটাই হেড্-গিগন হৈ ছ'কুৰি-সাতকুৰি ৰূপ দৰমহা পোৱাৰ কথা ভাবিব পাৰিছিল নে। মহাবাহীৰ টকাৰে এদোন-এমুৰীয়া হ'লহেঁতেন। ইপিনেও আকৌ চাওঁ, আগৰ চুৰিয়া এখন গোলাত কিনিবলৈ গ'লে দাম আছিল ৭০ পইচা, আশী পইচা। এতিয়া তেনে এখন চুৰিয়াৰ দাম দহ-বাৰ টকা। আগৰ মিঠা তেল এপোৱাৰ দাম আছিল ছ'পইচা-সাত পইচা, এতিয়া একা ? মাজতে তিনি টকা/চাবে তিনি টকা হৈছিল এপোৱাৰ দাম। হৰি হৰি আগৰ গক ঘিউ এসবৰ দাম।

‘চৰেক’।

গ'ল আকৌ এহাতমান ফাটি।

“গ'ল নে ? যা, যা, যাবৰ দিন পৰিছে যেতিয়া যা। যবত ছুমুৰি মাৰি তিয়নি কৰি ল'ম। কিন্তু আজিৰ দিনটে। বাট চাচোন হেৰ।”

আকৌ এবাৰ হাতেৰে ধৰি টানিবলৈ যাওঁতেই হেঙুলডাল ঘূৰাব নোৱাৰা হ'ল আৰু চাইকেলে লাহে লাহে খাৱৈৰ ফালে বাট ল'লে।

ভংগশাত ছুই হাতেৰে হেঙুল ধৰি পোন কৰি বাঁও ভৰিখন মাটিত নমাই দিলে, কিন্তু সোভৰি চেডেলৰ ওপৰতে ব'ল। সেই অৱস্থাবে ছুপিয়াই ছুপিয়াই কিছুদূৰ যোৱাৰ পিছত চাইকেলখন আৰু ধৰি বাখিব নোৱাৰিলে। খাৱৈলৈ নামি গৈ চাইকেল কাটি হৈ ব'ল। বলোবামে লগে লগে হাত এৰি দিছিল, মানুহটো বাস্তাৰ ওপৰতে ব'ল আৰু চুৰিয়াৰ এটা বৃদ্ধন অংশ চেডেলখনৰ আগটোতে লাগি ব'ল।

চাৰিওকালে মানুহ ছুছু চাই বলোবাম লবাজৰিকৈ উঠিল। বাস্তাত জমা হৈ থকা পানী এমোঙাত হাতখন ধুই ল'লে। চাইকেলখন কৰ কট্টেৰে খাৱৈৰপৰা বাটলৈ ছুলিলে। জেজিৱাহে মন কৰিলে একী-কাপোৰখনতো অলপ বোকা লাগিল।

গিচাকৈয়ে আজি ভাব কোনোবা এটা গ্ৰেহ বন্দ। বা গুৰু
ক'ববাত ভাৰ। গুৰু ভাল নোহোৱা হ'লে মানুহটোবে ক'ববাত কিবা
এটা ঘাইল হ'লকৈভেন।

অকিচত সদায় খাই থকা গালি আৰু বকনিখিনি হজম কৰি
ভলভীয়া পিয়নবিলাকক কামৰ দিহা দি বাবঙাত বহি লৈ ব'দ ল'লে,
আৰু একাপ চাহ খালে। কাৰণ গ্ৰহণটোমানৰ পাহত বববুণ এৰিছিল
আৰু ভাববৰ কাঁকে কাঁকে ভীতভাৱে একোচেৰেঙা ব'দ পৰিছিল।
ভাববৰ মাজৰ ব'দ বৰ চোকা, কিছু সময়ৰ পিছত মাটিবপৰা ভাপ
ওলাই এটা গপ্‌গপনি গবৰ আৰম্ভ হ'ল। কাপোবৰ মেবপাকবিলাক
গুচাব পৰা হ'ল। এডী-কাপোবখনৰ বোকা লগা অংশটো খুবলৈ
কলৰ পাবলৈ গ'ল। গুচৰ ইন্‌পেট্টৰ অকিচত ভাব খুলশাখিয়েক
অনিবাম বোলাটোৱে পিয়ন কাম কৰে। তাক দেখি মাতি আলি
কলটো মৰাই কাপোবৰ বোকা লগা অংশটো ধুলে।

অনিবামে এডী চাদৰৰ 'হিষ্ট'বি'টো জানে। বায়েকৰ ৰে কিমান
ৰ্তেপাহৰ আৰু মবমৰ বস্তু, কেনেকৈ কামৰ কাঁকে কাঁকে জুতা কাৰী
এডী-চাদৰখন বৈছিল, সেই সময়ত গুচ-চুবুৰীয়াৰ মুখে মুখে সেই
কথাটোবে আলোচনা হৈছিল। কাৰোবাৰ ঘৰলৈ কিবা সকামত যাব
লগা হ'লেও হাতত টাকুবিটো, কাৰোবাৰ লগত কথা পাৰি
হ'লেও হাতত টাকুবিটো, গুৰুলৈ বাওঁতেও হাতত টাকুবিটো, ঘূৰলৈ
টাকুবিটো হাতত কঁঠাল-এটা লগাদি লাগি গৈছিল। গুচৰ জীয়াৰী
বোৱাৰী, আনকি ডকাল শাহবোৰেও 'হবি হবি' কৰিবলৈ ধৰিছিল।

। “কাপোবখনত কেনেকৈ বোকা লাগিল ভিনিহি ?”—কলটো
বাৰি মাৰি সুখিলে অনিবামে।

“নক'বি, আজি কিবা গুৰু ভাল আছিল। মাউবত মৰা বস্তু
এতিয়া দাং খালে। যই অকিলৈ অহা সময়কথতহে ভাব
বহতালি।”

পেৰাবপৰা উলিয়াওঁতে কাৰোবখনৰ গাত বিটো মূৰুৰীয়া
গোন্ধ আছিল, এতিয়া কিনকিনীয়া ববল লগি ভাববৰ
গোন্ধ

গঙ্গা নোহ এটাহে ওলাবলৈ লৈছে। কলচৌৰ পাকতে এখন জেওবা আছে, অকিচৰ ফুলনিখনৰ জেওবা। সেইখিনিতে ব'দৰেবেঙা বহলাই পৰিছে। গতিকে কাপোৰখন তাতে বেলি দি খুলশালিয়েকক চহু দিবলৈ পোৱবাই দিলে।

বলোবাৰ গৈ নিজৰ অকিচৰ কায়ত লাগিলগৈ। অনিবাৰেও সিহঁতৰ অকিচৰ ফাইল লৈ দৌবা দৌৰি আবস্ত কৰিলে। বডৰ সম্পূৰ্ণ দঙাত, ব'দৰ কোৰ বেছি হোৱাত এডী-চাদৰৰ কথা খয়ৰ বলোবাৰেও পাহৰি পেলালে।

আক অকিচ ছুটা হোৱাৰ সময়ত এডী চাদৰখন নাই। নাই, নাই, নায়েই আক।

অকিচৰ সকলো পিয়নে হলফুলকৈ বিচাৰিলে, ববাবুৱে 'আন্দাজ সমুয়টো' গণনা কৰিলে, বলোবাৰে খুলশালিয়েকক, খুলশালিয়েকক তিনিহিয়েকক দোবা-দোৰী কৰিলে।

ববাবুৰ গণনামাত তিনিদিনৰ ভিত্তত পালে পাৰ পাবে, নাপালে গ'ল।

বলোবাৰে সকলোকে গুনাকৈ সৌকা জবোৱা বেজ লগাব বুলি ছনিয়ালে। শেষত তিনিদিনলৈ বাটচোৱাটোকে সিদ্ধান্ত হ'ল আক খবত যেন কোনেও কথাটো নকৰ আক অনিবাৰেও নিজৰ খবত বা এইকেইদিনত ব্যয়েকৰ ওচৰলৈ গ'লেও ব্যয়েকৰ আগত বাতে কথাটো ছনিয়াৱ, তাৰ বাবে সাৱধান কৰি দিলে।

অ'ত-ত'ত সন্দেহজনক ঠাইত খব-কিচাৰ কৰি ছুই-এঠাইত মঙ্গল চোৱাই বাতি আঠমান বজাত বলোবাৰ খবখুৱা হ'ল। গোটেই পাটো তাৰ লাই-সবিয়হ ফুটা দিছে, গোটেই গাত জেৰ কোনোবাই, জলকীয়াৰ গুড়িহে সানি দিছে। পাৰ সকলোখিনি ভেজ গৈ বুকত মোট খাইছেগৈ। আজি-কালি জেনে এখন কাপোৰৰ দাৰ ছুশ-আটেশ হ'ব, তাহানিৰ দিনতে তাক ডেবকুৰিলৈকে দিৱা হাহুহ ওলাইছিল।

এবাৰ ভাবিছিল, ক'বকৰপৰা টকা বাৰ কৰি জেনে এখন চাদৰ কিনি লৈ যাব। কিন্তু হুহু জেনে এখৰ চাদৰ কিনিবলৈ ক'ত পাব ?

হুবহু পালেও বেনিবা, মাকে জানো নিজৰ সন্তানটোৰ চিন পাহৰে ? আন্ধাৰত হাজেৰে ছুয়েই বৈশীয়েকে কৈ দিব পাৰিব, নিজে বোকা কাপোৰ হয় নে নহয়। বৰাৰ টেঙাৰ পঁচা দি টান সূত্ৰিবে টাঁব মৰা এড়ী-চাদবখন পিঠাৰ দৰে ডাঠ, পানী নসৰকা হৈছিল। বিদিনা কাপোবখন শালবপৰা কাটিছিল, সেইদিনা ঘৰত এখন ভোজনী বিয়াৰ সমানে মাহুহ হৈছিল। পুৰণা ব্লেড্ এখন ষোণাৰ কবি দহিব কাৰণে মাথেষ্ট সূতা বাধি কাপোবখন—‘এ বামকুক, বিচুকবনী আই, দায়-দোষ নধৰিবা’ বুলি—কটাৰ লগে লগে ওচৰত গোটখাই থকা ভিবোভাজুমৰ মাজত কাপোবখন ছুবলৈ হেতা-ওপৰা লাগিল।

‘এইখনহে কাপোৰ। ‘পদ্মবশনিৰ বোইগ্য’ কাপোৰ। জিলাৰ বৰচাহাবৰ ওচৰলৈ নিলে এভিয়ারাই বেডেল দি দিব।’

বলাবামৰ গাভক বৈশীয়েকৰ গাটো যেন ফুলৰ চাকি কেন লম্বু হৈ পৰিল। পখিলাৰ দৰে ছখন যেন বিহি পাখি গাটোত পক্ষি উঠিল। জুব বতাহত এই গাওঁখনৰ ভামোলৰ পাত্তবোৰৰ আগে আগে ওপতি ফুৰিছে গোটেই মাহুহজনী, আক উলবপৰা ল’ৰা-ছোৱালী-বোৱালী সকলোৱে হাত চাপৰি বজাই চিক্ৰবিছে, বাঃ বাঃ দিছে। সিৰিয়েকজনে কাপোবখন লৈ বেভিয়া অকিটলৈ ওলাই গৈছে, সকলোৱে কাপোবখনকে বেচি বেচি চাইছে—‘আক জোৰ বৈশীয়েকৰ কৰ কাজী নহয় সেই’—নানা শলাপনি দিছে। ময়ৰ জিলাৰ বৰচাহাবে বাটত তেওঁক দেখি মটৰ বখাই সুখিছে, ‘কোনে বৈছিল এইখন কাপোৰ ?’

‘হজোৰ ককাীৰ পৰিয়ালে হজোৰ।’

‘লৈ যা এইটো বেডেল, আক দহ টকা বকচিচ।’ বৈশীয়েকে এদিন পঁচা-সৰ্চিকৈয়ে এইখিনি কল্পনাৰ কথা ভাক কৈছিল—বিদিনা এখন কাপোবখন ভাব গাত দিলে, সেইদিনা বাতি।

মনত পৰিলেই ভাব মৰ কবি হাঁহি উঠে আক মনৰ ফুৰ মাজতো মাজবাটতে ভাব হাঁহি উঠি পৰ। সেইদিনা দি কোবল-কলীয়া সৰল মৰ বৈশীয়েকবনীৰ মনটো পুৰিৰ পুৰিছিল। কাহিব

সংসাধৰ আওতাও ভেটিয়াও যেনেকৈ মানুহজনীয়ে নাপালে, এতিয়াও পিৰিয়েক, ল'ৰা-ছোৱালী আৰু ঘৰৰ শেষ নোহোৱা কামেৰেই জীৱনৰ সবহভাগ পাব হৈ গ'ল। কাপোৰখন দেখি তাৰ অকিচন চুপাৰিনটেন চাহাবে তাক সুধিছিল, 'আৰু এখন কাপোৰ বৈ দিব নোৱাৰ নে, একুৰ টকা দিম ?'

বৰবাবুৱে কৈছিল, 'পঁচিশটা টকা দিওঁ, দি দে মোকে। তই এখন বোৱাই ল'বি।'

এই মানুহবিলাকে নাজানে নে নজনাব ভাও ধৰে ? এখন এড়ীয়াৰ বৰকাপোৰ বোৱা কি কাম ইহঁতে ভাবিবই নোৱাৰে। অকিচন কলমটো ধুবাই এপাচি দৰমহা নিয়ে মাহেকটোৰ মুৰত। আৰু যেনিবা এশটকাই দিলে, সি বিক্ৰী কৰিবই বা কিয় ?

এমাহলৈ সেই মানুহজনীৰ গাৰ বিষ, হাতৰ, বাউসিৰ, বোখা ছুটাব বিষ হৈছিল, কচুঠোৰৰ জাল খাব লগা হৈছিল।

ঘৰ বেতিয়া পায়গৈ, সকলোৰে তাক বেচি ধৰিলে। ইটা-সিটোৰ ছলতে বৈপীয়েকে কেবাবাবো পদূলিলৈ অহা-যোৱা কৰি আছিল। কাৰণ বাউপুৱাৰপৰা সৌচকুটো নাচি আছিল, তিবোতাৰ সৌচকু নচা বেয়া। সৌহাতৰ তলুৱাখনো মাজে মাজে খজুৱাই আছে। কেইবাদিনো। সৌহাতৰ তলুৱা খজুৱালে ধন যায়, বাঁওহাতৰ তলুৱা খজুৱালে ধন আছে। মানুহে কয়। ভালটো নঘটে, কিন্তু বেয়াবোৰ ফলিয়ায়। আজিকালি যিহে মটৰৰ কোব, ড্ৰাইভাৰবিলাকে মানুহৰ গাৰ ওপৰতে উঠাব খোজে। দিনে দিনে নতুন একাটা ঘটনাৰ কথা কাণত পৰে।

মনৰ কথা কাকো বেৰত নকৰি অশাস্তিৰে দিনটো পাব কৰিলে বৈপীয়েকে। আবেলিৰপৰা ঘৰৰ বনতো মন নকহা হ'ল। ল'ৰা-ছোৱালী কেইটাই মাজতে কোচাল লগাই দৰবা-দৰবি কৰাত সিহঁতক উৰাই-মুৰাই বকিলে। পিৰিয়েক আহি চৌভালত চাইক লখনৰপৰা নৱাৰ লগে লগেহে মানুহজনীৰ বুকুখন শাঁত পৰিল।

'ইমান দেখি হ'ল কিয় ? মানুহ তই নিঃশাসি দিলে।'

'তইতে কি খুজিবি, চৰকাৰী কাৰ্যৰ সেৱা। হেড্-পিয়নৰ সন্ধান

বেনেকুৱা, দাৰিঙাও জানো কম বুলিছ ? গোটেই অৰ্ধচটো মোৰ
মুখৰ ওপৰতে।”—চাইকেলখন ভিতৰলৈ আনি বেবত ঠাট্টাছাই
গেঁথাই গেঁথাই কথাকিটা ক'লে।

“কাপোৰখন কি হ'ল ? জাবত কোঁচখাই যে আহিব লগা হ'ল ?
কাপোৰ ক'ত এৰিলে ?”

“ব'চোন, মই মানুহটো আহি থিয় দিবলৈ পোৱাই নাই, তাইব
কাপোৰৰ কথাহে আগ। আনবামে ক'লে, ভাৰনহি ময়ে নিওঁ আজি
কাপোৰখন। সি জাব পাইছে। মোৰ ডেও চুৱটাৰ আৰু
কোটটোৱে জাব মাৰিব।”

“সি চেঙলীয়া ল'ৰাটোৱে জাব সহিব নোৱাৰে, সেই বৃচা
মানুহটোক জাবত কঁপাই পঠিয়াই দিছে।”—হাতত চাকিটো লৈ
ভাৰভোৰাই ঘৈণীয়েক পাকঘৰলৈ সোমাই গ'ল।

সেই এভীয়াৰ কাপোৰখন আনকি নিজৰ ভায়েকটোৱে ল'ব, সেই
কথাও সচ্ৰ নহ'ল ঘৈণীয়েকৰ।

ইমান ধাপ খোৱাকৈ যে মিছা কথা এটা কৈ দিব পাৰিব, এই
কথা বলোবামে একমুহূৰ্ত্তৰ আগলৈকে ভাবিব পৰা নাছিল। এতিয়া
গাটো লঘু লাগি গ'ল, মুখৰ গোমোৰা ভাবটো গৈ হাঁহি এটাও
নাহিব ওলাল।

কাপোৰ-কাৰি সলাই গৰম পানীৰে গা ধুই ভাতৰ পাতত বহিল।
কিন্তু ছগৰাহমান ভাত খোৱাৰ পিছতে আকৌ বুকুখন গধুৰ হৈ
পৰিল। মনৰ লঘুভাবটো নাইকিয়া হ'ল। কাইলৈ কি বুলি ক'ব ?
পৰহিলে একা ? পেতলৈ যেন ভাত আৰু নাযায়। জোৰ কৰি
ছগৰাহমান খাই মুখ ধুবলৈ উঠি গ'ল।

“ভাত দোখান ভেনেই এৰিলে ?”

ঘৈণীয়েকৰ মুঠলৈ চাবলৈ গৈ সি এই প্ৰথমবাৰ ঘৈণীয়েকৰ মুঠলৈ
চাবলৈ স্ক্ৰ কৰিলে।

বটাবপৰা ভামোল এখন লৈ ক'লে, “অৰ্ধচট টি পাৰ্টি খালে,
বাকৰৈয়ে খোৱা হ'ল আজি। জহাৰে দিছিল।”

“ঐ পাৰ্টী থাকিলে ঘৰত কৈ যাব লাগে, ভাতলাল বাৰ্দ্ধি নহৰিলোহেঁতেন নহয়। ইহঁতক কড়াই পিঠাগুডি এমুঠি দিয়ে বৈ দিলাহেঁতেন।”

ছটা দিন পাৰ হ’ল অসম্ভৱ যত্নাৰ মাজেদি। বৈশীয়েকক গাৰ্দ্ধি দি আৰু কিমান বাৰ্দ্ধিব। “অনিৰাম আজি অহাই নাই”—বুলি কৈ দ্বিতীয় দিনটো গ’ল। গণনামতেও তিনদিনৰ পিছত আৰু নাপায়।

চতুৰ্থ দিনা সি চাইকেলখনৰ কিবা এটা ভাল কৰিবলৈ চিনাকি চাইকেল দোকানীটোক দিলে আৰু হুছা কৰিয়ে খোজকাটি ঘৰ পালেগৈ বাৰ্দ্ধি নমান বজাত। আকৌ ঘৰত সেই চিন্তা-ভাবনা। অৱশ্যে বৈশীয়েকৰ আজি ননব ইচাট্-বিচাট্ নাই, বা কোনো অৱজলৰ আশঙ্কাও কৰা নাই, তথাপি আঞ্জ কেইদিনমানৰপৰা মাহুহজনৰ মতি-গতিটো বেলেগ যেন লাগিছে। কিবা এটা যেন ভাবি থাকে, ছুৰাব-ভিনিৰাব মাতিলেহে এবাৰ গুৰুপ কৰে মাত দিয়ে। হৰ্ণত চৰকাৰী কামৰ লেঠা, অলপ ডুল-চুক হ’লেই চিখা ‘বন্দাঘৰ’। তিবোতা মাহুহে এইবিলাকৰ আওতাও একো নাপায়। যি নহওক মাহুহজনক অলপ আদৰ-যত্ন বেছিকৈ ল’ব লগা হৈছে। দিনটো থাকিবতে, বাতি কিৰ্তাৰ টোপনিত, এক আধাৰ মূখ ছুৰ কৰা পাতিবৰ সময় নাই। তাতে ল’ৰা-ছোৱালী ডাঙৰ হ’ল, সিহঁতৰ আগত কথা পাতিবলৈও লাজ লাগে।

হেলাই-হেপাই বুলোবাম ওলালহি, এডী-কাপোৰ নায়েই, এইবাৰ চাইকেলখনো নাই। ভাগ্যে যোৱা ছদিন আৰুটো কৰিছে, বন্তৰ খবৰ হৈছে। “চাইকেলখন আকৌ কি কৰিলে ? এডী-চামৰৰ দৰেই কাৰোবাক দান দি আহিল নেকি ?”

“ব’বি ব’বি, মাহুহটো থিয় দিহোঁহে, চিখা চাইকেলখন। মাহুহটো যে সখৰীয়ে ওলাইহোঁহি তাকে পৰম ভাইগ বুলি ধৰি ল’বিতো নাই।”

বৈশীয়েকৰ বুকুখন ধবংসবাই উঠিল। কিবা এটা ‘এচিভেট্’ নিশ্চয় হৈছে। ভাললৈ ভালত ক’লী পাইজনী জমা নাই, বহুসে সিদিনা পৌচহু নাছিল কিয় ? বুকুৰে একো মাৰাতি বিধিয়েকৰ

শিহে শিহে শৈ পৰম-পানী, গামোচা-চুবিতা দিয়াব ব্যৱস্থা কৰি
বাছনি-ববত সোৱাল ।

খাই-বৈ, বজিয়া-আখল অঁতোৱাব শিহতো দেখে বে শিবিয়েক
তুখলৈ যোৱা নাই, মুঢ়া এটাতে মূ-বনাই বহি আছে । চাকিটো
বাটত থৈ ছুখি-গীবা এখন টানি ওচৰতে তামোলৰ বটাটো আগত
লৈ বৈশীয়েক বহিল । “কি হ’ল, ‘এচিক্‌ডেট্-কেচিক্‌ডেট্’ হ’ল
নেকি ? মোৰ সোচকুটো সিদিনা নাচি আছিল, বনটো ইচাট্-
কিচাট্ লাসি আছে ।” বহি লৈ বৈশীয়েকে ক’লে ।

“হুঃ”—বুলি ছুমুনিয়াহ এটা কাচি বলোবামে আঁঠু ছটাৰ ওপৰত
হাত ছখন থৈ, খুঁতৰিটো হাতৰ ঠাৰিৰ ওপৰত তুলি আনকালে চাই
ব’ল । এইবাবো তাৰ বৈশীয়েকৰ মুখলৈ চাবলৈ সাহসে ছুকুলালে ।
যদিও সমাজত চিকাল পুকৰেই আধিপত্য চলাই আহিছে, তথাপি
একাটা সময় আছে, নিজৰ ভিবোতাজনীৰ আগত থিয় দিবলৈকে সাহ
নহয় । বববাবু, ‘চুপাৰিক্ট’ৰ বঙা চকু, বকনিলৈ বলোবামে কেবেপ
কৰা নাই । এবাৰ প্ৰায় চাকৰি বোৱাৰ অৱস্থা, তথাপি তাৰ ইমান
ভয় লগা নাছিল । সি ভেনে একো অপৰাধ কৰা নাই, নিজৰ
বন্ধ নিজে হেৰুৱাইছে, তথাপি সত্য কথাটো ক’বলৈ সাহ হোৱা
নাই কিয় ?

বৈশীয়েকে মুখখন আধামেলা কৰি তালৈ চাই ব’ল ।

সি এটা এটাকৈ কৈ গল, “এড়ী চাদবখন ওপৰতে পেলাই লৈ
চাইকেলত আহি আছোঁ । তিনি আলিটো পাব হ’বলৈ চাইকেলখন
ঘূৰাইছোঁ । আহিল সিকালবপৰা কাই ক্লাচ্ এখন, যেন ধুমুহা একাক ।
চাইকেলখন আকৌ ঘূৰাই নিলোঁ । আহিল সিকালবপৰা ছবছৰাই
এখন ‘ভিজেল ষ্ট্ৰীবাক’ । চাইকেলখন খাটলৈ পোনাই নিলোঁহে, খুন্দা
মাৰিলেই । খুন্দাটো অৱশ্যে ভালদৰে নালাগিল । নালাগিল
যদিনো, কৰ্কাল খাই চাইকেল লৈ এখাৰে হ’ল । ভাস্যে অঁপমাৰি
নিলোঁ । অঁপমাৰি নিলোঁহে হয়, গাব এড়ী-চাদবখন লৈ মটকৰ চকাত
সোৱাললৈ । ভেনেই টানি-মোহাৰি কুন্দাৰাৰ.....

কথাখিনি শেষ হ'বলৈ নাপালে। মানুহজনীয়ে জাঁপমাৰি
বলোবামক সারাটি ধৰি ঠক্ঠক কৰে কঁপিবলৈ ধৰিলে।

“ঔ মোৰ ঈশ্বৰ”—চেপা চিঞৰ এটা মাত্ৰ মুখবপৰা ওলাল।

ল'ৰা-ছোৱালী সকলো শুইছিল। চিঞৰটো কোনেও ছুতুনিলে।
বলোবামে মানুহজনীক ছুই হাতেৰে সারাটি আকৌ পীবাত বহুৱাই
দি ক'লে, “অধৈৰ্য্য নহ'বি। ঈশ্বৰে এনেকৈয়ে বক্ষা কৰিব। ভাবিলো
চাদবখনভকৈ মানুহটো যোৱা হ'লেই ভাল আছিল। তেহে চাইকেল-
খন ওচৰৰ মিল্লীৰ দোকানত দি মানুহটো গুচি আহিছোঁ।”

“উস্ মোৰ পৰম প্ৰভুবে বাখিলে ঐ। নালাগে মোক এডী-
কাপোৰ ঐ। মোক নৃত্য আনি দিলে, আকৌ এখন বৈ দিম ঐ।
মানুহটো গ'লে মানুহ এটা জানো সাজি ল'ব পাৰি?”

আকৌ জাঁপমাৰি গৈ ঘৈণীয়েকে আলফুলকৈ বলোবামক সারাটি
ধৰিলে, ঠিক এডীয়াৰ কাপোৰখনৰ দৰেই।

বলোবামৰ মুহূৰ্ত্ততে ভাব হ'ল যেন সঁচাকৈয়ে সি মৃত্যুৰ মুখবপৰা
উঠি আহিছে। জীৱনৰ নতুন বৰকাপোৰ এখনে যেন তাক
আলফুলকৈ আৱৰি পেলাইছে। জপা-গৰকা আচল এডী-কাপোৰখন
হেৰোৱা নাই তাৰ, সেইখনেই তাৰ দেহৰ ভিত্তৰ-বাহিৰ গৰাকি
পেলাইছে।

॥ দোস্ত ॥

চাইকেলখন চাহব দোকানব বাবাতাব ষ্টেণ্ডত থিয় কবাই প্ৰমোদে ভিত্তব কালে ছুমুকি মাৰিলে। নাই, গ্ৰাহক ছই-এজনহে। কাৰব চুক এটাত কেচ-বাকচ কাৰত লৈ দোকানী বহি আছে, মুখত চিনাকি হাঁহিটো। দোকানীৰ চাৰিওফালে কাঠব ক্ৰেমত আইনা লগোৱা অৰ্ধবৃত্তাকাৰ খ'কেচটো। খ'কেচব ভিত্তবত ইটো-সিটো নানা ধৰণব প্ৰয়োজনীয় বস্তু, খাতা-পত্ৰ ইত্যাদি। ওপবত ছই-এখন কাগজ, প্ৰকাণ্ড বৈয়াম এটাত চাহপাত ইত্যাদি।

চিনাকি দোকানখনব পৰিৱেশটো ছৱাৰ-মুখতে থিয় হৈ প্ৰমোদে এবাৰ চাই ল'লে। মিঠাই বখা আলমাৰিটোলৈ চকু গ'ল। ছই-এবিধ নতুন মিঠাই দেখিবলৈ পালে, যেনে—আমুতি আৰু বস-কদম্ব। তাৰ পিছত মুখখন ঘূৰাই আনি দোকানীৰ চকুৰ ওপবত থ'লে। দোকানীৰ মুখত কোঁতুকৰ হাঁহিটো ভেতিয়াও স্থিৰ হৈ থকা বিজুলীৰ দৰেই লাগি আছে।

: যাওক বহুকগৈ। চাহ দিয় ?

: কোনো অহা নাই ?

: আহিব, চাহ খাওকচোন বাক আগতে।

দোকানব এটামূবে তিনিজন মানুহৰ উপযোগী এটা সৰু কেবিনলৈ প্ৰমোদ আগবাঢ়িল।

প্ৰমোদব বয়স ঊনৈশ-কুৰিব ভিত্তবতে হ'ব, ওখ, হাড়-পাহ সৰু, চুলিকিলাক আগকাললৈ জপৰা আৰু কেঁকোৰা, পিছনত জপেট, টি চাৰ্ট আৰু ভবিত চেণ্ডেল।

সেইসময়ৰে টোচবাই টোচবাই প্ৰমোদ আগবঢ়াব লগে লগে চাহ পঠাবলৈও কৈ গ'ল।

প্ৰায় লগে লগেই বন্ধু ছজন পালেহি। ইউচুক আৰু হৰেন্দ্ৰ, ছয়ো চাইকেল ছখন প্ৰমোদৰ চাইকেলৰ কাষতে খে দোকানীলৈ হাঁহিৰে সজাৰণ জনাই নিৰ্দিষ্ট ঠাইলৈ আগবাঢ়িল। হাঁহিৰ অৰ্থ এয়ে যে চাইকেলখনতে প্ৰমোদ অহাৰ কথা সিহঁতে জানিব পাৰিছে। বেলেগে আৰু দোকানীয়ে নক'লেও হ'ব। তিনিও বন্ধু চাহৰ পিয়লা আগত লৈ বহিল। তিনিও সমবয়সীয়া, সমানে মেট্ৰিক কেলে, সমানে চুলিৰ ঠাঙ্গ। মাত্ৰ ইউচুকে পায়জামা-পাঞ্জাৱী পিন্ধিছে। ষোৱা নিৰ্বাচনত তেওঁলোকৰ কন্ঠিটিউয়েল্লিৰ প্ৰাৰ্থীজনৰ হৈ দেখে-কেহে খাটিছিল আৰু প্ৰাৰ্থীজন হাবিল যদিও তেওঁলোকৰ থাকি গ'ল তিনিখন চাইকেল আৰু তিনিওজনৰ মাজত অভিন্ন বন্ধুৰ। প্ৰমোদ শইকীয়াৰ ঘৰ টাউনৰপৰা তিনি কিলোমিটাৰমান আতৰৰ গাৰ্ভত, হৰেন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য্যৰ ঘৰ টাউনতে আৰু ইউচুকৰ ঘৰ মিউনিচিপেলিটিৰ সীমাৰ ধিক বাহিৰত। প্ৰাৰ্থীজনৰ বাহনি উপযুক্তই আছিল যদিও এটা চেঁচাৰত 'বিট্ৰে' কৰাত অলপ ভোটত হাবি গ'ল।

ইলেক্চনৰ পইচাবে এবছৰমান আৰামত কটোৱাৰ পিছত সিহঁত এতিয়া যুটীয়া ব্যৱসায়ত নাম লগা হ'ল। কাৰণ পিছৰ ইলেক্চনলৈ এতিয়াও কেবা বছৰো বাকী।

দোকানীয়ে তিনিটা আয়ুতি প্লেট এখনত আনি সিহঁতৰ আগত খে ক'লে, "নতুন খবৰ আছে শইকীয়া।"

তিনিওটাই আয়ুতি এৰি দোকানীৰ মুখলৈ চাই জিভা মেলি ব'ল।

"ভাগৱতী বুঢ়া চুকাল বুলি শুনিছো, সেই যে পেঞ্চাব, ইয়াৰপৰা দুকিলোমিটাৰ আঁতৰত ঘৰ?"

"ঠিকতো" ইউচুক জ'পিয়াই ধিয় হ'ল।

"আগেয়ে বুঢ়া পেঞ্চাব নিবলৈ এক ভাবিখে ওলায়হি আৰু বাৰ্ততে ইয়াত সোমাই আহুতি, বস-কদম, এই ছবিৰ বিঠাই নিবই। আজি তিনি ভাবিখ হ'ল, অহা নাই। কালি বাতি কোনোবা ছজনমান প্ৰাহকে কোৱা-বেলা কৰা শুনিছো ভাগৱতী পেঞ্চাব চুকাল বুলি।

হঠাৎ আপোনালোকক আকৃতি দিবলৈ লৈ কনত পবিল, বুঢ়াৰ বস্ত
আপোনালোকেই খাওক ।”

ইউচুক ওলাই লব মাৰিলে আৰু ওচৰৰ হোৱালী এখনবপৰা
কাগজ আধা দিস্তামান লৈ সোমাই আহিল ।

হবেস্তই চাহত শোহা মাৰি স্মিলে, “বুঢ়াৰ আছে কোন কোন ?”

“ল’ৰা নাই বোধহয়, ছোৱালী আছে, ভভিজাকহঁত আছে ।
ভালকৈ নাজানো ।”

“চুকোৱা কেইদিন হ’ল ?”—প্ৰমোদে ইউচুকৰ হাতবপৰা কাগজ-
খিনি লৈ স্মিলে ।

“বোধহয় কালি ‘ভিলনি’ গৈছে”—দোকানীয়ে কোনোবা নতুন
গ্ৰাহক অহাৰ শব্দ শুনিলে আৰু লবালবিকৈ আঁতৰ হ’ল ।

“লিখ দোস্ত, লিখি যা” ইউচুকে তাৰ ভেপবপৰা পে’নটো
উলিয়াই প্ৰমোদৰ সম্মুখত ৰাখিলে ।

“কিস্ত কাৰ নামে লিখিব লাগিব ?”—পে’নটো হাতেৰে খামুচি
ধৰি প্ৰমোদে নিজকে সোধাৰ দৰে স্মিলে ।

“আবে, লিখি দে এটা নাম জীৱনচক্ৰ ভাগৱতী বা ভক্ত ভভিজা
মৰণচক্ৰ ভাগৱতী”—হবেস্তই ছুটোকমান চাহ একেৰাবতে খাই লৈ
ক’লে । “মাত্ৰ বস্ত সবহকৈ লিখিবি, এই ধৰ এক কুইণ্টল ময়দা,
এক কুইণ্টল চেনি ।”

ইউচুকে মাজতে বাধা দি ক’লে, “আবে, একেৰাবতে মুখ
নেমেলিবি, সন্দেহ হ’লে চিখা হাজোতত ।”

বাধা পাই হবেস্তৰ মুখবপৰা অট্টীক-মূৰীৰ শব্দ এটাই কট্কাৰ
দৰে শব্দ কৰি ওলাই আহিল । দোকানীয়েও আন্ত-বাস্ত হৈ সিহঁতৰ
ওচৰ পাই কুচুকাই ক’লেহি, “আপোনালোকে কি কৰিব খুজিছে ?
ইমান ডাঙৰকৈ চিঞৰিছে কিয় ? ভাল ভয় বাহুহ দোকানলৈ আহি
আপোনালোকৰ মুখত এই ভাষা শুনিলে কি বুলি ক’ব ? আৰু
কুইণ্টলৰ কথা কৈছে কিয় ? কিহু কিলো বুলি লিখক । সন্দেহ
ছিল বাখিক খুজিছে কিয় ?”

হবেই খুঁজত থিয় হৈছিল, আকৌ ঘপহ কৰে বহি পৰিল।
ইউচুকলৈ চাই ক'লে, “দিল লাগে বে, দিল লাগে, এইকণ কলিজা
লৈ কি ‘বেব’চায়’ কৰিবি দোস্ত ?”

ইউচুক চাহ খোৱাত লাগিল।

দোকানীয়ে আকৌ ফুচুচাই ক'লে, “সিদিনা ডি চিয়ে সন্দেহ
কৰি নিজে খবৰ লৈ আহিলগৈ এজনৰ। ভাগ্য ভাল, জেমুইন কে’চ
আছিল।”

হবেই তথাপি কোঁচফাচাই ক'লে, “চল্লছ কেজিৰ কম নকৰিবি,
‘মাবতো গণ্ডাব, লুটতো ভাণ্ডাব’। আমি চুৰি-ডকাইতি কৰা নাই
মদ-ভাং-কানিৰ বেপাৰ কৰা নাই, শ্ৰাদ্ধ কাৰণ চল্লছ কেজি চেনি
আক চল্লছ কেজি ময়দা বিচাৰিছা। তাৰ বাবে জেলত দিলে দিব
যিকিলাকক জেলত দিব লাগে, সেইবলাকক জেললৈ নিলে বাহিবত
ভুললোকহে নাথাকিব দেখোন।”

প্ৰমোদে দৰখাস্তখন লিখি উঠি চাহত শোহা দি সক অথচ গহাঁন
মাত্বে হবেইলৈ চাই ক'লে “কিমান ফকৰ ফকৰ কৰি থাক অ’ ?
ব’ল এতিয়া কাম আবস্ত কৰিব লাগে।” তাৰ পিছত দোকানীলৈ
চাই ক'লে, “আজি অসপ সবহকৈ দিয়ক, আমাৰ তলি উদং।”

“কিমান ?”

“এই ধৰক পঞ্চাশমান। কেবাগীটোক দহ টকা নিদিলে মুখ
ফুলিয়ে নাচায়। পিয়নটোকো পাঁচ টকাৰ কমে জবাবই নোৱাৰি।”

“দেশ জহন্নামে গ’ল”—বুলি দোকানী কেচ-বয়ৰ ওচৰলৈ গৈ বাকচ
ভিত্তৰৰ খুপাটোবপৰা দহটকীয়া নোট পাঁচখন আক এটকীয়া
পাঁচখন উলিয়াই টিপতে প্ৰমোদক দি ক'লে, “পচ্পন।”

খৰখেদাকৈ তিনিও বাহিব ওলাল আক চাইকেলত চকু বাধিবলৈ
দোকানীক অনাৱশুকভাৱে এবাৰ কৈ গ’ল।

চান্নাই অকিচৰ সম্মুখৰ পাপ-দোকানখনবপৰা তিনিও ভাহোল-
টিলাবেট ল’লে। ইউচুকক এবাৰ অকিচবপৰা পাক দি আহিবলৈ
পঠালে, ডি ডি এচ, চুপাৰিন্টেণ্ডেণ্ট, কেবাগী, কোন ক’ত আহিছে,

আলেখ-লেখ চাবলৈ। ভাঙব কথা ভাগৱতীৰ ঘৰব কোনোবাই ইতি-
মধ্যে দৰখাস্ত কৰিছে নেকি সেই ধৰবটো সংগ্ৰহ কৰা। দৰখাস্তখন
অৱশ্যে প্ৰমোদেই নিব লাগিব, আগব সপ্তাহত হবলৈই আনিছিল
ভনীয়েকৰ বিয়া বুলি, তাৰ আগব সপ্তাহত বাপেক মৰা বুলি ইউচুক
আনিলে। এইবাব তাৰ পাল।

অলপ সময়ৰ পিছত ইউচুক ঘূৰি আহিল। এতিয়ালৈকে দেখাত
বিপদ একো নাই, গভিকে প্ৰমোদক পঠিয়াই দিলে অকিটলৈ।
ইউচুক আক হবলৈ কাছাৰি-বাকৰি চাহব দোকানত থাকিব,
বন্দোৱস্ত হ'ল।

প্ৰমোদৰ বুকুত যেন বাজমিন্ৰীয়ে ধুমু'ছে মাৰিছে। এখন ভবি
জেলত, এখন ভবি বাহিবত, অলপ ফুল, সাৰাস্ত সন্দেহ, বা ভাগৱতীৰ
ঘৰব কোনো মানুহৰ উপস্থিতি কত ধৰণৰ বিপদ।

হবলৈ আক ইউচুক গৈ কাছাৰী-বাকৰি সিহঁতৰ চিনাকি
দোকানখনত বহিলগৈ। কোনেও প্ৰকাশ কৰা নাই যদিও ছয়োৰে
মন আজি নানা ধৰণৰ সন্দেহ, আশঙ্কা আক অনশ্চিবে উত্তল-
ধুত্তল লাগি পৰিছে।

দোকানখনলৈ নানা ধৰণৰ মানুহ আহিছে, বহিছে, চাহ খাইছে,
বিড়ি টানিছে। কাবোৰৰ মাটিৰ কেঁচৰ দিন, কাবোৰৰ আকৌ
দিন হৈছে, কাবোৰৰ মাৰপিট সম্পৰ্কীয় মোকদ্দমা, কাবোৰৰ
ছোৱালী চুৰি, সেই প্ৰলভত নিজ নিজ পক্ষৰ উকীলৰ গুণ-গান :
কোনজন ডেকা উকীলে কেনেকৈ জবাব-হাৱাল ধৰে, কোনে হাকিমৰ
হাতবন্দা কলম কাটি আনিব পাৰে, ইত্যাদি নানা ধৰণৰ আলোচনা।
হবলৈ আক প্ৰমোদে প্ৰায়ে এনেবিলাক আলোচনা শুনেহি আক শুনি
ভাল পায়। আজি কিন্তু হবলৈৰ এইবিলাক কথাটো কোনো কৌতূহল
নাই। সি চাইছে ভাগৱতীৰ নাম লোৱা কোনো মানুহ ওলাই য়েকি
বা সেই বিকল্প কোনো কথা-বতৰা কাপত পৰে নেকি।

দোকানখনৰ মুখবন্দা চালাই অকিটৰ পেটখন দেখা পায়।
সিহঁতে হুকাপ চাহ লৈ একেধৰে পেটখনলৈ চাই থাকিল।

কেবাজনো মাহুছে জুম বান্ধিছে। ছটামান পুলিচো আছে।
পুলিচ ছটা অলপ কোবাকুবিকৈ গে'টব ভিত্তবলৈ সোমাই গৈছে।

হবেশ্বই চকুফুৰুবোৱাকৈ হাতেবে কাষৰ ইউচুকৰ গাত চিকুট মাৰি
দিলে। ইউচুকে তাৰ গাব কাৰোদিয়ে গে'টখনৰ ফালে চাই পঠিয়ালে।

“আজি ঠিক নাই দেই, কিবা এটা ধাৰাপ হৈ গৈছে”—ফুচ্‌ফুচাই
ইউচুক ক'লে। ছয়োবো গা ভিতৰি ভিতৰি ঘামিবলৈ ধৰিলে।
চাহ খাবলৈ কাবো মন নোবোৱা হ'ল। হবেশ্বই আকৌ চিগাৰেট
জ্বালিলে।

“অৱশ্যে সি কেতিয়াও আমাৰ নাম নকয়”—ইউচুকে সেহাই
সেহাই ক'লে।

“সেইটো ভয় কৰা নাই। কিন্তু তাৰ পিছত কি হ'ব? সিন্তে
ঘৰত বাপেক-ককায়েকৰ গাৰি খাই থাকিব নোৱাৰা হৈছে। ঘৰত
একো কাম নকৰে, পৰীক্ষাত ফেল মাৰ্কা, এডিয়া চাপ্লাই অক্ষিত
কাম পাইছে বুলি কাঁক দি ৯ বজাতে ওলাই আহি আমাৰ লগত
আজ্ঞা দি থাকে।”

হবেশ্বই এটা এটাকৈ শব্দ উচ্চাৰণ কৰি কৈ গ'ল।

“ভাগৱতী ?”

কোনোবা এজনে কাবোবাক মাতিলে।

ছইটা জিকাব খাই উঠিল। যেন ছয়ো ছয়োকো সাৱটি ধৰিব,
বা মোকানবপৰা ওলাই লব মাৰিব। মূৰ চুলিৰ গুৰিবিলাকবপৰা
ঘাম ওলাবলৈ ধৰিলে।

কোনে কাক মাতিলে হবেশ্বই সাৱধানে চাবিওকালে চাবলৈ
ধৰিলে।

মোকানব অলপ আঁতৰত জ্বলন মাহুছ পৰম্পৰৰ ওচৰ চাপি আহি
হাত জোকামি কৰা পাতিছে।

বোধহয় এজনৰ উপাধি ভাগৱতী। ছয়ো জিনিকি বহু বোধহয়,
বহু দিনৰ মূৰত দেখা-দেখি হৈছে। মায়। নিহাৱে সিহঁতে ভয় খালে।

“আজি কিবা এটা হ'লে মই 'ছইয়াই' কৰিব লাগিব”—ইউচুকে

বাকী থকা চাহখিনি লাহে লাহে চুপি কৈ গ'ল ;—“বাবাজানৰ দৰে খন্তৰ, কাৰ্মাটীয়ে আপৰ বাকী নামাৰিলে দৰে নিধিয়ে। স্তনীজনীৰ শাচুল দিয়া নাই, এই বাহত নাম কাটি দিব, তাই ফুললৈ নাযায়।”

“এই সপ্তাহত ভাল চিনেমা এখন আহিব নহয়—” হৰেন্দ্ৰই সাখুনাৰ সুবত ক'লে।

“লাভ নাই দোস্ত, সক টাউনত চিনেমা শাহুহে ব্ৰেকত টিকেট কিনি নাচায়। লাগিলে চিনেমাই নাচায়। বজাৰ আছে গুৱাহাটীত, তাত একোজনো দিনে ১৫।২০ টকা ইনকাম কৰে।”

“সেইটো ঠিকেই। ইয়াত বজাৰ মন্দা। তথাপি যি ছুই-চাৰি পইচা ওলায়। কিবা এটা কবি খাবতো লাগিব। আমি চুব কবিতো নাবাৰোঁ, পকেট মাৰিতো নোৱাৰোঁ। নিজৰ বুদ্ধিৰে যি পাৰোঁ কবিতো লাগিব”—হৰেন্দ্ৰই চিগাৰেট ছপি ছপি কৈ গ'ল।

এজন মানুহ সোমাই আহিল। সিহঁতৰ অলপ আঁতৰত থকা খালী বেঞ্চ এখনৰ চুক এটাত বহিল। মানুহজন ভাগৰি অহা দি আহিছে আৰু দোকানীক পানী এগিলাচ খুজি, তিনি চোকমানতে গোটেই গিলাচ পানী শেষ কৰিলে। মানুহজনৰ সুবত এডোখৰ বগা কাপোৰ, হাতত মিহি দীঘল মাৰি এডাল। অৰ্থাৎ মানুহজন ব্ৰত লৈ আছে, মাক বা বাপেক ঢুকাইছে। পানী গিলাচ খাই লৈ মানুহজনে দোকানীক চাহ একাপ আৰু বসগোৱা এটাৰ অৰ্ডাৰ দি নিজকে কোৱাদি ক'লে, ‘প্ৰদাসে নিয়ম নান্তি। চাহকাপ খালে ব্ৰত ভাগে যদি ভাগক, প্ৰাপটো বওক।’ কথাৰ শেষ কৰি সমৰ্থন বিচাৰি সম্মুখৰ হৰেন্দ্ৰৰ মুখলৈ চালে।

হৰেন্দ্ৰই সমৰ্থি-সূচকভাৱে সুব জোকাবি সূধিলে, “কোনোবা ঢকাল ?”

“নক'ব। আই ঢকাল, শ্ৰাদ্ধ পাৰেছিয়ে। বৰুৱা পোন্ধৰ কিলো, চেনি দহ কিলোৰ কাৰণে আজি তিনিদিন টাউনলৈ, চাৱাই অকিহঁলৈ অহা-বোৱা কৰোঁতে ভবিব ভসুৱাব একাল কৰ হ'ল।

কেবাৰি এটাৰ দেহাক চাব কি, ভবিবলৈ চালেও ফুৰলৈ নাচায়।

হেৰ', ববতীয়া মাহুহ, দে বস্তাখিনি। চুপাৰিক্টেণ্টেৰ ওচৰ পালো, ক'লে, 'দৈ, কোমল চাউল খুৱাওক।' তাৰি চাওক, দেশত এৰা গাৰ্খবেই নাই, দৈ পাওঁ ক'ত? কিলোত লাগে পাঁচ টকা। সকামত দিবৰ কাৰণে অলপ যোগাব কৰিছোঁ, বাকীবিলাকৰ কাৰণে কটা-দাইল।"

দোকানীয়ে চাহ-বসগোলা আনি দিছিল। মাহুহজনে একেবাৰতে বসগোলাটো গিলি চাহ এটোক খাই লৈ ক'লে, "চৰকাৰে চাপ্লাইব নামত অভাবোৰ বগা-হাতী পুহিছে কিয়? ইহঁতক সন্তুষ্ট কৰোঁতে বেপাৰীহঁতে বেলেক্‌মাৰ্কেট কৰিবলৈ বাধ্য।"

হবেশ্বৰই সন্দ্বি-সূচকভাৱে মূৰ জোকাৰি সুধিলে, "আপোনাক কিমান দিলে?"

"কিমান দিব? দহ কিলো ময়দা, পাঁচ কিলো চেনি।"

"আটিৰ জানো?"

• "ক'ত আটিৰ। অলপ বেলেক্‌ড আনিব লাগিব। চাপ্লাইব মাহুহক হাতত বাধি নমবা মাহুহেও মবা বুলি, ছোৱালী নোহোৱা ঘৰতো ছোৱালীৰ বিয়া বুলি যেনে যেনে বস্তা আনি 'বেলেক্‌ মাৰ্কেট' কৰিছে। আমাৰ ছাল-ছিগাবিলাকৰ সঁচা-কেব্ৰতো বস্তা নাপাওঁ। এই চৰকাৰ থাকে মানে একো নহয়, মিলিটাৰী-বাজ কৰি অকিচাৰবিলাকক খুঁটাও বাধি সৌকা লগাব লাগিব।"

মাহুহজনে দোকানীক পইচা দি সিহঁত ছুটাক বিদায়-সূচক নমস্কাৰ এটা জনাই গুচি গ'ল।

হবেশ্বৰই কমাল উলিয়াই কপালৰ ঘামখিনি মচি পেলালে। ইটুচুৰ মুখখন চূপ দিয়া বেবৰ দৰে বগা হৈ গ'ল।

সিহঁতৰ সময় নোযোৱা হ'ল। ছয়ো চাপ্লাই অকিচৰ মুখলৈ লাহে লাহে ওলাই গ'ল। সম্মুখৰ পাণৰ দোকানখনত আকৌ ভাবোল-চিনাবেট খালে।

আকৌ লাহে লাহে উততি আহিল, ইকালে-নিকালে কহাবীৰ বাকবিত ঘূৰা-ঘূৰি কৰিলে। ডেবৰতীমানৰ পিছত আকৌ চাহৰ দোকানত বহিমহি।

এনেতে ঘানি-জানি প্ৰমোদ সোমাই আহিল। ছয়োটাই একেলগে থিয় হৈ আগবাঢ়ি গ'ল।

“চাহ একাপ খাই ল’”—ইউচুকে ক’লে। প্ৰমোদে হাতৰে ঠাব দিলে, নাখায়। তাৰ ইজিত মতে সিহঁত ছুটাই পিছ ল’লে।

কাৰো মুখত কথা নাই। তিনিও চৰকাৰী বাস্তা পালেগৈ।

“কাণ্ডটো কি ?”—প্ৰথমে হৰেন্দ্ৰই আবস্ত কৰিলে।

“হৈছিলই। এজন চিনাকি মানুহ ওলালগৈ। মোৰ নাম কাঞ্চি মাতে বুলি জীৱ উৰি গ’ল। চুপাৰিনটেণ্ডেণ্টৰ ওচৰত খুব ‘হান্না’ আবস্ত কৰি দিছে বৰতীয়া গাবে তিনি দিন আহিছে। কতই কাঁকি দি বেপাৰ কৰিছে, কিন্তু আচলবিলাকে নাপায় কত হান্না গোৱা।

“অ’ সেই বৰতীয়া মানুহজন ?”

“ওঁ, কেনেকৈ জানিলি ?”

“দোকানত সোমাই প্লোক মাতি চাহ-বসগোৱা খাই গৈছে আৰু মিলিটাৰী-বাজ বিচাৰি লেক্‌চাৰ দি গৈছে।”

“সেই ভকতেই। চিনাকি, কিন্তু নামটো পাহৰিলো। সি বেটোয়ো বোধহয় মোৰ নাম পাহৰিলে, নহ’লে, ‘কিহে কি খবৰ’ বুলিয়ে কান্ধ নহ’লহেঁতেন। কিন্তু বৰতীয়া গাবেই দোকানত খাইছে নে ?”

তিনিও গৈ বেচনৰ দোকানৰ সন্মুখত ব’লগৈ। কাৰ্ডৰ বস্ত্ৰ নিয়াও এটা সমস্তা, কিউ কৰিব লাগে কেতিয়াবা। লিখা, চকী কৰা, নানা জঞ্জাল। আধা ঘণ্টাতকৈও বেছি সময় ল’লে সিহঁতৰ।

এখন বিস্তাৰিত বস্ত্ৰখিনি লৈ প্ৰমোদ আৰু আন এখনত ইউচুক আৰু হৰেন্দ্ৰ উঠি সিহঁতৰ মহাজনৰ মিঠাই দোকানলৈ আগবাঢ়িল।

দোকানৰ বাৰাণ্ডাত বস্ত্ৰখিনি নমাবলৈ দি হৰেন্দ্ৰই দোকানীক সুধিলে, “এই বস্ত্ৰখিনি আপোনাৰ দোকানৰ ভিতৰত বাখিৰ পাবিব নে ? আৰাৰ অলপ কাৰ আছে, আবেলিলৈহে নিব।”

“কোনো কথা নাই, বাখি যাওক।” পজিকৈ, “এই বিস্তাৰিত বাখি।”

বিয়া বিয়ায় দি সিহঁত তিনিও হাত-মুখ ধুই নিজৰ কেবিনটোতৈ গ'ল। কেবিনত আন গ্ৰাহক নাছিল। ছুৱাবখন জপাই তিনিও চাহৰ কাপ আগত লৈ বহি ল'লে।

বিহু কিলো ময়দা, বিহু কিলো চেনি আৰু পোন্ধৰ কিলো আটা। প্ৰায় আশী টকা লাভ হ'ব। কেইদিনমানলৈ নিশ্চিন্ত। ইউচুকৰ দেউতাকৰো এমাহমানলৈ ঔষধৰ চিন্তা নাথাকে।

নিশ্চিন্ত আৰামেৰে তিনিও ঠেং-ঠুং বেলি চাহৰ কাপত শোহা দিলে।

দোকানীয়ে নিজে তিনিখন প্লেটত বস-কদম্ব তিনিটা আৰি সিহঁতৰ আগত ধ'লে।

“খাওক, ভাগৱতীৰ আছ। বুঢ়াই প্ৰতি মাহে পেলনৰ টকাৰে বস-কদম্ব কিনে। এইবাৰ কিন্তু নাপালে এক তাৰিখ। গভিৰে আপোনালোকেও এটা এটা খাওক।”

“বাহী হ'ল বেতিয়া ‘হাক্-জি’ দিব লাগিব।” হৰেজ্জই হাঁহি ক'লে।

“বাহী হ'ব কেনেকৈ? মিঠাই দোকানৰ বস্ত্ৰ হয় পুৱা কৰা, নহয় আগবাতি কৰা। বিশেষকৈ আমাৰ ধনজয় দোকানীৰ বস্ত্ৰ।”—
প্ৰমোদে দোকানীলৈ চাই টিলনি দিলে।

হাঁহিব খলকনিৰ মাজতে বস-কদম্ব শেষ হ'ল।

কিন্তু তাৰ মাজতো প্ৰমোদৰ বুকুখন কোনোবাৰ্ধিনিত বিয়াই উঠিল। সেই বৰতীয়া মাল্লহজন, বাটৰ চিনাকি অৱশ্যে, ঘৰলৈ কেতিয়াও যোৱা নাই, তথাপি তাৰ মাকৰ আছ। তাৰ ভাগবপৰা পাঁচ কিলো ময়দা কিনা দামতে তাক দি আহিবলৈ মনটোৱে উচ্পিচ্-লগাই দিলে। প্ৰমোদে হঠাৎ হাঁহিবলৈ এৰি গহীন হৈ যোৱাৰ কাৰণে দোকানীয়েও হাঁহিবলৈ এৰি তাৰ কাৰ চাপি গ'ল।

“কি হ'ল? মিঠাই আৰু লামে মেকি?”

প্ৰমোদে ঘটনাটো কৈ তাৰ ভাৰ্য্য পাঁচ কিলো ময়দা মাল্লহজনক বিক্ৰম ইচ্ছা কৰাৰ কথা ক'লে।

দোকানীৰ ভাত লাভ-লোকচান নাই, গতিকে জানমখেৰে সৱতি
দিলে।

কিন্তু হৰেব্ৰহ্মই সুখখন অলপ কোঁচ খুৱাই দিলে। কপালত সাৰাত্ত
এটা গাঁঠিয়ে দেখা দিলে।

“চাৰি অ’ উপকাৰীক অজগৰে খায়, কেঁচু খান্দোতে সাপ
নোলোলেই বন্ধা। বাটৰ চিনাকিব লগত ইমান প্ৰেৰ কিহৰ ?
অৱশ্যে তোৰ নিজৰ কথা দোস্ত। নে কি কৰ দোস্ত ?” সি সৱৰ্ণৰ
কাৰণে ইউচুকলৈ চালে।

ইউচুকে মুখেৰে একো নানাতিলে। মাত্ৰ ‘হয়-নহয়’ৰ মাজতে
মূৰ ছুপিয়ালে।

দোকানীয়ে নিৰ্গিণ্ডতাৰ সৱৰ্ণ দি ক’লে, “ক’বপবা আনিলে,
কেনেকৈ আনিলে, নানা প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিব লাগিব। তাৰি চাওক,
আপোনাৰ ইচ্ছা।”

“বৰতীয়া গাৰেই মাহুহজন আহিছে সেই কাৰণেহে”—প্ৰবোধে
চাহত শোহা মাৰি ক’লে।

দোকানলৈ নতুন গ্ৰাহক অহাত দোকানীজন লবালবিকৈ ওলাই
গ’ল, বাওঁতে ছুৱাবখন জপাই দি গ’ল। কাঠৰ ফ্ৰেমত হেচেইন
কাপোৰ মাৰি বং সানি দিয়া লম্বু ছুৱাব। জপালেও ভালদৰে জাপ
নাখায়।

হঠাৎ দোকানীজন আকৌ সোমাই আহি প্ৰবোধক সুধিলে,
“মাহুহজনৰ নামটো জানে নে আপুনি ? বৰতীয়া মাহুহ বুলি কৈছিল,
নহয় ?”

“নামটোৱে পাহৰিলোঁ। কিবা ব ব ব এটা আছে নামৰ
আগত। ওঁ বৰতীয়া মাহুহ, মূৰত বগা কাপোৰ মৰা।”

দোকানীয়ে কোঁতুকেৰে ভবা অৰ্ধৰ মৰহীন, দীঘলীয়া হাঁহি এটা
সুখত লৈ তিনিওঁলৈ চালে।

তিনিও কোঁতুহলেৰে একেলগে দোকানীৰ সুখলৈ চাই দ’ল।

“হিঃ হিঃ...ক্, মোৰে দেখোন কাঠ’মাৰ! আপোৱালোকৰ

আগে আগে বয়স, চেনি দি গ'ল। বনমালী দাস নহয়? আগভেও
মাজে মাজে দিয়ে।”

“বন্দ্যাত, জুৱাচোব, চাবিশ বিছ ক'ববাৰ”—হবেস্নেই দাঁত
কবচিলে।

ইউচুকৰ খং উঠিল। “তাক গালি পাৰিছ কৈলৈ সিত্তো আমাবে
দোস্ত।”

হবেস্নেই আঁউজি বহি ল'লে।

দোকানী আকৌ কাঠ'মাবৰ ওচৰলৈ ঘূৰি গ'ল।

প্ৰমোদে চিঞৰি বয়ক মাতিল, “এই বয়, লৈ আহ আমুতি,
লালমোহন, বস-কদম্ব।” তাৰ পিছত সককৈ ক'লে, “আজি ভাগৱতীৰ
শ্ৰাদ্ধকে খাওঁ।” তিনিও উৎফুল্ল হৈ নিঃশব্দে হাঁহিলে।

অলপ পিছত বয়ে তিনি প্লেট মিঠাই সজাই আনি দিলেহি।

সিঠত নতুন উত্তৰাবে খোৱাত লাগিল। ছুনিষাত সিহঁতৰ দোস্ত
বহুত আছে, সিহঁতে একো বেয়া কাম কৰা নাই, এইটোৱে সিহঁতৰ
নতুন উত্তম, আনন্দৰ কাৰণ।

হঠাৎ দোকানীজন ধুমুহাব দৰে সোমাই আহিল। দোকানীৰ
মুখ দেখি তিনিওবো গিলিবলৈ ধৰা বস-কদম্ব তিনিটাই ডিঙিত লাগি
ধৰিলে। যেন ভাগৱতীৰ প্ৰেতাস্বাই দোকানীক লভিলে।

দোকানীয়ে মুখেৰে কিবা-কিবি কথা কৈছিল, কিন্তু এটা শব্দও
শব্দৰ আকাৰ লৈ বাহিৰ ওলোৱা নাই, মাত্ৰ মাত-ভগা মাজুহৰ দৰে
কিচ্‌কিচ্‌ শব্দ এটা হৈছে। আক ভবিহাল একেঠাইতে বাৰি
দেহৰ বাকী অংশই জঁপিয়াই কুৰিছে, হাত দুখনে বিভিন্ন মুদ্ৰা দি
গৈছে।

কিবা এটা নিশ্চয় ঘটিছে, প্ৰমোদে থিয় হৈ খাপ মাৰি দোকানীক
ধৰি শাস্ত কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিলে।

এবাৰ সেহোৱাব দৰে শব্দ এটা উচ্চাৰিত হ'ল—

“ভাগৱতী!”

“বানে?”—তিনিওৰে মুখবন্দনা বস-কদম্ব তিনিটা ওলাই লব

মাৰিলে। “মানে ?”—ভিনিও জঁপ মাৰি খিয় হ’ল। দোকানীয়ে
আকৌ হাত-মূৰ জোকাৰি ছুৱাবখন জপাই খপ্-জপকৈ টেবুলৰ চুকত
থুন্দা এটা মাৰি ওলাই গ’ল।

বাৰ্হিবত গলগলীয়া মাত এটা শুনিলে ভিনিওটাই :

“ক’তাহে ধনজয়, লালমোহন, বস-কদম্ব আছে নে নাই ? এইবাব
এক তাৰিখে আহিব নোৱাৰিলো অলপ বিপদ হ’ল।”

“হয় চাব, আহক চাব, বহক চাব, আপোনাৰ চাব কিবা অসুখ
হৈছিল বুলি শুনিছিলো।”

“অসুখ মোৰ নহয়, বংশব এজনব, তেওঁ ঢুকাল, বহুদিন ভুগি
আছিল। কালি ভিলনি গ’ল। ক’তা ভাল মিঠাই আছে নে
নাই ? আজিহে পেলন নিবলৈ আহিলো।”

“একদম ভাট্কা চাব, কালি বাৰ্ত নতুনকৈ বনোৱা, প্ৰত্যেকবে
এক কেজিকৈ দিম নে চাব ?”

॥ হাৱাই বেলাৰচী চাদৰ ॥

চাৰি-আলিৰ চুকত থকা পাৰৰ দোকানখনৰ সম্মুখত থিয় হৈ সিহঁতে ভামোল, বিড়ি, চিগাৰেট কিনি কথা পতাত লাগিল। সেই-খিনিতে থিয় দিলে পশ্চিমফালে যোৱা বাস্তাটোৰ কাষৰ প্ৰায় আটাইকেইখন দোকানেই ভালদৰে চকুত পৰে। পূজাৰ বজাৰ আৰম্ভ হৈছে, গতিকে দোকানবিলাকত নতুন নতুন ডিজাইনৰ কাপোৰ আৰু গ্ৰাহকৰ সন্মিলন হৈছে। পূজাৰ সময়ত চাকবিয়ালৰ হাতলৈ ছুপইচা আহে, পূজাৰ বোনাচ বা দৰমহাৰ আগধন, কিবা নহয় কিবা এটা পায়। গতিকে এই কেইটা দিনতে সিহঁতৰো ছুপইচা ঘটাব সুযোগ আহে।

সিহঁতৰ মাজৰ লীডাৰ গোপাল বোলাটোৰ হাতত এখন নতুন চাইকেল। আগত এটা প্লাষ্টিকৰ ধুনীয়া বাস্কেট, চেডেলখনত বঙা ক'ভাৰ এটা।

লগৰ বদন বোলাটোৰ এবাৰ উঠিবৰ মন গ'ল। সি চাইকেলখন হাতফুৰাই চালে আৰু এপাক উঠি অহাৰ ইচ্ছা প্ৰকাশ কৰিলে।

গোপালৰ একো আপত্তি নাই, বন্ধু চাইকেলত বন্ধু উঠিবই। অৱশ্যে ল'ৰ লগা সান্থানতাৰ বিষয়ে উপদেশ দিল। “কিন্তু সান্থান, কোনোবা দোকানত সোমাব লগা হ'লে বা ক'ববাত বাখিব লগা হ'লে ওলা মাৰিবলৈ নাপাহৰিবি। আজি-কালি বাটে-ঘাটে নতুন চাইকেল চোৱা।”

“ক'তো নাবাৰ্থো, বাটে বাটে যাব আৰু আহিব, এনেয়ে এপাক চলোৱাৰ চৰ।” লগে লগে কনে লাক্ দিলেই। সি দোকান-বিলাকৰ আগে আগে লাহে লাহে চাইকেল চলাই আগবাঢ়িল।

বোসেন আৰু উল্কা—লগৰ ছুজন লসৰীয়াৰ সৈতে গোপাল লাহে লাহে কনে চাইকেল লৈ লৈ থকা ধাৰ্টেবেই আগবাঢ়িল।

কাপোবৰ দোকানবিলাকত মাহুহৰ সংখ্যা কমাত বাঢ়ি আহিছে । সন্ধিয়াৰ লগে লগে নিয়ন লাইটবোৰ অলি উঠিল, আৰু ঝংকেচবোৰত নতুন নতুন ডিআইনৰ কাপোবে চকু-চাঁত মাৰি দিগ্বাকৈ তিব্বিবাৰলৈ ধৰিলে । কাপোবৰ দোকানত কাপোব কিনিবলৈ অহা ভিবোতা মাহুহবোৰক চাই গোপালৰ বৰ ভাল লাগে । নানা ধৰণৰ, নানা বৰণৰ ভিবোতা মাহুহ । নানা বঙৰ কাপোব পিন্ধি একোজনী 'মডেল'ৰ দৰেহে আছে । বহু ছজনক আগবাঢ়ি যাবলৈ ইচ্ছিত মি সি জনসমাগৰ বেছি থকা ডাঙৰ কপোবৰ দোকান এখনত সোমাল ।

এজন ভ্ৰমলোক এখন নতুন চাইকেলত উঠি আহি দোকানৰ সমুখত ব'ল । চাইকেলখন নিয়ন লাইটৰ পোহুৰত ফুলজাৰিৰ দৰে তিব্বিবাৰলৈ ধৰিলে । বোধহয় কিনা এসপ্তাহ-দুসপ্তাহমানহে হ'ব । মাহুহজন চকল ডেকা নহ'লেও বয়স ছকুৰিৰ ওপৰ নহ'ব । হ'লেও গোমোঠা বঙৰ ধুতী আৰু দীঘল পাঞ্জাৰীবে মাহুহজনৰ সাজটোৰ লগত চাইকেলখন মিলা নাই, আমহীয়া দৰাৰ কোমল কইনা বা দ্বিতীয় পক্ষৰ তৰুণী ভাৰ্য্যাৰ দৰে লাগে, নতুন চিক্কাচীয়া চাইকেলত জখলা মাহুহ উঠা দেখিলেই তাৰ বৰ আক্ৰোশ আছে । চিকুণ মুখৰ, ফ্ৰেইন পাইপ পিছা, ঠঁতত মিহি পোঁক বখা ভ্ৰমলোকীয়া ডেকাৰ হাততহে এনে চাইকেল পৰিব লাগে ।

ভ্ৰমলোকজনক সি কেবাছিকৈ চাই থাকিল । বৰ বন্ধেবে চাইকেলখন টেঙালত থিয় কৰাই তলাটো মাৰি মাহুহজন দোকানৰ ভিতৰলৈ সোমাই আহিল । তেওঁ অৱশ্যে গোপালক চোৱা নাই ।

দোকানৰ চেলচ'মেন ল'ৰা এটাই 'আহক আহক, বহক, বহক, কি লাগে কওক' বুলি মাহুহজনক দৰা আমবাৰি নি কহুৱালে । মাহুহৰ সমাগৰ বেছি হ'লেও কাউণ্টাৰত থিয় হৈ কাপোব চোৱা মাহুহৰ সংখ্যাই বেছি, গতিকে দুই-এখন চকী তেতিয়াও খালী আছিল ।

"হাৱাই বানাবটী নে কি ভেনে কিবা চান্দৰ আছে নে ?" মাহুহ-জনৰে বহাৰ লগে লগেই সুধিলে ।

"নিশ্চয়, নিশ্চয়, কিয় নহ'ব ! কহকচোন, কিমান লাগে দেখুৱাই

“থাকিব”—চেলচ্‌মেনজনে চাদৰ থকা দীঘলীয়া কাগজৰ বাকচ এটা আনি ধুমুহ কৰে পেলালে ।

“বহল পুতলৰ বিচনা-চাদৰ এখনো লাগে পালেঙৰ জোখৰ । অলপ ল'ৰালৰি কৰক, মোৰ অলপ দুবৈৰ বাট, টাউনত কাৰ আছিল, পলৰ হৈ গৈছে ।”

“এই হৈ যাব, একো দেবি নহয় ।”—চেলচ্‌মেনজনে কাপোৰ দেখুৱাত লাগিল ।

গোপালে এবাৰ মানুহজনলৈ আৰু এবাৰ উৎকৰ্ণাৰে দোকানৰ মুখৰ ফুটপাথলৈ চাই থাকিল । এবাৰ ডিঙিটো পৰিষ্কাৰ কৰাৰ উদ্দেশ্যেৰে বাহিৰ ওলাল ।

ঠিক সময়তে সিফালৰপৰা বদন আহি দোকানৰ সম্মুখত ব'লহি ।

“এয়া গোপাল তোৰ চাইকেল, ক'ত ৰাখে ?”

“সেইখিনিতেই থৈ দে । সেই চাইকেলখনৰ কাষতে”—বুলি অলপ ওচৰ চাপি সৰুৰৈ কিবা এটা ক'লে, আৰু চাইকেলখনত ভলা লগাই চাবিটো জেপত স্তম্বুৱালে ।

চাইকেল থৈ বদন আঁতৰিল আৰু গোপাল ভিভৰ সোমাই এইবাৰ মানুহজনৰ কাষত থিয় দিলে । চেলচ্‌মেনজনে মূৰ তুলি চাই বহিবলৈ দিবলৈ চকী খালী নেদেখি অলপ অপ্ৰস্তুতভাৱে ক'লে, “আপোনাক কি লাগিব, বহিবলৈ চকীয়ে নাই ।”

“নাই নই নবহোঁ, চাদৰ এখন চাব খোজে”, নতুন ডিজাইনৰ কিবা চাদৰ আছে নে ?”

ভক্তলোকজনে গোপালৰ মুখলৈ চালে । চিনি নাপালে যদিও ক'লে, “এবা মোকো এখন চাদৰ লাগে, কিবা হাৱাই বেনাবটী । এতিয়া কোনখন নিম, পচন্দ হয় নে নহয় তাকো ভাবিছোঁ ।”

“চাওকচোন বাক, তেওঁলোকে কিমান চাব খোজে দেখুৱাব নহয় ।”

“ওঁ, আমি সিমান চাব খোজে সিমান দেখুৱাম”—চেলচ্‌মেনজনে হাঁহি হাঁহি ক'লে ।

“সেই কাৰণেইতো মাবোৰাবীয়ে ইমান বেপাৰ বহলাব পাৰিছ
অসমত। অসমীয়া দোকান নায়েই, বি ছুই-এখন আছে সিহঁতৰ ভেম
চাব কি। কিবা এটা দেখুৱাবলৈ ক’লেই চেম্‌চ’মেনৰ ধং উঠে।”

“হয়, হয় ঠিকেই কৈছে”—গোপালে উৎসাহেৰে শলাগিলে আৰু
নিজৰ কাপোৰ চোৱাৰ ছলতে মাহুহজনৰ হাতাই বানাবচী চাদৰ
এখনো বাহিবলৈ ধৰিলে।

ছুই-ভিনিটা বাকচ চালে। কোনোখনৰ জমিন ভাল, কিন্তু
ডিজাইনটো চকুত লগা নহয়। কোনোখনৰ ডিজাইন ধুনীয়া, কিন্তু
দামটো বেছি। অন্ততঃ গোপালে বেছি বুলি ভাবে। মাহুহজনে
দামলৈ মূৰ ঘমোৱা নাই, মালটো পচন্দৰ লাগে।

বোধহয় মাহুহজনে মৰাপাট বা টাইচুৰ ধানত বেছ হুপইচা
পাইছে, নহ’লে নতুন চাদৰ, নতুন চাইকেল কিনিব কিয়? গোপালে
ভাবি গ’ল।

আৰু হুগবাকীমান মহিলা সোমাই আহিল। ভজলোকজনৰ
ওচৰতে বহি থকা এজন ভজলোক ধিয় হ’ল, তেওঁৰ বস্ত্ৰ সোৱা হৈছিল।
মহিলা হুগবাকী একেখন চকীতে হেঁচা-হেঁচিকৈ বহিল আৰু পোনে
পোনে চাদৰ এখন ভুলি ল’লে।

ভজলোকজনে চিনাকি হোৱাৰ সুবিধা পাই ক’লে, “বোকো
এখন চাই দিয়কচোন, অখনিষপবা কোনখন ল’ৰ খিবাং কৰিবই
পবা নাই।”

গোপালে এই সুযোগতে ক’লে, “হয়, জেখেতক এখন চাই দিয়ক,
মই নিনিওঁ চাদৰ, ব্ৰুক্ এটাহে চাওঁগৈ।” সি ওচৰৰ আন এটা
কাউণ্টাৰলৈ গ’ল।

নতুন নতুন পৰিৱাল সোমাই আহিছে, কোনোৰ পুৰুষজনৰ হাতত
ধুনীয়া কেঁচুৱা, কোনোৰ লগত ছুই-ভিনিটা ল’ৰা-হোৱালী। আদৰ্শীয়া
ভিৰোভা কোনো গৰাকীয়ে বতীন শাড়ী পিন্ধি মুখত আধা ইন্ধিমান
পাউদাৰ সানি আহিছে, আৰু পলখন ওলোৱা ব্লাউজ পিন্ধিছে।
খোপোটাও কেবিনা টাইলত বন্ধা। খিৰানেই বস বাচি আহিছে,

সিমানাই এই ভিবোতাবিলাকে নিজকে গাভক কৰি সজাবলৈ আশ্ৰাণ
 চেষ্টা কৰিছে। গোপালে নিজে নিজেই আমোদ উপভোগ কৰে।
 বদন ওচৰত থকা হ'লে ফুচফুচাই তাক ক'ব পাৰিলেহেঁতেন। বদনে
 ইমান সময় নিশ্চয় কাম হাঁচিল কৰিলে। হাৱাই চাদৰ কিনা
 ভজলোকৰ চাইকেল গৈ নিশ্চয় টাউনৰ বাহিৰ হৈছে।

সি দেখিলে ভজলোকজনে কাপোৰৰ টোপোলা লৈ যাবলৈ থিয়
 হৈছে। সি লবালবিকৈ গোঞ্জ এটাকে কিনি টোপোলাটো হাতত
 লৈ ভজলোকজনৰ গাৰ কাৰেদিয়ে বাহিৰলৈ ওলাই আহিল।

“অ’ আপুনি ? কিনিলে নে হাৱাই চাদৰখন ?” সি হঠাৎ লগ
 পোৱাৰ দৰে সুধিলে।

“ওঁ। কেবজৰ কৰি এখন কিনিছোঁ। আপুনি গ’ল বুলিছে
 ‘ভাবিছিলোঁ’—তাক তুমি বুলিয়ে মাতিব পাৰে, বয়সৰ হিচাপত।
 তথাপি ভজলোকজনে ‘আপুনি’ বুলিয়ে সম্বোধন কৰিলে।

“এই যাওঁ, বাতঙ হ’ল, কাইলৈহে চাদৰ কিনিম।”

গোপালে আগবাঢ়ি গৈ তাৰ চাইকেলখনৰ চাবিটো ধূলিবলৈ চেষ্টা
 কৰিলে। মানুহজনো লগে লগে সেই চাইকেলখনৰ ওচৰলৈকে
 গৈছিল, তাৰ পাছত নিজৰে কিবা এটা ভুল হোৱা বেন ভাবি ওচৰত
 থকা আনবিলাক চাইকেলৰ ওচৰলৈ গ’ল। চাবিওফালে অসংখ্য
 চাইকেল, দুখন-তিনিখন একেলগে আছে। নাই, তেওঁ এইখিনিভেই
 খেছিল।

গোপালে বেন একো বুজা নাই, এনে ভাৱিয়ে চাইকেলখন লাহে
 লাহে বাটৰ মুখ কৰি ল’লে। তাৰ পাছত বেন হঠাৎ সুধিলে, “কি
 হ’ল আপুনি নাৰায় নেকি ?”

“ব’ৰটোন। বিপদ এটাই হ’ল বেন পাওঁ।”

“কিয় ? কি হ’ল ?”

“মোৰ চাইকেলখন কোনখিনিত থৈছিলোঁ, এইখিনিতে থোৱা বেন
 বনত পৰে, আপোনাৰখনৰ ওচৰতে।”

“কিয়ান চাইকেল আহিছে, গৈছে। আন চাইকেলৰ আঁকত

ধাক্কিৰ পাৰে”—গোপালে সহজভাৱে ক’লে যদিও তাৰ চাইকেলখন
আকৌ আগৰ ঠাইত থৈ তলামাৰি মাহুহজনৰ চাইকেল বিচৰাত
লাগিল। তাৰ পেণ্টৰ জেপবপৰা টৰ্চ এটা উলিয়াই ওচৰ চাইকেল-
বিলাক চালে।

“নতুন নে পুৰণা চাইকেল?”

“নতুন, হুসপ্তাহেই হোৱা নাই। সক ভাইটো झुल्लै বায়, সি
পাঁচ কিলোমিটাৰমান আঁতৰব হাইভুল এখনত পঢ়ে। বোৱাবাৰ
গুডৰ টিন বেচি পইচা কেইটামান পাইছিলোঁ, তীবো খোজকাচি ছুৰ
পৰে, ভাবিলোঁ চাইকেল এখন লাগে। চিত্তৰ দোকানবপৰা নগদ
আঠশ আশী টকা দি কিনিছোঁ।”

“একেবাবে নতুন চাইকেল”—গোপাল আচৰিত হৈ চিঞৰাব
দৰে ক’লে, “নম্বৰটো মনত আছে নে নাই?”

“নম্বৰ? চাইকেলৰ আকৌ নম্বৰ থাকে নেকি? নাছানো।”

“নম্বৰ থাকে। চেডেলৰ তলত, থিয় পাইপ্‌ডালত কোম্পানীৰ
নম্বৰ থাকে। তলা মাৰিছিল নে নাই?”

“তলা মৰা। চাইকেলৰ লগতে তলাটো কিনিছোঁ।”

ইতিমধ্যে মাহুহবিলাকৰ মাজত যুহু কলবৰ এটাৰ সৃষ্টি হ’ল।
দোকানৰ বাৰাণ্ডাত চিলাই-কল লৈ বহি থকা দৰ্জী কেইটায়ে চিলাই
এৰি চাইকেল বিচৰাত লাগিল। দোকানৰ চেলচমেন ছুটামান,
মুনিবজন আৰু পুৰুষ গ্ৰাহক কিছুমানো ওলাই ওচৰ পালেহি।
বাটেদি যোৱা মাহুহবোৰেও ছুৰ বাছিলে।

গোপালে ধৈৰ্য্যেৰে প্ৰত্যেকখন চাইকেলত টৰ্চ মাৰি চাই গ’ল
আৰু লগে লগে জ্বলোকজনেও দীখল উশাহ লৈ ‘ওহোঁ,’ ‘নহয়,’
‘ইয়াতকৈও নতুন’ আদি শব্দ কৈ বাহলৈ ধৰিলে। জিবোতা মাহুহ-
বোৰে ‘ইহ্, ইহ্’ কৰি সববেদনা জনালে।

মহাটোৰ কোনোবা এজনে চিঞৰি উপদেশ দিলে, “পুলিচত এঠাই
দি থকক।”

কোনোবা এজনে প্ৰতিবাদ কৰি চিঞৰি উঠিল, “হু, পুলিচ,

পুলিচে কি কবিব ? এই মাহব ভিত্তবতে টাউনত ৮/১০ খন চাইকেল
 চুবি হৈছে। পুলিচে উলিয়াব পাৰিব নে ? আজি-কালি পুলিচো
 চোবব লগত থাকেহে।”

“গুসী মাৰা পুলিচ।”

মাহুহজনে গোপালব লগে লগে চাইকেলবিলাক চাই চাই এবাব
 কৈ উঠিল, “উস্ উস্, হাৱাই বানাবচী। এই বানাবচীয়ে আজি মোক
 মাৰ্খাত মাৰি গ’ল। হেব, উদব সাতপুৰব মৰি গ’ল কেঁচা মাছ
 খাওঁতে, আজি-কালি হাৱাই বানাবচী পিছা হ’ল।”

ভঙ্গলোকজনে কথাখিনি সক সককৈ কৈছিল, মাত্ৰ গোপালেহে
 শুনিছিল। তাব চকুলৈ ভাঁহি আহিল ১৩।১৪ বছৰীয়া হাইস্কুলত
 পঢ়া ছোৱালী এজনীৰ ছবি, নিশ্চয় ভঙ্গলোকব ডাঙৰ জীয়েক হ’ব।
 নিশ্চয় মোমায়েক বা দদায়েক বা কাবোৰাব বিয়া হ’ব, আৰু সেই
 বিয়াটলৈ পিছি যাবলৈ তাই হাৱাই বানাবচী চাদৰ কিনাইছে।
 চাইকেলব বেপাৰ কৰি কৰি হাৱাই বানাবচী চাদৰ পিছা গাভৰু
 ছোৱালী এজনীৰ কল্পনা কৰিবলৈ পাহৰি পেলালে সি। অথচ তাব
 বয়সব ল’ৰাই কলেজত পঢ়িছে, সবস্বতী পূজাত কলেজব ছোৱালীৰ
 লগত খিৰেটাৰ কৰিছে, সিও ‘এইটতে’ তিনি বছৰ ফেল নকৰা হ’লে
 ইমান দিনে কলেজ পালেগৈহেঁতেন, হাৱাই বানাবচী পিছা ছোৱালী
 এজনীক লৈ নাটক লিখিলেহেঁতেন, খিৰেটাৰ কৰিলেহেঁতেন, নভেল
 লিখিলেহেঁতেন। এতিয়া যদি সি চাইকেলখন দিও আহেগৈ, সেই
 হাৱাই বানাবচীপিছা ছোৱালী এজনীক তাব নিচিনা অকৰ্মণ্য, ফেল-
 মাৰ্কা এটালৈ বিয়া দিব নে ? মৰি মৰি জনম ধৰিব লাগিব। অৱশ্যে
 ছোৱালীজনী ওলাই ভাক এখন ভাৰোল, একাপ চাহ দিব, অলপমান
 হাঁহিব, কোন ক্লাছত পঢ়া বুলি সি এবাব সুধিব কেনেকৈ সুধিব
 খেং,—সি সুখলৈনো চাব কেনেকৈ ? সিহঁতে আঁতৰবপৰা
 ছোৱালীক চিট্কাৰী দিয়ে বা চায়, কিন্তু কাবো সন্মুখত
 ভেনেকৈ খিয় হৈ পোৱা নাই। বৰ লাজ লাগি গ’ল তাব।
 হঠাৎ ভঙ্গলোকজনব সুখলৈ চাই কৈ উঠিল, “ঠিক আছে, আপুনি

বাওক, আমি কাইলৈ আপোনাৰ 'হাৱাই-চাইকেল'ৰ খবৰ কৰিম।”

“আ—মানে”—ভক্তলোকজনে অলপ আপাত পাই উৎসাহ পাইছিল যদিও 'হাৱাই-চাইকেল'ৰ নামত সকলো উৎসাহ দমি গ'ল।

গোপালে জিভা কামুৰি ধৰিলে। সি যেন গোটেই মাজুহটো মূৰবপবা ভৰিলৈ দৈ হৈ গ'ল।

“মানে আপোনাৰ চাইকেল, আপোনাৰ নাম-ঠিকনাটো দিয়ক। মোৰ টাউনত বন্ধু আছে, সিহঁতক চাইকেল-দোকানত চকু ৰাখিবলৈ ক'ম। আপোনাৰ যোৱাৰ সুবিধা নাথাকিলে মোৰ চাইকেলখনকে লৈ যাব পাৰে, মই কাইলৈ লৈ আহিমগৈ।”

“চাৰি কিগোমিটাৰমানেই দূৰ হ'ব। ভাবিছিলো নতুন চাইকেল, পকা বাস্তা, জোনাক ৰাতি, গৈ থাকিম ফুৰ ফুৰকৈ। আপুনি যদি সেইকণ দয়া কৰে বৰ ভাল হয়। প্ৰথমেই চাইকেল নোহোৱাকৈ সন্দাহাতে যোৱা দেখিলেই ঘবৰ সকলোৱে মুখাফুট দিব। আজি ঘৰত ভাত-পানী গ'ল। বৰ কষ্টৰ ধানবে ঘটা চাইকেল।”

“কষ্টৰ ধন হেৰাব নোৱাৰে, চাইকেল পাবই লাগিব। নহ'লে সংসাৰত ধৰ্ম নাই।”—এজন আদহীয়া মাজুহে মন্তব্য কৰিলে।

“সময়টো ঠিক ৰাখি ভাগৱতীৰ তাত চোৱালেও কৈ দিব পাৰিব, কেনেকুৱা মাজুহ নিছে, কেনি নিছে, পাব নে নাপায়।”—এগৰাকী আদহীয়া মহিলাই কৈ উঠিল।

ভক্তলোকজনে নিজৰ নাম-ঠিকনা দিলে গোপালক, “হবেশ্বৰ গায়ন, গায়নববা চুবুৰি, তিনিআলি,—চিখা গৈ তিনিআলিতে নামি গায়নৰ ঘৰ কোনটো বুলিলেই যেনে-সেয়ে ক'বা।”—বুলি গোপালৰ হাতবপবা চাইকেলখন লৈ ক'লে “আপোনাৰ উপকাৰ পাহৰিব নোৱাৰিম।”

“মোক 'আপুনি' বুলি সম্বোধন নকৰিব,” গোপালে সেয়েনা-সেয়েনিকৈ মাজুহৰ জুৰবপবা আঁতৰ হৈ আহি ক'লে। তাৰ চকুৰ আগেদি হাৱাই বানাবচী পিছা ভক্তলোকৰ পাট-পাতক বা ন-পাতক জীয়েকজনী পাব হৈ গ'ল। লগে লগে কিবা এটা বেদনা আক স্মৃতিত তাৰ চকু দুটা বুলুৰুলৈ জাপ খাই গ'ল।

“হয় নে, বাক বাক। হওঁতে তুমি মোৰ সক ভাইটোৰে যুৰীয়া হ’বা”—মানুহজনৈ চাইকেল লৈ আগবাঢ়িল।

মদন আৰু লগৰীয়াইত্তৰ লগত নিৰ্দিষ্ট স্থানত গোপাল গৈ লগ লাগিল। চাইকেল সিহঁত যথাস্থানত থৈ আহিছে, অৰ্থাৎ আওহতীয়া ঠাইৰ প্ৰায় শুকান পুখুৰী এটাৰ ভিতৰত জাবৰ, পানী-মেটেকা আদিৰে ঢাকি থৈ আহিছে। সিহঁতে আগতেও তাতে বাখে আৰু পুলিচ বা আন কোনো বেটাৰ ভাগজ্ নাই যে সেই ঠাইত বিচাৰি উলিয়ায় বা সন্দেহ কৰে। ওচৰত এঘৰ ত্ৰিঞা মানুহ থাকে, ত্ৰিঞাটোকো টকা দি হাত কৰি থোৱা আছে।

তেতিয়া বাতি ন মান বাজিছিল। সিহঁতে চাহ-দোকান এখনত বহিলগৈ। গ্ৰাহক তেতিয়া নাথাকে আৰু দোকানীয়ে এচটা এচটাকৈ কাঠৰ তক্তা দি দুৱাৰ জপাবলৈ আৰম্ভ কৰিছে।

“চাহ পাম নে?”

“নিশ্চয়, নিশ্চয়। এই চাহ দে চাৰি কাপ।”

সিহঁত এচুকৰ টেবুল এখনৰ চাৰিওকাষে বহিল।

“তই কোনখিনি সময়ত গ’লি ময়েই ধৰিব নোৱাৰিলোঁ।”
গোপালে বদনলৈ চাই সুধিলে।

“লগে লগেই চাইকেলখন ভোক চমজালোঁ, দেখিলোঁ কোনো মানুহে লক্ষ্য কৰা নাই সকলো নিজ নিজ কামত ব্যস্ত। গতিকে অলপ গৈয়ে আকৌ উভতি আহিলোঁ, ডাঙৰকৈ ক’লোঁ, ছেং, বস্ত এটা পাহৰি আহিলোঁ, আকৌ আনিছোঁ অ’ চাইকেল।”

“মোৰ নামটোও চিঞৰি দিছিলি নেকি?”

“মূৰ্খ পাইছ নে? সিমান মূৰ্খ নাপাৰি মোক। তাৰ পিছত আচল চাৰি মোৰ হাতত আছেই, লাহে লাহে চাইকেলৰ তলাটো খুলিলোঁ। অডিবাৰী লক লগাইছে ভজলোকে। ছুই-এক পেঁচতে খুলি গ’ল। তাৰ পাছত লাহে লাহে, আবামেৰে চাইকেল চলাই গুচি আহিলোঁ। গিৰিহঁতজন ওলাই অহা হ’লে ক’লোহেঁতেন, ভোবখন বুলি আনিছিলোঁ, আৰু সমৰ্থন দিবলৈ তইতো আহুই।”

চাহ খাই দলটো বাহিব ওলাল। হঠাৎ লগৰ এটাই সুধিলে,
“কিন্তু তাৰ চাইকেলখন কি কৰিলি ?”

“মানুহজনক দিলোঁ। হৰেখৰ গায়ন বৰা। হাৱাই বানাবচী
চাদৰ এখন কিনিছিল মানুহজনে।”

“হাৱাই বানাবচী কিনিলেই চাইকেল পায় নে মানুহজনে ?”
বদন আৰু লগবটোৱে একেলগে সুধিলে।

“মুঠতে আজিব চিকাৰ ফান্দত নপৰিল। ফান্দত পৰিলোঁ
মইহে। কথা-বতৰাত মানুহজনৰ লগত আমাৰ সম্পৰ্ক ওলাল। দেউতা
জীয়াই থাকোঁতে খুব বন্ধু আছিল। এতিয়া, কাইলৈ চাইকেলখন দি
আহিব লাগিব।”

“কাইলৈ ? কেনেকৈ ? ক’ত পালি, ক’ত খোঁছল, এইবিলাক
প্ৰশ্নৰ উত্তৰ কেনেকৈ দিব ?”

“মই কৈ দিছোঁ, টাউনত মোৰ বন্ধু আছে, সিহঁতে আগতেও
চাইকেল উলিয়াই দিছে ছখনমান। সিহঁতে উলিয়াব পাবিব।”

“কিন্তু একে বাতিৰ ভিতৰতে কেনেকৈ পোৱা বুলি ক’বি ?
আৰু ক’ত পালে, কেনেকৈ পালে, এইবিলাক জানো মুশুধিব ?”

সঁচাকৈয়ে সমস্যা। জটিল সমস্যা। হাৱাই বানাবচীখনে তাৰ
আগত খচ্‌ম্‌চ্‌ কৰিবলৈ ধৰিলে। “সঁচাই সমস্যা। বন্ধু চুব কৰা
সহজ, ঘূৰাই দিয়াহে টান।”—চিন্তিতভাৱে গোপালে কৈ উঠিল।

সমস্যাৰ সমাধান বিচাৰি তিনিও নীৰৱ হৈ আগবাঢ়িল।

“ধৰ, ক’লোঁ যে হঠাৎ চাহ-দোকানত চাহ খাবলৈ যাওঁতে
চাইকেলখন দেখিলোঁ। আমি ওচৰতে থিয় হৈ থাকিলোঁ এই নতুন
চাইকেলখন কোনে নিয়ে চাবলৈ। আমাক থিয় হৈ থকা দেখি
চোবটোৱে যে তেওঁ অনা চাইকেল নহয়েই, এনে ভাব দেখুৱাই গুচি
গ’ল। গিৰিহঁত নোলাল, আমিও ছলম্বল নকৰি আমাৰ চাইকেল
বুলি লৈ আহিলোঁ।”

“ভাবি চা। চোৰে চুব কৰি চাহ খাবলৈ যাব নে ? বিন্দাস
কৰিব নে ?”

“অসবং কবিব। খাঁটি চোবে দিন ছপবতে ছুৰি চাইকেল লৈ
টহলি কুৰিব। অলপ ধতুৱাঝিলাকেহে পলাবলৈ চাব। আজি-কালি
হাতে হাতে নতুন চাইকেল।”

“নাইবা এনেকৈ ক’ব নোৱাৰি নে ?—বন্ধুজনেৰে সৈতে বিচাৰি
নৰ্দমা এটাত পুতি ধোৱা পালোঁ। আগবৰাবতো তেনেকৈয়ে
পাইছিল।”—বদনে এটা নতুন কৌশল ভাবি উলিয়ালে।

“অককোৰ্চ। কাৰণ, চাইকেলখনত বোকা লাগি থাকিব”—
চতুৰ্ধ বন্ধু ভজ্জকাস্তই সমৰ্থন জনালে।

“কিন্তু তাৰ বাবেও তো এদিন সময় লাগিব। নহ’লে গৈয
কটকবে বন্ধুটোৱে চাইকেলখন পাই গ’ল বুলিলে অতি হোজা
মাজুহটোৱেও তোৰ বন্ধুটোক সন্দেহ কৰিব।”—বদনে ক’লে।

“বন্ধুৰ নাম নকওঁ, অকলে যাম।”

“যদি কয় বন্ধুৰ দলটোক লৈ আহা, চাহ খবাই দিওঁ, ভাত খুৱাই
দিওঁ বা তাক জোঁৱাই পাতিয়ে দিওঁ, হাতুৱাই বানাবচী চান্দৰ
কিনিছ যেতিয়া কোনোবা এগৰাকী ‘মেবেজান’ ‘মেহমান’ আছই।”—বদান
বস লগালে।

“মেহমানটো কি অ’ ?”—বস পাই যোগেনে ক’লে।

“জানো হিন্দী ফিল্মত কয় নহয়।”

গোপালৰ অন্তৰত দপ্‌কবে ঈৰ্ষাৰ জুই একুবা অলি উঠিল।
হাতুৱাই চান্দৰৰ মালিকনীৰ বিষয়ে কোনোবাই কিবা ক’লে সি ছুৰী
বহুৱাই দিব পাৰে এই মুহূৰ্ত্তত। তৎক্ষণাৎ ঘৃণা ওপজি গ’ল বদনৰ
ওপৰত। সি যেন তাৰ মৰমৰ বস্তু এটা কাচি নিবলৈ ওলাইছে।
তথাপি খাস্তভাৱে ক’লে, “চাইকেল লৈ আহ, কাইলৈ গধূলি বই
পৌছাই দিম।”

গোপালক সিহঁতে জানে। তাৰ লগত খেৰালি কৰিবলৈও ভয়
কৰে। তৎক্ষণাৎ ছুৰী মাৰিব পাৰে।

গোটেই বাতি গোপাল বিচনাড় হটকটাই থাকিল। কি বুলি
ক’লে স্বাভাৱিক আৰু বিশ্বাসযোগ্য হ’ব নিজে নিজে কেবাবাবে।

বিহার্চেল কবিলে। প্রত্যেক বাৰতে খেলি-খেলি হৈ যায়, হাৱাই বানাবচী চান্দৰ লোৱা ভেব-চৈধ্য বছৰীয়া, ক্লাচ এইটোমানত পঢ়া ছোৱালী এজনীৰ মুগাৰ মেখেলা এখনৰ খচ্‌মচনি সি স্পষ্টকৈ শুনিবলৈ পায়। হাতত বটাটো লৈ মিচিক কৰে হাঁহি তালৈ তামোলখন আগবঢ়াই দি কৈছে, 'আপুনি আমাৰ ডাঙৰ উপকাৰ কবিলে। সঁচা। কোন ক্লাছত পঢ়ে ?'

লগে লগে স্নেহাত বুকুখন বিবাই উঠে। সি যদি ভালদৰে পঢ়া-শুনা কৰি গ'লহেঁতেন, আজি সি ক'ব পাবিলেহেঁতেন, ভালদৰে পঢ়া-শুনা কৰা, ময়ো বি-এ টো পাছ কৰি লওঁ।'

একোবাৰ সি বিচিনাত উঠি বহে। গোটেই ঘটনাটো সি ছোৱালী-জনীৰ ভৰিত ধৰি কৈ দিব, আৰু ক'ব, 'তুমি প্ৰেৰণা দিলে এই স্বভাৱ-বোৰ গুচাম, মই আকৌ পঢ়ি প্ৰাইভেটকৈ বি-এ পাছ কৰিব। আজি-কালি কতই ভেনেকৈ পাছ কৰে।' এই ঘটনাটো ছুই-ভিনি বছৰৰ আগতে ঘটা হ'লেও তাৰ জীৱনৰ সোত সলনি হ'লহেঁতেন।

এবাৰ উঠি সি বাহিবলৈ গ'ল। নাই, বাতি পুৱাবলৈ বহুত বাকী। আগেয়ে ৯ বজালৈকে শুলেও তাৰ টোপনি নাতাগে, ডংকপাং বাতিটো যায়। এতিয়া গোটেই দিনটো আছেই, বাতিটোৱে ছপুওৱা হ'ল।

পানী এঘটি খাই জোৰ কৰি চকু ছটা জপাই ধৰিলে গোপালে।

বাওঁ, নাৰাওঁকৈ বাতিটো পুৱাল, ধোঁবাই ধোঁবাই দিনটোও গ'ল। দিনটোক নতুন চাইকেল এখন কিনি দিব পৰা হ'লে সি গহীনকৈয়ে ভাবে।

যথাসময়ত চাইকেল আনি উপস্থিত কৰিলে বদনে। সি আকৌ এবাৰ মচি চিক্‌চিকীয়া কৰিলে। চেমেল ক'ভাৰখন চাবোন দি ধুই শুকুৱালে। সন্ধিয়া সময়ত সি নানা চিন্তা-ভাবনা লৈ আগবাঢ়িল।

যখন উলিওৱাত বেছি সময় নালাগিল, কাৰণ উল্লোক বাটৰ কাষত পহুঁজিব সুৰত থৈ আছিল। গোপালে হালুংকনক আত্মক

চিনিব নোৱাৰি গায়নৰ ঘৰ কোনটো বুলি সোধাৰ লগে লগে মামুহজনে জঁপ মাৰি উঠিল।

“তুমি আহিলা? পালা চাইকেল? মোৰ মনটোৱে কৈ আছে ক’ত পালা, কোনকৈ পালা?”—মামুহজনে চাইকেলখন সাৱটি ধৰাৰ দৰে ধৰিলে, যেন চুমাৰে খাব। তাৰ পাছত ভিতৰলৈ চাই চিঞৰিলে, “হেৰ সৰু মইনা, হেৰ কোন আছ, চাইকেল পালোঁ।” তাৰ পাছত আতোলতোলকৈ গোপালক লৈ গৈ ড্ৰয়িং কৰা চৰ্কা এখনত বহুৱালে। ভিতৰৰপৰা মহিলা এগৰাকী আৰু ল’ৰা-ছোৱালী কেইটামান ওলাই আহিল। মহিলাগৰাকীয়ে ভিতৰৰ দুৱাৰ-মুখত চুচু-চামাক কৰা দেখি মামুহজনে খঙৰ সূৰত ক’লে, “ওলাইনো নাহা কিয়? আমাৰ ঘৰৰ ল’ৰাৰ নিচিনা। ভগৱানে মঙ্গল কৰক, সং কাম কৰিবলৈ দীৰ্ঘায়ু কৰক।

গোপালে সেপ ঢুকিলে।

“ভামোল আনা, চাহ আনা।”

ঘৰখনত খদমদম লাগি পৰিল। ল’ৰা-ছোৱালী কেইটাই চাইকেলখন আগুৰি ধৰিলেগৈ।

“উস্ নক’ৰা আৰু, কালিৰপৰা তেওঁ পানী এটোপাকে খোৱা নাই, চাদৰখনকে খঙত পুৰিব খুজিছে।”

“এতিয়া খাবলৈ দিয়ক। চাদৰখন আপোনাৰ ছোৱালীক পিঙ্কিবলৈ দিয়ক।”

“ছোৱালীয়ে চাদৰ পিঙ্কিবৰ হোৱাই নাই। তিনিটা ল’ৰাৰ ভলৰ একেজনী ছোৱালী, তনি বহুবেই হোৱা নাই। চাদৰখন আনিছে মাহীয়েকৰ জীয়েকৰ বিয়াত উপহাৰ দিবলৈ। কোৱাচোন বাক, কেনেকৈ চাইকেলখন পালোঁ?”

॥ লাৰুগোপালৰ প্ৰেম ॥

সেই তাহানিৰ সহপাঠী লাক। লাকবা গোপাল বুলি মাতিছিলোঁ।
কিমান দিনৰ সুৰত দেখা।

তাৰ আচল নামটোৱেই পাহৰি গ'লোঁ। লাক বা গোপাল
উপনামহে। এতিয়া আচল নামটোৱেইবা সোধোঁ কেনেকৈ ? ইন্‌চাণ্ট
কৰা হ'ব। হাইস্কুলৰ সহপাঠী লাকৰ। গোপালৰ আচল নামটো
পিছৰ দীঘলীয়া বহুবৰিলাকৰ নানান বন্ধু-বান্ধবৰ নামৰ মাজত
সোমাই এনেভাৱে খেলি-মেলি হৈ পৰিল যে তাক বাছি উলিওৱা
টান হৈ গ'ল। অৱশ্যে লাক নামটো নাপাহৰোঁ। এই কাৰণেই যে
বেলুনৰ দৰে গোল মুখখনত তাৰ সেই নামটো সাঁচত মাৰি ধোৱাৰ
দৰে আছে। চেলাউৰি ছুটা ডাঠ আৰু খেজুভিৰীয়া, গাল দুখনত
বেলুনৰ কোমলতা আৰু উজলতা তাহানিৰ দৰেই আছে। বয়সে
চেলাউৰি ছুটাও পোন কৰা নাই, মুখখনো পুজাৰ পিছত বেলুনৰ দৰে
হোৱা নাই। মুখমণ্ডলৰ তুলনাত তাৰ মুখখন ঠেক হোৱাৰ কাৰণে
কথা কম কয়, অৰ্থাৎ একেলগে কেইবাটাও শব্দ উলিয়াব লগা হ'লেই
খোক-খোকাই থাকিব লাগে।

মেট্ৰিকত তিনিবাৰ লগাব দোষটো অঙ্কৰ, সাহিত্যত সি ভাল
আছিল। তেতিয়াই এৰি অহা লাকক আজি দহ-বাৰ বছৰৰ সুৰত
লগ পাই গ'লোঁ। আৱশ্যকীয় আদৰ-আপ্যায়নৰ পিছত সি নিজৰ
বিষয় ক'লে। মেট্ৰিক পাছ কৰি খিলঙৰ অফিচ এটাত সোমাইছিল।
ৰাতিৰ কলেজত পঢ়ি বি এ পাছো কৰিলে। তাৰ পিছত খাটি-লুটি
কিবা ফিল্ড্-পাৱ্লি'চটি অফিচৰ ধৰণৰ কম দৰমহাৰ চাকৰি এটা লৈ
কেবাখনো চহৰ ঘূৰি এতিয়া ডিকুলৈ আহিছে ট্ৰেন্‌ল'কৰ হৈ।

মোৰ স্ব-গৃহস্থী হোৱা শুনি আনন্দ পালে। (পবিত্ৰাল মোৰ

লগত নাছিল) বাকী তাহানিৰ লগবীয়াবিলাকৰ খা-খবৰ ল'লে, আৰু মই জনাত সকলোৰে ঘৰ-সংসাৰ হোৱা বুলি কোৱাত এটা কৰুণ আনন্দ লাভ কৰিলে।

“তাৰ মানে, তোৰ বিয়া-বাক হোৱা নাই? মাজতে শুনিছিলোঁ, কোনে জানো কৈছিল, ক'ৰবাত বোলে লাভ মেবেজ হৈছিল?”—মই কপালত আশ্চৰ্য্যবোধক চিহ্ন কিছুমানৰ সৃষ্টি কৰি শুধিলোঁ। এনেকৈ ব্লাক্ দিল কাৰো ধৰিবৰ সাধ্য নাই, মিছাকো সঁচা কৰিব পাৰি।

উত্তৰ দিবলৈ গৈ সি অলপ সময় মৌলৈ বৈ চালে। বহল কপালখনত ছুই-এটোপা ঘামৰ বিন্দু দেখা দিল। তামোলে মূৰত ধৰিবও পাৰে।

সি কমালেৰে কপালখন মচি শুধিলে, “সঁচাই শুনিছিলি? নে ব্লাক্ দিছ?”

“তই ভাব নে মই তাহানিৰ দৰেই ব্লাক্ দিছ হৈ আছোঁ? এতিয়া উজ্জলোক, চৰকাৰী পৰিসংখ্যা বিভাগৰ অফিচ এচিষ্টেণ্ট। বিয়া-বাক কৰালোঁ। এতিয়াও মই ব্লাক্ দিযেই থাকিম নে?”—কথাখিনি কৈয়ে তাহানিৰ সৰু-শুৰা ছুটামান কথা মনত পৰি যোৱাত পেটে পেটে হাঁহিলোঁ। মোৰ সঁচা কথাবিলাকো তেতিয়া কোনেও বিশ্বাস নকৰিছিল।

লাকৱে হঠাৎ মিচিকিয়াই হাঁহিলে। বোধহয় তাৰো মনত পৰিছিল।

“তাহানিৰ কথা, নহয়?”

“ওঁ ওঁ, নহয় নহয়।”

“মানে তাহানিৰো, এতিয়াৰো।”

“মানে মই এতিয়া ব্লাক্ দিছোঁ?”

“হয়তো দিয়া নাই। কিন্তু হাঁহি উঠিছ অকৃত তই উগ্ৰ চোকা হৈয়ো হ'লি এটা কেবাপীহে। মই অকৃত গাৰা হৈয়ো এটা সঁচাই-মিছাই অকিচাবেই হ'লোঁ যেখন।”

“মহত্ব বিশেষত্ব সেইটোৱেই। ইয়াত শূন্যটোৱেই ভাঙৰ কথা। সেয়ে কাৰো ভাণ্ডাত খাঁওকায়ে, কাৰো ভাণ্ডাত সোকায়ে। তোৰ

সৌকালে পবিল। মই আই এহ্-চি পাহ কবিলে হুন্দিয়া পাই চাকবিতো সোবালো। আজি-কালি ডাকো 'মাশালোকেউন ? কত বি এহ্-চি., এম এহ্-চি পবি আছে।"

"অরশ্যে সেইটোও কম সাক্ষনা নহয়"—সি পাতল সুবত্ত কথাযাব কৈয়ে তৎকপাৎ সুবটো সলনি কবি গহীন হৈ ক'লে,—“তথাপি তই— তুইত জিকি গ'লি অসীম। অহুতেই মই হাবি গ'লো।"

সেয়া, সি মোব নামটো পাহবা নাই। কিন্তু তাব নামটো মনত পেলাবলৈ গৈ বিবাট অস্বস্তিত সময়খিনি কটাৰ লগা হ'ল মোব।

"তই হাবিলিহে ? জিকিলো মই ? মোব ঠংসুক্য বাটি গ'ল। হঠাৎ মনত খেলালে, তাব ঘব-সংসাৰৰ প্ৰশ্নটো উল্লেই পবিল। সুখিলো—“তাব পিছত ? নক'লি দেখোন ? ভোব ভেনেহ'লে সেইটো মিছা শুনিছিলো ?"

"মিছা নহয়, অলপ সঁচাই আছিল।"

ব্ৰাক্‌টো সত্য হোবাব উপক্ৰম দেখি মোব আনন্দ বাটি গ'ল। ভগবানে ব্ৰাহ্মিষ্টবিলাকক এনেদৰেই যুগে যুগে সহায় কবি আহিছে।

"তাৰ মানে বিয়া নহ'লগৈ ?"

সি মূৰ জোকাবিলে। নহ'ল। অৱশভাৱে চকীখনত সুবটো আউজাই সি ক'লে, "চিবকুমাৰ হৈয়েই থাকিলো। অৰ্থাৎ থাকিম বুলি প্ৰতিজ্ঞা কৰিলো।"

কাকুৱাৰ চেবেকাপানীৰ দৰে মোব মুখবপবা ০০প। হাঁহি অলপ-মান চেবেক্‌কৈ ওলাই গ'ল। তাহানি লাকৰে কোনোবা গল্প-উপভাসৰ-পৰা এনেকুৱা শব্দ বা বাক্য কিছুমান আনি বাটলু-পুটি মৰাদি হুই-এটাকৈ মাৰি থাকে। আনি অৰাক হৈ তাব মুখলৈ চাই থাকে। এনেকুৱা ধুনীয়া শব্দবিলাক সাহিত্যত লগাই দিলে নিশ্চয় বঢ়া মাটিৰ হাজৰিকা চাকৰ হাজৰপৰা বহুত নহব পোৱা যায়—“তাৰ প্ৰায়িকিনাক অৱসাদত ভাগবি পৰে”—“চকু পাহি হুটীত তৰা আহি আঙুলি বোলাই গ'ল”—“কপনব এহাটি পলৱীয়া বঢ়াহে তাইৰ আঁচকন কঁলাই বি গ'ল”—এসে এখনব বাক্যবিলাকে আনাব বেহ-মন ঠপটাই

দিছিল। তেনে বাক্য বা শব্দ থকা গল্প পালেই আমি বিচাৰি বিচাৰি পঢ়িছিলোঁ আৰু সেইবিলাক লিখকেই আছিল আমাৰ হিব’। খবংখচ, গল্পময় লিখকবিলাকক ছুচুকুপাৰি দেখিব নোৱাৰিছিলোঁ। এদিন সি অন্ধৰ পালত বেঞ্চৰ ওপৰত এঘণ্টা থিয় হৈ থাকিও চকুত দাৰ্শনিকৰ ভাব লৈ আমাক কৈছিল—“মানুহে মদ খায় কিয় জান ? কিবা পাহৰিবৰ কাৰণে।”

এমাহমানৰ পিছত কোনোবা এটাই ‘আৱাহন’ৰ গল্প এটাত এই শাৰী ছুটা পাই গ’ল।

‘প্লেগিয়াৰিজম’ নতুনকৈ শিকা ইংৰাজী শব্দ এটা তাৰ নিকন্ধে প্ৰয়োগ কৰিছিলোঁ। সি অৰ্থ বিচাৰি অভিধান ঘাটিব লগা হৈছিল। এদিন লেজাবত মোক কৈছিল—“যিবিলাক সাহিত্যকে চোৰাই মালৰ সাহিত্য লিখে, তাকহে প্লেগিয়াৰ—প্লেগিয়াৰিষ্ট কয়। মই দেখোন সাহিত্যকেই নহয়।”

“নহ’লেও কথাৰ মাজে মাজে যে সাহিত্য লগাৱ ? লোকৰ গল্পৰ কথাবোৰ লগাই যাব ?”—মই আত্মপক্ষ সমৰ্থনত কৈছিলোঁ।

“গল্প আৰু জীৱন বেলেগ বস্তু নেকি ?”

“গল্পত ইমান ধুনীয়া শব্দ থাকে, আমি জানো কথা-বতৰাত ব্যৱহাৰ কৰোঁ ? গল্পত নায়িকা থাকে, নায়িকাই গান গায়, চিঠি লিখে, নায়কৰ বাগিচা থাকে, গাড়ী থাকে, আমাৰ আছে জানা ?”

“সেইখিনি কল্পনা কৰি ল’ব লাগিব আৰু। নহ’লে গল্প কোনে পঢ়িব ? ”

লাকৰ সেই যুক্তিবোৰ মনত পৰি হাঁহি উঠিল। তৎক্ষণাৎ হাঁহিটো বন্ধ কৰি গহুণাই ক’লোঁ—“তাহানিৰ কথা মনত পৰিহে হাঁহিলোঁ লাক, বেয়া নাপাৰি। তই তাহানিও ‘চিবকুমাৰ’, ‘চিবকুমাৰী’, ‘সন্তান্নাতা’ আদি শব্দবোৰ কৈছিলি।”

লাকৰ মুখখন কেহবাজ বটা যেন হৈ গ’ল। বুজিলোঁ কথা নিশ্চয় শুকতৰ। সুধিলোঁ—“ক’চোন লাক, তোৰ নিশ্চয় কিবা এটা ঠোঙেডি আছে। (ভাব তাহানিৰ ভাৰত—‘বুজিহোঁ তোমাক

কিবা এটা বেজাৰে খুলি খুলি খাব লাগিছে।’) বোক কোৱাত
নিশ্চয় আপত্তি নাই?’

সি চিগাবেট এটা জ্বলাই ভৰি এখন চকীৰ ওপৰত তুলি বাহ লাহে
লাহে ধোঁৱাখিনি উলিয়াই দি ক’লে, “সেইবোৰ বহুত কথা অসীম।”

আকৌ সেই নাটকীয় শুব। কিন্তু এইবাব নাহাঁহিলোঁ। তাৰ
পিছত তাৰ কাহিনীটো শুনিলোঁ।

কিন্তু মুশুনা হ’লেই ভাল আছিল। অকিচৰ কাগজত মৰা
আত্মপিনটো যেন সেইদিনা ডুলতে নিজৰ কলিজাতে মাৰি দিলোঁ।
বহুত চিনেমা চালোঁ, বহুত গল্প-উপন্যাস পঢ়িলোঁ, বহুত প্ৰেমৰ
কাহিনী শুনিলোঁ, কিন্তু লাকৰা গোপালৰ কাহিনীৰ লগত এটাবো
তুলনা নহয়। প্ৰেমৰ এনেকুৱা ষ্ট্ৰেঞ্জিডি কোনো হিন্দী চিনেমাতো
দেখিবলৈ পোৱা নাই আৰু নাপামো কিজানি। প্ৰকৃততে লাকৰ
কাহিনীটো লুকুৱাই ৰখা বস্তু নহয়। ই সকলোৰে মাজত সন্নিবি
হোৱা উচিত। কাৰণ কলি নিবৰখি, পৃথিৱী বিপুল। এই পৃথিৱীৰ
ভৱিষ্যতৰ প্ৰেমিকসকলে ইয়াৰপৰা শিক্ষা লৈ, সেইমতে সকলোৰে
অঙ্ক ভালকৈ শিকি যাব, এই আশা। লাকৰে কিন্তু দ্বিতীয় এটা
প্ৰাণীক এই কথা নজনাবলৈ বধ শপত দি লৈছে। মই ক’লোঁ যে
কোনোবা গল্প লিখকলৈ ডাকত পঠিয়াই দিম, যাতে বেলেগ নামত
গল্প কৰি ছপায়। তেতিয়া দহৰ উপকাৰত আহিব। নাম নাথাকিলে
তাৰ অৱশ্যে আপত্তি নাই।

সঁচাকৈয়ে কৰণ এই প্ৰেমৰ কাহিনী। বৰ কৰণ। অত্যধিক
কৰণ। মানে মৰ্মভেদী কৰণ।

হিয়া বহুতৰে ভাগে। বিয়াও ভাগে। ভগা বিয়া আৰু ভগা
হিয়া জোৰা দিব পৰা এটা এতিয়াও আৱিষ্কাৰ হোৱা নাই। ধনী
ডেকা, ছবীয়া ছোৱালীৰ প্ৰণয় ভঙ্গ হয়। ধনীয়া, কুৎসিতৰ মাজতো
বিয়া ভাগে, প্ৰণয় ভঙ্গ হয়, কাৰণ ধনীয়া-কুৎসিত। কিন্তু ধন-বিভা,
জাত-কুল, ৰূপ-সৰ্বাদা, চাকৰি, সৌন্দৰ্য এই সকলো গুণ বোল
থাকিও লাকৰ প্ৰেম ব্যৰ্থভাৱত পৰিণত হ’ল। সি লিঙ্কুমাৰ হৈ

খাৰিব বুলি শপত খাব লগা হ'ল। অৰ্থাৎ তাৰ বিয়া যে ভাগিলেই হিয়াও ভাগিল। কি কাৰণত? এটা অঙ্ক নোৱাৰাব কাৰণত। সঁচাই, এটা অঙ্কৰ ভুলেই জীৱনৰো ভুল হৈ পৰিল। এটা অঙ্কই সিহঁতৰ জীৱনক ওলট-পালট কৰি দি গ'ল।

লাকৱে ভেনেহ'লে ক'ববাত গৃহ-শিক্ষকতাও কৰিছিল? তাৰ কি চুট-খবে খাইছিল, অঙ্কত তিনিবাৰ ফেল কৰা মামুহ এটাৰ বেট্টিক পৰীক্ষাৰ্থীক পঢ়াবলৈ?

নহয়, সি টিউচন লোৱা নাছিল। কাকো খাতিৰতো ঘৰতে এনেয়ে ছটা অঙ্ক শিকাই দিব এনে দুসাহস তাৰ ভৱিষ্ণু কেইবাটাও জন্মলৈকে হোৱাৰ কোনো লক্ষণ নাই। টিউচন লৈছিল এজন মাষ্টৰে। মাষ্টৰজনৰ লগত তাৰ চিনাকি হ'ল সেই স্কুলখনত শিক্ষামূলক চিনেমা দেখুৱাবলৈ গৈ। কোনোবা চ'চিয়েল এডুকেশ্বন বিষয়াৰ লগত। সি ভেতিয়া গোৱালপাৰাত। গাঁওখন দহ কিলোমিটাৰমান দূৰত। ডেকা মাষ্টৰজন তাৰ সমবয়সীয়া। সোনকালেই বন্ধু হৈ গ'ল। ভেতিয়াবেপৰা প্ৰায়ে তেওঁৰ তালৈ লাক যাবলৈ ল'লে।

কাৰণ ছোৱালীজনীক সি স্কুলতে দেখা পাইছিল, সেইবাৰ বেট্টিক দিছিল। মাষ্টৰে সপ্তাহত তিনিদিন সেই ছোৱালীজনীক পঢ়াইছিল।

মাষ্টৰে পেটে পেটে আশা পুহিছিল। মাষ্টৰজন অৱশ্যে উজনিৰ মামুহ, তাত কাম কৰা বেছি দিন হোৱা নাই। ছোৱালীৰ মাক-বাপেকৰো ইচ্ছা উজনি ৰাজ্যলৈ বিয়া দিয়া। পাবিলে ডাক্তৰ, ইঞ্জিনীয়াৰ নাইবা হাকিম নহ'লেও প্ৰক্ষেপাব। গতিকে বাকী কোৱালিফিকেচনৰ এটাও নথকাত বেচেৰাই মনৰ আশা মনতে মাৰ নিয়াৰ লগা হ'ল।

ছোৱালীজনীক প্ৰথম দেখিয়েই লাকৱা গোপালৰ অস্তিত্ব তাতানিৰ গল্প-কবিতাৰ শাৰীৰোৰে সুমুৰ নাচ মাচিবলৈ ধৰিলে। ঠিক এৱেঁই তাৰ কল্পনা-কিশোৰী, ভাখনা-লভিকা, মানস প্ৰতিমা, মনোৰম পুতলী বাদিনী। আশৰ জন্মকালত বটৰে-ৰেলে এওঁকেই ফেন লগ পাই

আহিছে, চাহ-মোকানত একেলগে চাহ খাই আহিছে, চিনেমা চাই একেখন বিজ্ঞাতে ঘবলৈ যুবি আহিছে। অৱশ্যে আগব জন্মত। এই মুখখন, এই হাঁহিটো, জনমে জনমে কেনে ভাব মানস-পটত বেজিষ্টাৰ্ড পাৰ্চেলত মৰাব দৰে চিল-মোহৰ মাৰি খোৱা আছে।

লগে লগে লাকৰা গোপালৰ মুখতো চিল-মোহৰ পৰিল। কাৰণ তাৰ কাহিনীৰ অতি আলমুৱা অংশখিনিৰ, যাক বুজিব পাৰি কলিঙ্গা, হিয়া, ইয়াৰ পিছত আহি পৰিছে। বহু সময় নীৰৱে থাকি চিনাৰেট হুপিবলৈ ধৰিলে।

“কি ক’বি অ’ অসীম, দুখ আৰু লাজৰ কথা, গভীৰ বেদনা আৰু ক্লোভৰ কথা। ছোৱালীজনীৰ নাম আছিল উৰ্বশী। স্বৰ্গৰ উৰ্বশী যেনেকুৱা আছিল অস্তুতঃ এটা ধাৰণাকে কবক, এই ভাবিয়েই বিধাতাই এই উৰ্বশীক জন্ম দিছিল। এনেকুৱা আওহতীয়া গাঁৱত এনে এজনী ছোৱালী, মানে ঠিক বোকাড পছম মূলে যে কবিয়ে এনেয়ে লিখি যোৱা নাই। দেউতাকে হাট-বজাৰ ডাকে, পাউণ্ড লয়, মাহ-সৰিয়হৰ বেপাৰো কৰে, কিন্তু ব্ৰহ্ম কুপণ। সাধুকথাৰ কুপণ হুটাৰ এটাই ধৰ। ছোৱালী পচোৱাতকৈ সেই ধনেৰে বিয়া দিব, গভিকে কলেজত নপঢ়ায়। মাটবক ভাৰ্ণামাহ পচোৱাৰ টকা নিদি হাট-খোৱা হিচাপে লোৱা লাও-বেঙেনা, চাউলকে মাজে মাজে দিলে। মাটব তাতে সন্তুষ্ট আছিল। কিন্তু যেতিয়া ছোৱালীৰ কাৰণে হাকিম, ডাক্তৰ বিচাৰিলে, তেতিয়া তিনিমাহৰ প্ৰাপ্যখিনিস্বদে-মূলে যোগ হৈ বাতিও টোপনিভ হেঁচনি হৈ বুকুত হেঁচামাৰি ধৰিবলৈ লাগিল। তথাপি মোৰ মনৰ ভাব লক্ষ্য কৰি সিহঁতৰ ঘবলৈ নি চা-চিনাকি কৰাই দিলে। পিছলৈ ঘনাই ঘনাই হাতত মিঠাই, কিছুটৰ টোপোলা এটা লৈ অকলে যোৱা হ’লোঁ। হাকিম, ডাক্তৰ নহ’লেও অকিচাব যেতিয়া আৰু বাহিৰা হুপিইচাও থাকে বুলি জানি বুঢ়াৰ মনৰ কবক অলপ গলা কেন লাগিল। ছোৱালীবো বোধহয়, কাৰণ কিবা এটা অজুহাত লৈ মোৰ ওচৰলৈ আহি পানী মিলাচকে বা ডায়ালকনকে বিছিন্নিহি। এবাৰ কটীল পাটৰ চান্দৰ-মেখেলা এবাৰ প্লেজেন্ট পাই উৰ্বশীৰ চকুহাল ভৰাব দৰে,

নক্ষত্ৰৰ দৰে জ্বলিকিছিল। এয়ে ভাল পোৱাৰ লক্ষণ। চিনেমাট
দেখা নাই? গল্পত পঢ়া নাই?”

“নপঢ়িলেও, নেদেখিলেও সেয়াই যে প্ৰেমৰ লক্ষণ বুজিবলৈ বাকী
নাই। অলঙ্কাৰ-কাপোৰতে প্ৰেমিকাৰ চকুৰ কাজল সোমাই থাকে,
নিমজ্জিত হৈ থাকে। গতিকে তই মাত্ৰ কৈ যা।”

“সেইদিনা, বুজিছ অসীম, সেইদিনা সেই দহ কিলোমিটাৰ বাট
চাইকেলেৰে ওলাওঁতেই দেখা পালোঁ, এটা তেলৱালা। ঠেলা-গাড়ী
এখনত তেল লৈ বাটৰ মুখতে চিঞৰিাছ—‘লাগে তেল ক্ৰাচিন’, বেটা
‘ব্ৰাদাৰ-ইন-ল’ই।”

“ব্ৰাদাৰ-ইন-ল’?”

“বেটা, সেই কাৰণেই সেই বিপদ হ’ল। ধুনীয়া এটা ব্লাউজ-পিচ্
মোৰ হাতত, নগদ পোন্ধৰ টকা লৈছে। এক কিলো সন্দেশ কি নি
সোনকালে গৈ সেইখিনি পালোঁগৈ।”

উৰ্বশী বা ঘৰৰ সকলোৰে সেইদিনা উলহ-মালহ বেছি। বৃঢ়া
নাই। ভালেই পালোঁ। নহ’লে পেন-পেন-ভেন-ভেন টকাৰ কথা।
ক’ত কিমান লাভ হ’ল, ডাক্তৰৰ কিমান ধন, ইঞ্জিনীয়াৰৰ
কিমান ধন, এইবোৰ কথাহে। উৰ্বশীৰ লগত এবাৰ কথা পাতিব
নোৱাৰি।

‘উৰ্বশী সঁচাই, তোমাক বৰ ধুনীয়া লাগিছে। বিশেষকৈ আজি।’

‘আজি কিয়?’

‘আজি মানে সদায়—। আজি মানে, দেউতাবা নাই নেকি?’

‘আছে। পিছফালে বাৰীত কবতীয়া লগাই কাঠ ফলাইছে।
মই মাতি দিওঁ বাক।’

‘না-নালাগে মাতিব। আহিবই নহয় জেখেত। এই ব্লাউজ-পিচ্টো
চোৱাচোন? পচন্দ হয় নে নহয়।’

ছই হাতে তৰ্জনী আৰু বৃঢ়া আঙুলি দুটাৰে ব্লাউজ-পিচ্টোৰ
ছইবুৰে খৰি মেলি লৈ উৰ্বশীয়ে কিবিলীয়াই উঠিল, ‘ইমান ধুনীয়া
লাগিছে, বংটোৱে ইমান মেচ কৰিব, শিঙ বংটো মোৰ বৰ পচন্দৰ।’

‘হয় ? তেন্তে পিছ বঙব এখন শাবী দিব লাগিব দেখিছোঁ খাটাও
ভয়েলৰ ।’

‘সঁচাই দিব ?’

‘সঁচাই দিম। অহা মাহত। মাত্ৰ তুমি বাবাব যোগেদি
দেউতাবাক মান্তি কৰাবলৈ চেষ্টা কৰা ।’

‘মাবতো মন আছেই। বাবাবহে কথা।’ এনেতে মাক সোমাই
আছিল।

‘বোপা, তুমি আহিলা বেছ্ বেছ্। বাবাবক খবৰ দিছ নে নাই
উৰ্বশী ? বাক ময়ে খবৰটো দিওঁ ।’ উৰ্বশী এই সুযোগতে সোমাই গ’ল।

গোবালপৰীয়া মাতবিলাক হেনা-ছচা, তই জানই। তথাপি
এওঁলোকৰ মাত-কথাবিলাক বহুত পোন। যি নহওক মই এতিয়া
বাধা দিবতো নোৱাৰোঁ, বসভঙ্গৰ আসন্ন বেদনাত গৰম গুচাবলৈ
ধুমাধুম বিচনী কোৱালোঁ। প্ৰথমে আহিল চৰ্পত এগিলাচ।
উৰ্বশীয়ে আনিছিল। মোক খাবলৈ দি আকৌ সোমাই গ’ল চাহ
কৰিবলৈ।

তাৰ পিছত ভৰিবে চটপ্ চটপ্ শব্দ কৰি বুঢ়া ছবমুৰাই সোমাই
আছিল। চুলিবিলাক জপৰা, মলিয়ন চাট এটা ঘামত ভিত্তি গৈছে।
চুৰিয়াখন চুটিকৈ পিছা, ভৰিত এয়াৰ কাঠৰ খবৰ। মুঠতে কুপশালিৰ
চলন্ত মূৰ্তি।

বুঢ়াৰ মুখত হাঁহিব খলকনি। ‘দে উৰ্বশী, বোপাক চাহ-
জলপান দে। দৈ দেচোন, প্ৰথমে দৈ এগিলাচ দে। ঘৰত পতা ভাল
দৈ আছে। তামোল দে। বোপা, তোমাৰ কথাই মই ভাবিছিলোঁ,
ঠিক সময়তেই আহি পালোঁ’—বুলি বুঢ়া কাৰবে কমটোলৈ খপ্ জপাই
সোমাই গ’ল।

‘মোৰ অন্তৰখনে আনন্দতে বালিৰাহী চৰাইৰ নেজডালৰ দৰে
জঁপিয়াবলৈ লাগিল।’

লাক গোপালৰ উপমাতো শুনি ছুখৰ মাজতো মোৰ হুঁহুৰাই
হাঁহি উঠিল।

লাকৱে মোৰকালে একেধৰে চাই ক'লে—“তই হাঁহিছ অসীম ?
তই কি বুজিবি।”

“তোৰ বিজনিটোৱেহে হুৱালে। আন নাভাবিবি। কৈ যা-
চোন, তাৰ পিছত কি হ'ল ? তোৰ স্মৃতি লগাৰ যথেষ্ট কাৰণ আছিল।
কিয়নো, বুঢ়াই আগেয়ে কেতিয়াও তোক ইমান আলহ-উলহ কৰা
নাছিল, নহয় জানো ?”

“এক্জেণ্টলি স্ব’—ঠিকেই ধৰিছ। মই ভাবিলো নিশ্চয় বুঢ়াৰ
মন ঘূৰিছে তাতে মোৰ ষ্ট্ৰেকফাৰ হোৱাও শুনিছে, গতিকে। অলপ
পিছতে উৰ্বশী আৰু মাকে দৈ, বসগোল্লা, চিৰা, কলৰ বিবাট কাঁহী
এখন সজাই সোমাই আহিল আৰু সমুখৰ টেবুলত থ’লেহি। পিছে
পিছে কেইটামান মাখিও নাচি নাচি সোমাই আহিল—মোমায়েকৰ
ঘৰলৈ সৰু ভাগিন এজাক লবি অহাৰ দৰে। (খিক্।) উৰ্বশীৰ
মাকে ভালপাত্তৰ বিচনী এখনকে গদ। ঘুবোৱাদি ঘূৰাই ঘূৰাই সিহঁতক
খেদিবলৈ লাগিল। আৰু আৰু সিটো কোঠাৰপৰা বুঢ়াই
প্ৰায় তিনিহাতমান দীঘল এবেগেত বহল কাগজৰ ছুৰা এটা আৰু
এপিঠি লিখা জ্বাজোৰ্ণ ভয়ঙ্কৰ বহী এখন টেবুলখনৰ আনটো মূৰত
ধুপুত্ৰৈ পেলালেহি।”

‘হবচ কোপ ? সৌৱৰণী-নকল ? বহুত আগবাটল ভেনেহ’লে ?’

লাকৱে দৃষ্টিহীন দৃষ্টিৰে মোলৈ চাই চিগাৰেট এটা আকৌ অসাই
ল’লে একান্ত নিৰ্বিকাবভাৱে। ধোঁৱা অলপ উলিয়াই কৈ গ’ল—
“সৌৱৰণী ?—মাই দিয়েৰ ফ্ৰেণ্ড, কাঠৰ হিচাপ। তন্ত্ৰাৰ হিচাপ।
বাটাৱৰ !”

যেন আশাৰ মাজত মজল গ্ৰহৰ প্ৰাণী এটোহে পেৰাচুটেৰে হঠাৎ
নামিলহি। ক’ত প্ৰেম-সৌৱৰণীৰ নকল, ক’ত কাঠৰ হিচাপ ! মোৰ
ষেলখাই যোৱা মুখখনৰ ভিত্তবলৈ কথাবিলাক তেলি দিয়াৰ মানসেৰে
লাকৱে নিজৰ মুখখন আগবঢ়াই আনি কৈ গ’ল—“বুঢ়াৰ গহ কলোৱা
হৈ গ’ল, কবভিৱালবিলাকে হিচাপত লাগিছে পিছকালে। আগ-
কালে বুঢ়াই মোক দেখা পালেই এপাচিমান হাঁহি মেকুৰী পোৱালি

এজাকব দবে লৈ ফুৰাইছে। এই জবজব কিন্তু পান্নিচিটি অক্ষিচাৰ তেওঁৰ ঘৰৰ ভিতৰত, হাতৰ মুঠিত। কবভিয়ালে আক ক'ত ঠগিব পাৰিব ? কবভিয়ালকহে ঠগিব।”

হাঁহিবিলাকো এপাচি মেকুবী পোৱালিব দবে। মোৰ আকৌ খলুখলাই হাঁহি উঠিল।

“আকৌ হাঁহিছ ?” ধমকব সুখত লাকৱে কৈ উঠিল—“তাহানিব অঙ্কৰ পালত মনত নাই ? গগৈ চাবৰ সৌকাৰ কোৰ ? আজিও ডাৱৰীয়া বতৰত বিবাই উঠে। সেই যে ঘৰৰ বেৰৰ কালি উলিয়াব লগা অঙ্কটো ? কিমান যে ছুৱাব-খিবিকী নাছিল ঘৰটোত। তেনেকুৱা ঘৰেই নাসাজেঁ। বুলি প্ৰতিজ্ঞা কৰিছিলোঁ, মনত নাই ? তথাপি সেয়া বৰ্গক্ষেত্ৰ, আয়তক্ষেত্ৰৰ কালি, তাত ঘনফলৰ কথা নাছিল। মই এবাৰ খাঙ-সম্ভাবলৈ চালোঁ, এবাৰ কাগজৰ দ'মটোলৈ চালোঁ। উৰ্বশী বা মাকৰ ফালে চাবলৈ সাধ্য নহ'ল, অঙ্কত এটা বেজাবে বুকুখন খুন্দা মাৰি ধৰিলে। বুঢ়াই হাঁহি হাঁহিয়ে কবভিয়ালৰ ওচৰলৈ খটপ্ খটপ্ কৈ গুচি গ'ল। মোক কিবা ক'বলৈ চেষ্টা কৰিও হাঁহিব কোবত ওঁঠটোকে লৰাব নোৱাৰিলে। মোৰ চুলিবিলাকৰ গুৰিয়েদি জব্জব্ কৈ ঘামৰ নিজৰা বৰলৈ ধৰিলে। কিজানি মহাদেৱৰ জ'টাৰপৰাও গঙ্গা তেনেকৈ নামি অহা নাছিল।”

“নাছিল নেকি ? কেনেকৈ জানিলি ?” মই তাৰ ঠোঁজেদিটো তেতিয়াও বুজিব নোৱাৰি তাক জোকাবলৈ সুখিলোঁ। লাকৱে কিন্তু মোৰ বিজ্ঞপলৈ কেবেপ্ নকৰি কৈ গ'ল তাৰ সেই বেদনাৰ কাহিনী :

“খোৱা বোপা, খোৱা, সেইবিলাক হিচাপ পিছতো কৰিবা। উৰ্বশীৰ মাকে বিচনীখন উৰ্বশীৰ হাতত দি ভিতৰলৈ সোমাই গ'ল। মই দৈ এচামুচ মুখত দি কোনোমতে গিলি দিলোঁ। দৈখিনিয়েও যেন তপত তেলৰ দৰে ভিতৰখন পুৰি গ'ল। বসপোজাটো মুখত দিলোঁ যেন লোহাৰ তপত লাক এটাহে গিলিলোঁ। উৰ্বশীয়ে মাকে মাকে বিচনী মাৰি মাৰি খেদায়, সেই বতাহ পাত লগাব লগে লগে যেন ভমক্ ভমক্ কৈ জুই কিছুমানহে বাহিবলৈ ওলাই গৈছে পাবপৰা।

এখন হাতত দৈব চামুচ, এখন হাতেদি কাগজসোপা দাঙি ল'লোঁ।
টেপ্ এটা খুলি দিয়াৰ দৰে গোটেই গাবপৰা জব্জব্ কৰে ঘাম
ওলাবলৈ ধৰিলে।

“খাওক, ভালকৈ খোৱাই নাই দেখোন। আপুনি বোলে
বদলী হ'ব? বৰ বেয়া লাগিব। তাৰ আগতে এখন ভাল চিনেমা
দেখুৱাব লাগিব কিন্তু—উৰ্বশীৰ কথাই গাত চোৰাতৰ পাত
কিছুমানহে যেন ঘঁহি দিলে। উৰ্বশীলৈ চাবলৈ ঘিণ লাগিল, এই
নাৰীজাতিয়ে সকলো অনৰ্থৰ মূল, ভালেতো শাস্ত্ৰই কৈ গৈছে।
মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱেও পাৰ্বোতে লিখি গৈছে নে—

‘যতেক স্তন্বনী নাৰী পৰম অনৰ্থকাৰী

আতপৰে নাহিকে নিকাৰ।’

তথাপি উৰ্বশীৰ কথাৰ উদ্ভৱত, হাঁহিবলৈ চেষ্টা কৰিও হতাশ হৈ
পৰিলোঁ। কোনোমতে দাঁতকিটা নোলায়। ওঁঠ শুকাই জোতাৰ
ছামৰা যেন হৈছে।”

“হাঃ হাঃ হা জোতাৰ ছামৰা?” আকৌ নিজক সংযত কৰিব
নোৱাৰি হাঁহি দিলোঁ। লাকৱে আকৌ নিৰ্বিকাবভাৱে মোলৈ চাই
ক'লে, “মুখ শুকাই গ'লে তেনেকুৱা নহয়?”

“অৱশ্যে, অৱশ্যে কৈ যা”—

“এবাৰ ভাবিলোঁ ওলাই লব মাৰোঁ। এজোপা গছত ইমানবিলাক
বাটাম, ইমানবিলাক তক্তা ওলাব পাৰে নে? আক তেনেকুৱা প্ৰকাণ্ড
গছ এই কুপণ বুঢ়াৰ বাবীজহ হ'ব পায় নে? চৰকাৰক বয়েলটি
দিছে নে নাই? এপিঠি সিখা প্ৰকাণ্ড বহীখনৰ সিটো পিঠিও শেষ
হৈ গ'ল। টকাৰ ষিটো হিচাপ ওলাল, তাৰে সিমানবিলাক কাঠ
কলোৱা কিয়, নতুনকৈ কিনি ঘৰ এটাও সজাব পাৰিব। কৰভিষালকে
ইমানখিনি ধন দিব লগা হ'লে, বুঢ়াই প্ৰথমে এবাৰ হাৰ্টফেল কৰি
ল'ব লাগিব। ভগৱান, কি পাপত কি যজ্ঞা দিছা। তুমিতো
ভকতৰ ভয়হাৰী, তুমিতো গজেন্দ্ৰক বন্ধা কৰিছিল। গ্ৰাহব হাতবপৰা,
এই নৰেন্দ্ৰকো বন্ধা কৰা ”

(‘এয়া লাকব নাম নবেস্ত আহিল’) “ও, তাব পিহত ভগৱান আহিল নে ? কৈ বা।”

ভগৱান নাহিল, চটপ্ চটপ্ কবি ভগৱান আহিবনে ? আহি বুঢ়া।

“বোপা হ’ল নে ? হৈছে নে ? চাহ খালা নে, ক’তা জলপান দেখোন নাখালাই।”

বুঢ়া অহাব শৰু শুনিয়েই উৰ্বশী ভিতবলৈ গৈছিল। মই খচমচকৈ সংখ্যাটো কাটি টুকুৰা-টুকুৰ যোগ-বিয়োগ কিছুমান কৰি পেলাই সংখ্যা এটা উলিয়াই ক’লো যে “হিচাপটো বৰ খেচেবা, ইমান লবালবিকৈ কৰিব নোৱাৰি। তথাপি সিহঁতে কি হিচাপ দিয়ে তাকো চাই কিবা এটা কৰিব।” বুঢ়াই কাগজসোপা লৈ আকৌ কবভিষালৰ ওচৰ পালেগৈ। মই উৰ্বশী আৰু মাকক মাত লগাই পিছৰ সপ্তাহত আহিম বুলি কৈ চিখা চাইকেলত জাঁপ দিলো। সক কাগজ এখনত হিচাপবিলাক টুকি লৈছিলো, একেবাবে মাষ্টৰৰ ঘৰ। মাষ্টৰে অঙ্ক কৰি হিচাপ উলিয়াই ধৰ হ’ল। বুঢ়াক সেই হিচাপত ছুকুৰি টকাৰ অধিক ভৰণি কবোৱা হ’ল। কবভিষালে যদি ভুল হিচাপ দিয়ে বুঢ়া মৰিল। মই মাষ্টৰক পিছদিনা এপাক ঘেনে-তেনে গৈ বুঢ়াক অতিৰিক্ত ভৰণিবপৰা বন্ধা কৰিবলৈ খাটনি খৰিলো। মাষ্টৰৰ ইচ্ছা নাই, কাৰণ বুঢ়াই টিউচনৰ পইচাকে নিদিলে। কিন্তু হঠাৎ কি মন উকবিল, মাষ্টৰ তেতিয়াই ঘাবলৈ ওলাল। নহ’লে বুঢ়াই কবভিষালক পইচাখিনি দিয়ে দিব পাৰে।

তাৰ পিছৰ সপ্তাহতে বদলীৰ ছকুম পাই লবালবিব অজুহাত দেখুৱাই চিঠি এখনকে লিখি ভেজপুৰ পালোঁগৈ। তাৰ পিছত গোলাঘাট। গোলাঘাটত এদিন হঠাৎ মাষ্টৰৰ লগত দেখা। আচৰিত হ’ব লগা নাছিল, কাৰণ গোলাঘাটতে মাষ্টৰৰ চাবেক ঘৰ। ছুৰছৰ হ’ল উৰ্বশীৰ লগত বিয়া হোৱা।

“বিয়া হোৱা ? মানে ?”

“মানে আক কি, বিয়া হ’ল। যিজন লোকে বিয়া নোহওঁতেই বুঢ়াক নগদ ছুকুৰি আক তিনিমাহৰ টিউচনৰ কিছৰ খন বাহি কৰি দিব পাৰে, সেইজনক জেঁৱাই নকৰি কৃপণ বুঢ়াই ঘনকুটৰ হিচাপ নজনা ধোৱাখুলীয়া এটাক জেঁৱাই কৰিব নে?” মাষ্টৰে জোব কৰ লৈ গ’ল ঘৰলৈ মোক। আহিছে উৰ্বশীৰ সৈতে, দুই-এদিনতে যাববে হ’ব। উপায় নাপাই গ’লোঁ, চাহ খালোঁ, উৰ্বশীৰ লগত কথা পাতিলোঁ। পিছদিনা মোৰ ভাত ভাতৰ নিয়ন্ত্ৰণ দি উঠিব খোজেঁতেই ছুৱাৰ মুখত বিয়া। বুঢ়া হাজৰ। অহাৰ কথা আছিল বোলে। মোৰতো পলাবৰ উপায় নাই। বিয়াৰপৰা নাময়েই বুঢ়াই চিঞৰ ধৰিলে—“সেয়া আমাৰ পাঠক বোপা নহয় নে? আও ইমান দিনৰ মূৰত। বদলী হৈ আহিছা নেকি?”

“হয়, পিছে আপুনি ইয়ালৈকে আহিল?”

“ইয়ালৈকে আহিমতো, জী-জেঁৱাইৰ নিজা ঘৰ, বিয়ে-বিয়নী আছে। পিছে বোপা, সেইবাৰ তোমাৰ হিচাপটো ভুল হৈছিল নহয়? মনত আছে নে? জেঁৱাই বোপা নোহোৱা হ’লে মোক কৰতিয়ালে একামোৰ খাইছিলেই।”

“হয়, মই মাষ্টৰৰ ভাত সোমাই, অৰ্থাৎ জেঁৱায়েকক তোতয়াই” পঠিয়াই দিছিলোঁ নহয়?”

“অ’ হয় নেকি? বেছ্ বেছ্, বহা, যোৱাই নে?”

“হয়, বহুত সময় বহিলোঁ, আপুনিও দূৰৰপৰা আহিছে। বাক নৰক্ষাৰ।”

“তাৰ পিছত বদলী হৈ এয়া, এই ঠাই পাইছোঁহি।”

লাকৰ কাহিনী শেষ হ’ল। বেদনাটোৱে মোক বৰকৈ বিদ্ধ-ছিল, হঠাৎ কিবা এটা মনত পৰি স্মৃছিলোঁ, “বাক, বুঢ়াৰ নামটো কি আছিল?”

“গোবিন্দ বল্লভ দাস।”

“আঃ! আচৰিত।”

“কি কি?”—লাকৰে উখাতু খাই স্মৃছিলে।

“মোব দেখোন মামা-শহব। আজি-কাজিতে ভেৰো মোব
ভালৈ অহাব কথা।”

স্ত্ৰিং দিয়া পুতলাব দবে জাঁপ মাৰি থিয় হ’ল লাক। “তোব
মামা-শহব? ইয়ালৈ আহিব? আজি আহিব? ভেনেহ’লে বাম
বাম ভাই। তোব ঘৰত শেষ বিদায়। পালেই কৈ দাঁব হিচাপটো
ভুল হ’ল বুলি। ডিক্ৰগডলৈ বদলী হ’বলৈছে চেটা কৰিব
জাগল।”

মই কিবা এটা ক’বলৈ গৈ দেখে’। যে লাক নায়েই। গ’ল।

॥ অডিচন ॥

ডেকা বয়সত বেতিয়া বসন্ত ঋতু আছে, ব'হাগ বিহু আছে, কুলিয়ে মাতে, কেতেকীয়ে চিঞৰে আক ঘৰচীয়া চবাইবোৰে চেঁচোগায়, ভেতিয়া কোনোবাই কবিতা লিখে, কোনোবাই গান গায়, কোনোবাই বিহুগীত এটাকে সুছবিত বজায়। শ্ৰকুল্লই সেইবিলাক একো নকৰিলে, অৰ্থাৎ কবিব নোৱাৰে সি। তাৰ জীৱনৰ এটা ডাঙৰ চখ হ'ল বেডিঅ'ত 'টক্' দিয়া, টক্ নাপালেও ড্ৰামাত কিবা এটা পাৰ্ট কৰা। গতিকে সি কেইদিনমানৰ কাৰণে গুৱাহাটীলৈ গৈ তাৰ 'বুকুৰ বাঁক্' দীপকৰ ঘৰত উঠিল। দীপক বেডিঅ'ত এনাউন্সাব। দীপকক দিনে এবাৰকৈ কাবৌ-কোকালি কৰে যেনে-তেনে নাটকৰ বিভাগীয় প্ৰ'গ্ৰাম এল্লিকিউটিভ্ কৈ-মেলি যি কোনো এটা পাৰ্ট, ছুৱনী, প্ৰহৰী, বিল্লাৱালা, দোকানী—মাত্ৰ এবাৰ বাক্য থাকিলেও হ'ব—দিব লাগে। দীপকৰ কামটোত সোমোৱা বেছি দিন হোৱা নাই—পাৰ্ট টাইম কাম। বেডিঅ'ৰ মাহুহবোৰৰ গতি-মতি একো ধৰিবকে পৰা নাই সি। ড্ৰামাৰ নামত যিবিলাক অডিচন হয়, সেইবিলাক ফাং-ফুং, গৈ-থৈ খাতিৰ কৰাবিলাকেই পায়, বা পইচা বাহি কৰাৰ অভুহাতত ষ্টাক্ আৰ্টিষ্টেৰে কামটো সমাধা কৰি থয়। তেনেস্থলত নাম-গোন্ধ নোহোৱা শ্ৰকুল্লক, তাতে থিয়েটাৰ আদিও কৰা নাই, গতিকে কেনেকৈ পাৰ্ট এটা দিয়ায়।

টকা-পইচা নালাগে, আনকি সিয়ে টকা দি পাৰ্ট এটা ল'বলৈ প্ৰস্তুত। মাত্ৰ এবাৰ, এবাৰ মাত্ৰ সি বেডিঅ'ত কথা ক'ব। তাৰ মাত্ৰটো বতাহত ঢৌ খেলি বিশ্ব-ব্ৰহ্মাণ্ডত বিয়পি যাব, পৃথিৱীৰ বেডিঅ' চেটবিলাকত তাৰ কণ্ঠ ধ্বনিত হ'ব, কল্পনাৰ লগে লগে সি মাহুহটোৱেই হৈ পৰে যেন এটা শব্দ ভবন্ধ। সিয়ে যেন বতাহৰ বোকোচাত উঠি ধ্বনি ফুৰিছে। তাৰ অৱশ্ৰে কোনো প্ৰণয়নী অৰ্থাৎ ভাল পোৱাৰ পাত্ৰী নাই, নাই বানে তাক ভাল পোৱা নাই,—সি ভাল পোৱাৰ সংখ্যাই

ধাৰাপাত্ৰ নিৰ্দিষ্ট সংখ্যক কেতিয়াবাই অভিক্ৰম কৰি গৈছে যদিও তাক ভাল নোপোৱাৰ কাৰণ তাৰ চেহেৰাত কোনো আকৰ্ষণ নাই, আৰু পঢ়া-শুনাতে সি যেনে-তেনে পাছ কৰি যোৱা বিধৰ। ছাত্ৰৰ সভা-সমিতিত, গান-ৰাজনা, 'ব' আদিত সি একো অংশ ল'ব নোৱাৰিলে। আৰু মাৰাত্মক 'ভ্ৰবেক' হ'ল তাৰ মাতটো। সি সৰুতে এবাৰ কুঁৱাৰ পাবত গা ধোওঁতে গান এটা গাইছিল, মাকে তাত বন্ধা গাবেই বাহিবলৈ ওলাই আহি ওচৰৰে আন এগৰাকী ভিবোতাক সাহায্য কৰি চিঞৰিলে,—“অ'বৰ বৈশী, শুনিছা নে, মোৰ ল'ৰাটোক নোৱাৰে কি এটা গলা দিলে ঐ, মইনো কি সাধি সাধি পালোঁ, তাৰ মাতটো শুনিলে ক'ববাৰ ছাৰি ক'ববাত মাৰিবলৈ মন যায়।”

বৰ বৈশীয়ে সাস্তুনাৰ শব্দ ক'লে,—“হওক দিয়া, পুৰুষৰ মাত তোমাৰ আমাৰ দৰে চিঁচিয়া হ'ব লাগে নে? পুৰুষ পুৰুষেই, গঙ্গাগঙ্গীয়া মাত হ'ব লাগে, ক'তনো সভাই-সমিতিয়ে হাৰ্মেনিয়াৰ বজাই গান গাবগৈ?”

তেতিয়া অবশ্যে বেডিঅ' ষ্টেচন অসমত হোৱা নাছিল, হোৱা হ'লে ক'বনো বেডিঅ'ত গান গাবগৈ" বুলিয়ে বৰ বৈশীয়ে ক'লেহেঁতেন।

প্ৰফুল্লই শুনিলে, মানে তাক শুनावলৈকে মাকে কৈছিল। সি দেখিলে ওচৰৰ পানী নিবলৈ অহা জীয়াৰী-বোৱাৰীবিলাকে মুখত কাপোৰ দি তাৰ ফালে চাই হাঁহিছে। মাকৰ কথাখিনি সিহঁতেও শুনিছে। সি যেন জ'প মাৰি পকা কুঁৱাটোৰ ভিতৰতে সোমাই যাব আৰু ওলাই নাহে। কুঁৱাৰ ভিতৰতে থকা-খোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰি ল'ব। সি তেতিয়া হাইস্কুলৰ ওপৰ শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ, গভীৰ আত্মসন্মান জ্ঞান প্ৰথমে হৈ পৰিছে, কুঁৱাৰ ভিতৰত পৰাবো সাহস নাই। কাৰণ -৫১০০ মিটাৰ দূৰ কুঁৱাটোৰ ওললৈ চালেই তাৰ বুকুখন ধপ-ধপাই উঠে। পানী বুৰাওঁতে ওপৰলৈ চাইহে বুৰায়। কিন্তু সেইদিনাই সি প্ৰতিজ্ঞা কৰিলে, ভীষ্ম-প্ৰতিজ্ঞা যে জীৱনত কেতিয়াও সি কোনো পৰিস্থিতিতে গানৰ এটা কলিও নাগায়। আনকি বিহুগীত একাকিও নাগায়। সেয়াহে নালাগে গুণ-গুণায়ো নাগায়, নুহ'বিত্তো গান

নাগায়। আক বছতে কোৱা শুনিছিল যে বিয়াৰ পিছত ন-কইনাব আগত সকলো পুকবেই এটা নহয় এটা কলি গান গাই দিয়ে। ন-কইনাবিলাকৰ বোলে দৰাব প্ৰথম পৰীক্ষা সেইটোৱেই। যদি বেয়া গান গায়, তেনেহ'লে তেওঁক আক গভীৰভাৱে ভাল পায়, কাৰণ ন-কইনাব গলা এক আঙুলি হ'লেও ওপৰত থাকিব, গতিকে ন-কইনাই জিকি থাকিব। বিহু সংখ্যা আলোচনীবিলাকত এনে ধৰণৰ বছতো গল্প সি পঢ়িছে। ভৱিষ্যতে যেতিয়া সি বিয়া কৰাব—আহা। সপোন কুঁৱৰী, সপোন জীয়াৰী, কুঞ্জ-লতিকা, তেওঁ বা ক'ত আছে—হাজাৰ শপত-শান্তি দিলেও সি গান নাগাব। ন-কইনাই বোলে প্ৰত্যেক কথাতে শপত দিয়ে।

সেই দিনাৰপৰাই তাৰ গানৰ চৰ্চা বহু। বি এ পাছ কৰিলে, গাঁৱৰ স্কুল এখনতে অস্থায়ী মাষ্টৰ হ'ল, ল পঢ়িবলৈ আহিব বিজ্ঞান্ট ওলালেই, এতিয়ালৈকে সি তাৰ প্ৰতিজ্ঞা ভঙ্গ কৰা নাই। এদিন সপোনতে সি গান এটা গাব খুজিছিল, এনেতে প্ৰতিজ্ঞাৰ কথা মনত পৰিল সপোনত, আক জাঁপ মাৰি বিচনাৰপৰা মাটিত পৰি গোটেই স্বৰ্গখনকে সাৰ পোৱাই দিলে।

দীপকক সি এইবোৰ সকলো বৃত্তান্ত, এটাও পেটত নবখাকৈ খুলি ক'লে। গান গোৱাৰ ঘটনাটোও চিৰিয়াচলি কোৱাত দীপকৰ চকু ঢুলঢুলীয়া হৈয়ে গৈছিল। প্ৰফুল্লই তাৰ এই প্ৰাণৰ বহুটোৰ কাৰণে যেন নিজৰ জীৱনটোকে ত্যাগ কৰিব, সেই মুহূৰ্তত তাৰ তেনে ভাবেই হৈছিল। কিন্তু আজি-কালি জীৱন ত্যাগ কৰাও সহজ, বেডিঅ'ত অভিনয় পোৱাহে সহজ নহয়। তাতে আঁতৰব হ'লে কথাই নাই, বেডিঅ'ই গুৱাহাটীৰ বাহিবৰপৰা অহা-যোৱা, থকাৰ খবচ ভাবি কোনো শিল্পীকে নানে, চিপাহী-চম্ভৰীৰ পাৰ্ট কৰা প্ৰফুল্লক অনা দূৰব কথা। সেই কাৰণে একেগৰাকী ষ্টাৰ-আৰ্টিষ্টকে দেওবৰীয়া আইদেউৰ বৃদ্ধনিৰ নাটকত শাহুৰ পাৰ্ট দি ঠিক পিছৰখন নাটকতে ন-বোৱাৰী কৰি পেলায়। হিন্দী চিনেমাৰ দূৰে প্ৰায়। এখন নাটকত থাক হ'লে পিছৰখন নাটকত বৈশীয়েক হোৱাৰ বাখা নাই। একেটা মাহুহক

বাতিপুত্ৰা ল'ৰাৰ মাত, ছপবীয়া ডেকাৰ মাত, গধূলি সোলা লাগু
 বুঢ়াৰ মাত কৰি দিব পাবে বেডিঅ'ই। গভিকে দীপকে নানান
 কাকুতি-মিনতি কৰিব লগা হ'ল নাটকৰ প্ৰযোজক এজনক তাৰ বন্ধু-
 টোৰ কাৰণে। এল্লিকিউটিভ্ নিকপায়। বন্ধু এজনৰ খাতিৰ
 বাখিবলৈ গৈ তেওঁৰ চাকৰিটো খাব নোহোৱাৰে, আজি-কালি এই
 চাকৰিৰ হাহাকাৰৰ দিনত। আনকি অনাৰ্ঠাৰ কেন্দ্ৰটো অসমীয়া
 চলাবলৈ অনা-অসমীয়া মানুহকহে এপইন্টমেন্ট দিয়াৰ পলিচি আজি-
 কালি দিল্লীয়ে ল'ব ধৰিছে। গভিকে নাটকৰ ক্ৰীপ্ট এখন আগত
 লৈ চাহত সোহামাৰি ছয়ো সমস্তাটোৰ এটা সমাধান বিচাৰিলে।
 হঠাতে সোহাতখনেৰে টেবুলত তবলা বজাবলৈ ধৰিলে প্ৰযোজকজনে।
 দীপকে জানে ই শুভ লক্ষণ। কিবা এটা সু-সমাধানৰ চিন। নাটকৰ
 প্ৰযোজনাত কেতিয়াবা সমস্তাৰ উদ্ভৱ হ'লে—যেনে বুঢ়ী এজনীৰ মাত
 এটা লগা হ'ল—বুঢ়ী আৰ্টিষ্ট এজনীক কন্দ্ৰেইট কাৰলে গ'ল ১৫।২০
 টকা, বিহাৰ্চেল আদিৰ সামান্য খৰচ আছেই। ভবিৰ লাগিল পকেটব-
 পৰা—চৰকাৰে নিদিয়। গভিকে পাই গ'ল উপায় ইউবেকা,
 ইউবেকা—বজাই দিলে টেবুলত তবলা। অৰ্থাৎ দীপকৰ মাতটোৱে
 তিবোতাৰ নিচিনা, যিটো অসমীয়া এনাউন্সাবৰ প্ৰধান গুণ হ'ব লাগে
 বুলি বেডিঅ'ই ভাবে। গভিকে দীপকে কেৰ্কেবীয়া শ্ৰুত বচনটো
 মাতি দিলেই হ'ল। বুঢ়ী মানুহজনী বেডিঅ'ডডো নেদেখে
 (ভাগ্যে !)। তেনেকৈয়ে নাটকখন চলি গৈ থাকে।

দীপকৰ মুখ আশাৰ আনন্দেৰে পূৰ্ণ হৈ পৰিল। তবলা বজালে
 যেতিয়া পাবই। সমাধানটো কেনে ধৰণৰ ভাকে শুনিবলৈ কাণ পাতি
 উশাহ বন্ধকৈ ব'ল। আনকি আধা খোৱা চাহৰ লোভটোও এৰাব
 পেলালে। চাহত সোহা দিওঁতেই যদি কথাৰাব সাবি যায় ?

প্ৰযোজকে চাহৰ ঢোকখিনি গিলি চিগাৰেটটো জলাই কৈ উঠিল,
 “কাম এটা নকৰে কিয় ?”

“হুটা, তিনিটা, এশটা কবিতা—কবিতালৈ সাজু আহোঁ, মাত্ৰ যোব
 বন্ধুটোক অভিনয় দিয়াওক, চিপাহী-চম্ভবীৰ পাৰ্ট এটা দিয়াওক।”

“সিমান নালাগে, মাত্ৰ এটা। আপোনাৰ ‘কেয়া’ত বন্ধুটোৰ ঠিকনা নিদিয়ে কিয়? নাইবা গুৱাহাটীৰে আন কাৰোবাৰ কেয়াত? তেতিয়া টি-এ, হ’ণ্টেজ একো নালাগে। পৰহিলৈ অডিচন হ’ব, গান আৰু ‘টক’ৰ অডিচন।”

জাঁপ মাৰি দীপকে লব ধৰিলে। যাওঁতে কৈ গ’ল “তাক পইচা নালাগে, পইচা তাৰ আছে। ওলোটাই বেডিঅ’কহে পইচা দিব খোজে, তাক পাৰ্ট এটা দিয়াৰ বাবদ। কাৰণ বাপেকৰ ধন বহু—।” বাকীখিনি শুনা নগ’ল।

ভইচ্, টেইব কাৰণে মাতি পাঠাৱা কাগজখন প্ৰফুল্লৰ হাতত দিয়াত, গদগদ হৈ প্ৰফুল্লই ছুই হাতেৰে সাৱধানে কাগজখন ল’লে দীপকৰপৰা। কিবা এষাৰ কৈছিল যদিও মুখেদি স্পষ্ট হৈ নুঠিল। দীপকে আন্দাজতে ধৰি ল’লে কৃতজ্ঞতাৰ বাণী। যি নহওক অডিচনৰ সময়ত দীপক এনাউন্সিং ষ্টুডিঅ’ত ব্যস্ত থাকিব, গতিকে প্ৰফুল্লক লগ নাপাব। সি নিজে অডিচনৰ সময়ত গৈ আনবিলাক সাম্ভাৱ্য শিল্পীৰ লগতে বহি থাকিব আৰু তাৰ নাম এনাউন্স কৰিলেই সি ষ্টুডিঅ’লৈ সোমাই যাব। লগতে নিৰ্ভয় দি ক’লে—ষ্টুডিঅ’ৰ ভিতৰত মাইকৰ সম্মুখত যাতে নাৰ্ভাচ নহয়। একো ভয় কৰিব নালাগে, ড্ৰয়িং কমত সজাই থোৱা বাঘ এটাৰ আগত থিয় হ’বলৈ যিখিনি সাহস লাগে, মাইকৰ আগত থিয় হ’বলৈ সেইখিনি সাহসৰেই প্ৰয়োজন। মিচ্ বিস্বাধৰায়ে বোধহয় অডিচন ল’ব।

প্ৰফুল্লই জেপত হাত ভৰোৱাৰ ছলেৰে কলিজাটোত খামুচি ধৰিলে, খালৈত চেঙেলী মাছ জঁপিওৱাদি তাৰ কলিজাটো জঁপিয়াই উঠিছিল। বিস্বাধৰা কি মাৰাত্মক নাম। তাতে ‘মিচ্’।

অলপ ককণভাৱে দীপকলৈ চাই ক’লে—“লগত তই থাকিব নোৱাৰিবি নে খস্তুকলৈ?”

অলপ সময় অভিভাৱকৰ চাৱনিৰে তালৈ চাই উত্তৰ দিলে দীপক যে সি লগত থাকিব নোৱাৰে। নিয়মো নহয়, সময়ো নাই। আৰু বিস্বাধৰা নামটোত ভয় কৰিবলগীয়া একো নাই, যিহেতু ওঁঠ ছটা বঙা

নহয়, লিপ্‌ষ্টিক্ ধঁহাহে । মিচ্ হ'লেও বয়সত মিচেচবো মিচেচ,—
'আজো মিচেচ' (আজুককাব অনুকবণত)।

সি আক কি ভয় কবিব । ভয় কবিবলগীয়া আছেইবা কি ? মাত্ৰ
লগ এটা লাগে ছুটা-এটা কথা পাতিবলৈ ।

অডিচনৰ সময় দিয়া আছিল আবেলি তিনি বজাবপৰা । কিন্তু
সময়ৰ টিকনিডাল কাঞ্চাৰ টিকনিৰ বিপৰীভেহে থাকে । গভীৰ
আধাঘণ্টাৰ আগতে বেডিঅ' ষ্টেচন পালেগৈ প্ৰফুল্ল । বাটত দুই-এজন
মানুহ পালে, অডিচন দি আহিছে । বুকু তাৰ ধমুধমাবলৈ ধৰিলে ।
নিশ্চয় শেষেই হ'ল অডিচন লৈ । তাৰ কাৰণে 'বেডিঅ' ষ্টেচন নিশ্চয়
বৈ নাথাকে । লব দিলেও বেয়া দেখি । সাধাৰণতে আৰ্টিষ্টে অডিচন
দিবলৈ সম্ভৱ লব নিদিয়ৈ, চেক্ ভঙাবলৈহে লব দিয়ে বুলি সি
জানে । নহ'লে বেঙ্ক বন্ধ হ'ব । তথাপি খোজকটা আক লব দিয়াৰ
মাজতে যি 'কুকুৰ-লব' নামৰ বস্তু এটা মানুহৰে থাকে, সেই
অস্বাভাৱিত কামতাটোৱে স্বভাৱস্বৰ্গ হ'ল তাৰ । কমালৰে ঘাম মচি
মচি সি আৰ্টিষ্টে বহা কমটোত সোমাই দেখে যে শেষবৰ্ত্তন ভাবী
আৰ্টিষ্টে অডিচন দি বঙা-চঙা পৰি ওলাই আহিছে । তেতিয়াও তিনি
বাজিবলৈ দহ মিনিট, অথচ তাক মাতিছে তিনি বজাতহে । এনেদৰে
আগতে বেডিঅ'ই কামফেৰা কৰা উচিত হোৱা নাই । সি মনতে
গুৰুিলে আক মনতে সম্পাদকলৈ চিঠিৰ ড্ৰাফট্ এটাও মনতে
আউটিলে । এনেতে দেখিছে ষ্টুডিঅ'ৰ ভিতৰ ফালৰপৰা বঙীন শাৰী
পিছা, গুঁঠ বঙা মহিলা এগৰাকী কমালৰে মুখ মচি মচি ওলাই
আহিছে, আক এজন আদহীয়া টপা মানুহে হাতত ভীমৰ গদা
জাতীয় বস্তু এটা লৈ তেওঁক অনুসৰণ কৰিছে । মহিলাগৰাকীৰ
খঙাল চকু দুটা প্ৰফুল্লৰ জঁই পৰি যাব খোজা মুখখনৰপৰা ওলাই
অহা ককণ-কাতৰ চাৱনিত পৰিল ।

"অ' মাই গড, আক এজন থাকিলেই দেখোন, আহক ।
আহক । সোমাই আহক" বুলি চেপা মাতেৰে কথাকেইটা কৈ মহিলা-
গৰাকী ভিতৰ সোমাই গ'ল । তাক আক দ্বিতীয় কথা এটা ক'বলৈ

অৱসৰেই নিদিলে। হাতত গদা লোৱা মানুহজনৰ মুখখন পাখবৰ
মূৰ্ত্তিৰ দৰে কঠোৰ আৰু নিশ্ৰাণ হৈ পৰিছিল। প্ৰফুল্ল গৈ ওচৰ
পোৱালৈকে তেওঁ থৰ হৈ বৈ থাকিল।

“হয় নে? ময়ে যাব লাগে, হয় নে?”—ধবণৰ ছটামান কথা কৈ
ঢলাং-পলাংকৈ প্ৰফুল্ল গৈ মানুহজনৰ ওচৰ পালেগৈ।

মানুহজনে তেওঁৰ পিছ পিছে প্ৰফুল্লক আহি থাকিবলৈ নিৰ্দেশ
দিলে। এটা কবিড’বেদি গৈ থাকি অৱশেষত ষ্টুডিঅ’ৰ কৰ্ম এটাত
হুয়ো সোমাই পৰিল। মজিয়াত পাৰি ধোৱা গাদী এখনত
মাইক্ৰোফোন এটাৰ সন্মুখত প্ৰফুল্লক বহিবলৈ দিলে। ষ্টুডিঅ’ৰ
চাৰিওফালে চকু ঘূৰাই খপ্‌জপাই প্ৰফুল্ল বহি পৰিল। ষ্টুডিঅ’ৰ
বেৰত বঙা লাইট্ এটা হঠাৎ জ্বলি উঠিল। ওপৰৰপৰা
সেই বিদ্যুতধাৰৰ মাত এটাও শুনিলে, কণ্ট্‌ল-কৰ্মৰ ইঞ্জিনীয়াৰক
ইংৰাজীতে কিবা এটা কৈছে। সুৰ দাঙি চাই দেখে যে মাজৰ
আইনাখনৰ সিপাৰে আন এটা কৰ্মৰ মহিলাগৰাকী বহি লৈ মাইকত
কথা কৈছে, ঠিক তাৰ মুখে মুখে। লগে লগে চকুখাই পিছলৈ চালে
সি, সেই জ্বলোকজনে গদাৰ নিচিনা ভয়ঙ্কৰ যন্ত্ৰটোৰপৰা ঘেঁৰেও-
ঘেঁৰেও ধবণৰ মাত এটা উলিয়াইছে। সেইটো ভেনেহ’লে এটা
বাম্ব-যন্ত্ৰই।

সি জ্বলন্ত মেৰ খাবলৈ ধৰা পছটোৰ দৰে কান্ধৰ দৃষ্টিৰে আইনাৰ
বেৰখনৰ সিফালে থকা মানুহগৰাকীলৈ চালে। মানুহগৰাকীৰ ওঁঠ
ছটা লৰা দেখিছে, কিন্তু একো শুনা নাই। হঠাৎ বঙা লাইটটো
সুমাই গ’ল আৰু ওপৰৰ চিলিঙত থকা স্পীকাৰেদি মানুহগৰাকীৰ
কথাৰৰ বুলেট্ সোমোৱাদি তাৰ কাণত সোমাল—“গাওক।”

আকৌ ষ্টুডিঅ’ৰ বঙা লাইট্ জ্বলি উঠিল, পিছপিনৰ ঘেঁৰেও
শব্দটোৱেও বিকট ৰূপ ধাৰণ কৰিলে। উভতি যন্ত্ৰ-শিল্পীজনলৈ
চালে। তেওঁ মুখখনৰ ভঙ্গীয়ে ওপৰেদি অহা কথাৰাবকে বুজালে
আৰু ভেঁজিয়াও প্ৰফুল্লই স্তম্ভেধৰা মানুহটোৰ দৰে চাই থকা দেখি অলপ
কঠোৰ সুৰত ক’লে, “গাওক।”

আকৌ লাইট্‌, হুমাই গ'ল, ওপববপবা নির্দেশ অছিল—“ঔ, পলম নকবিব, গাওক, আক নেস্তট্‌, অডিচন আছে ।”

প্রমুদ্র যেন এইবার সাব পাই উঠিল, বহুত যুগ যেন সি কুম্ভকর্ষ দবে শুই আছিল। লবালবিকৈ মাইকটোব মুখত মুখখন লগাই ক'লে—“গাওক ? মানে ? কি গাম ?”

আকৌ লাইট্‌, হুমাল। শক অছিল—“মাইকত মুখ নিদিব, আঁতববপবা গাওক ।”

অব ঘমাদি ঘামি উঠিল গোটেই মালুহটে। এইবার বহা ঠাইব পবা আটাই পাবি চিঞরি ক'লে—“কিস্ত গাম কি ? মইতো গাব নাজানো ।”

আকৌ লাইট্‌, অক্‌। শক অছিল—“যি জানে তাকে গাওক, ইমান আটাই নাপাবিব, মাইক ফাটি যাব ।”

কমালেবে আকৌ এবাব ঘাম মচি সি কমালখন চেপি দি জোকাবি ল'লে, আক অতি ককণ শ্রুত গুণ-গুণাই কোরাদি ক'লে—“কিস্ত মই গানব একোকে নাজানো ।”

আকৌ লাইট্‌, অক্‌। “জানিব নালাগে। অডিচনহে। একাঁকি-চুকাঁকি যি জানে গাই দিয়ক ।”

“কিস্ত, কিস্ত মোকতো লিখি দিয়া নাছিল একাঁকি গীত শিকি আহিবলৈ, এনেয়ে কথা ক'লেই মাত পবীক্ষা কবা নহয় জানো ?”

ফ্লিক্‌ অক্‌। “এনেয়ে ক'লে নহয় দেখিহে আপোনাক গাবলৈ কোরা হৈছে। সময় যাব। ইয়াব পিছত আক এমাহলৈ চাল্‌, নাপায়। গতিকে আপোনাবহে ক্ষতি। ষ্টুডিঅ' লাগিব এতিয়া। যি কোনো এটা গান, বাধকবত গোরা গান এটা গাই দিলেও হ'ব ।”

আকৌ ফ্লিক্‌। “মোব প্রতিজ্ঞা আছে, বাধকবত মই গান নাগাওঁ। সকতে এবাব কুঁরাব পাবত গা ধুই থাকোঁতে মই গান এটা গাইছিলোঁ ।”

ফ্লিক্‌ অক্‌। “সককালব কথা পিছতো এদিন ক'ব, এতিয়া কিস্ত আপোনাব চাল্‌, যাব ।” ফ্লিক্‌। চাল্‌, যাব ? বাক, হিন্দী গানব

এটা কাঁকি জানো, তাকে গালেই হ'ব নে? সেই যে 'মেবে দিলনে
পুকাৰে আজা ' আক পিছবখিনি নাজানো—সেয়ে বন্ধিল।”

“হ'ব, হ'ব তাকে গাওক খবধব কবক।”

“বিহুগাঁও একাকি গালেও হ'ব নে? 'তোমালৈ চাওঁতে, জপনা
দিওঁতে, বিহুলৈ অঘয়া ছলে”

কলিজাত ছয়োহাতে খামুচি চকুহাল বন্ধ কৰি লৈ বিহুগাঁওকাঁকি
আবস্ত কৰিলে প্ৰযুল্লই।

মিচ্-বিহ্বাধবা চকীৰপবা বাগৰিপৰিল, অৰ্থাৎ কাৰ্পে টব ওপবত শুই
শুই হাঁহিবলৈ ধৰিলে। কণ্ট্ৰ'লকম ইঞ্জিনীয়াবে তৎক্ষণাৎ চুইচ্ অফ্
কৰি দিলে, এম্বব এটা কমত বহি 'অডিচন টেট্টু' শুনি থকা
এচিচ্ টেট্টু টেচন ডিবেক্টবে স্পীকাবব চুইচ্ অফ্ কৰি, ধুম্ধাম্ কলি
বেল টিপিলে। খঙত গৰ্জি উঠিল তেওঁ বিযেবাৰক, “ষ্টুডিঅ'ৰ
ভিতৰলৈ মটৰ চাইকেল নিবলৈ দিছে কোনে?”

প্ৰযুল্লক আক ক'তো বিচাৰি পোৱা নগ'ল। এসপ্তাহৰ পিছত
দীপকে তাৰ চিঠিবপবা বুজিলে যে সি জীয়াই আছে। লবালবকৈ
বেডিঅ' টেচনলৈ গৈ খা-খবব কৰি বুজব পাৰিলে যে তাৰ বন্ধুৱে
'ভইচ্ টেট্টুত' ফেল কৰিছে আক তিনি মাহৰ পাছত দ্বিতীয় চান্স
পাব। সি মিচ্ বিহ্বাধবাক গৈ ধম্কিব সুবত সুখিলে—“কিয় মোব
বন্ধুক অডিচনত ফে'ল কবালে?”

“আপোনাৰ বন্ধু? মাই গড্। মোক কোৱা নাছিল কিয়?”

“চিপাহী, চম্ববীৰ পাৰ্ট এটা কৰিব এদিন, তাকে আকৌ
আপোনাক খাতিৰ কৰিব লাগিছিল নে?”

“অ' মাই গড্ গড্। আপোনাৰ বন্ধুৱে গানবহে অডিচন দিছিল,
নাটক আক 'টক্'ব অডিচন পিছতহে লৈছিল, মিঃ দাসে লৈছিল।”

“গানব? ড্ৰামাৰ কাৰণে মাতি আনি আপোনালোকে জোবকৈ
মোব বন্ধুক গান গোৱালে? গ'ল আপোনাৰ চাকৰি। ডিকামেচন
কবাম তাৰ হতুৱাই বেডিঅ' টেচনব ওপবত।”

“প্লিজ, প্লিজ ব'বচোন, মই নাৰ্ভাচ হৈ গৈছোঁ। আপোনাৰ বন্ধুৱে

গানৰ অভিনয় দিবলৈ অহা নাছিল ? ভেনেহ'লে গানৰ অভিনয় সময়ত কিয় আহিছিল ?”

“সেইটো একো অপবাধ নহয়”—গৰ্জি উঠিল দীপকে,—
“আপোনাৰ ডিউটি আছিল শূন্য লোৱাটো। মোৰ বন্ধুৰ প্ৰতিজ্ঞা
আছে গান নোগোৱাৰ। সকতে এবাৰ কুঁৱাৰ পাৰত গান গাওঁতে ”

“ব'বচোন, এড্‌জেক্টলি তেনে এটা সাধু তেওঁ কৈছিল কি
কৈছিল কওকচোন।”

“এতিয়া আক কি হ'ব শুনি, তেতিয়াই মুশুনিলে কিয় ?”

“মই সেইদিনা আপচোট হৈ আছিলোঁ। পোন্ধৰজনমানৰ অভিনয়
লৈ নাৰ্ড অভাৱ হৈছিল। কিবা এটা কৰক ভাই, মোৰ চাকৰি বাখক,
প্লিজ্ প্লিজ্।”

“কৰিবলৈ কিটো আছে ? তাক 'পাছ' কৰি দিয়ক, ড্ৰামাত পাট
এটা দিয়ক, কমা খোজক। ভীম প্ৰতিজ্ঞা ভঙ্গ কৰাইছে তাৰ, সি
ষে ভাগ্যে চুইচাইড্ কৰা নাই ।”

॥ ভীম-বকাসুৰৰ যুদ্ধ ॥

‘ভীমচৰিত’ পুথিখন নপঢ়া অসমীয়া মানুহ নিশ্চয় কম ওলাব। ভীমে বকাসুৰৰ লগত যুদ্ধ কৰি বকাসুৰক বধ কৰিলে। আক দিনে এটাকৈ মানুহৰ মূৰৰ অঞ্চল খোৱা জিভাখন আজিলৈকে অকামিলা কৰি দিলে। এই ঘটনা ঘটিছিল পাণ্ডৱসকল কুন্তীৰে সৈতে জতুগৃহৰ-পৰা পলাই গৈ এঘৰ ব্ৰাহ্মণৰ ঘৰত আশ্ৰয় লোৱা সময়ত। ভীমই তেতিয়া সক ল’ৰা বুলিবই পাৰি, আক বেছি ভাত খায় কাৰণেই মাকে সেইদিনা ব্ৰাহ্মণৰ ঘৰৰ বৰঙণিৰ বাব পৰাত তেওঁলোকৰ এক-মাত্ৰ পুত্ৰক বন্ধা কৰি ভীমকে আগবঢ়াই দিলে। বামসবস্বতীৰ এই মৌলিক পুথিখন এতিয়াও যদি কোনোবাই পঢ়া নাই, তাৰ বাবে মই নিশ্চয় জগবীয়া নহওঁ কিয়নো, এই পুথিখনৰ আধুনিক বকেটৰ যুগতো যে এনে প্ৰয়োজনীয়তা আহি পৰিব পাৰে, এই কথা স্বয়ং বামসবস্বতীয়েও কল্পনা কৰিব পৰা নাছিল আক এই প্ৰয়োজনীয়তাৰ উদ্ভাৱকস্বৰূপে ময়ো বামসবস্বতীৰ লগতে চিৰস্মৰণীয় হোৱাৰ আশা ৰাখিলোঁ।

পেটেণ্ট বা স্বত্বসংৰক্ষিত কৰি ধনী হোৱাতকৈ বিপন্নসকলৰ সহায়ৰ কাৰণে এই প্ৰয়োগ প্ৰণালীটো আগবঢ়ালোঁ :

উপকৰণ বা সঁজুলি : ছটা বা তিনিটা ল’ৰা-ছোৱালী—যাৰ উৎপাতত চুবুৰীয়ায়ো জাহি মধুসুন্দন দেখি থাকে। বয়স আঢ়ৈ, তিনি, চাৰি বা তিনি, চাৰি, পাঁচ। এখন ডাঙৰ পালোঙ, অলপ তুলা বা কপাহ। সময় : সিহঁতৰ ভোজনৰ পিছত শোৱাৰ আগৰ সময়খিনি, অথচ আপোনাৰ ভোজনৰ বাবে তেতিয়াও এক-ডেৰ ঘণ্টা বাকী। আপোনাৰ লগত ল’ৰা-ছোৱালীৰ সম্পৰ্ক : যি কোনো সম্পৰ্কই হ’ব পাৰে, দদাই, পেছা, মহা, মোমাই। মাকে তেতিয়া ক’ব, ‘যাচোন মাতা আৰুনি নকৰিবি, খুৰা বা মহাই যি ধুনীয়া সাধু ক’ব, শুনি শুনি শুই থাকগৈ।’

আক যদি আপুনি পিতা স্বৰ্গ, পিতা ধৰ্ম্ম-জাতীয় শ্ৰীশী হয়, তেতিয়া ক'ব—“গ'লি নে ? লুচি ভজা শলাবে পিঠিৰ ছাল বাব । দেউতাবেনো কি কৰিছে, বহি বাহ কিতাপহে পঢ়িছে বা গাজাহে পিটিছে, জইতক সাধু এটা কৈয়ো শুনাব নোৱাৰে নে ? মই অকলে অকলে কেঁচা খৰি ফুৱাই ।” ঠাণ্ডক মই নো আক গোটেইখিনি কৈ দিব লাগিব নে ? আপুনি নিজেই জানে ।

আনহাতে, পিতৃদেৱতা আপুনি, দেৱতাৰ দৰেই হয়তো আপুনি এখন বেডিঅ' নাটক শুনিবলৈ আৰম্ভ কৰিছে, বা আধাপঢ়া ডিটেক্টিভ্ নভেলখন শেষ কৰিবলৈ আপোনাৰ মনে হাহাকাৰ কৰিছে, বা সঁচাকৈয়ে ভাগৰ লগাত শুই শুই এটা চিগাৰেট ছপিবলৈ ইচ্ছা কৰিছে । নিকপায় অৱস্থাতে আপুনি অৰ্থেৰ্ষ নহৈ তিনি-চাৰিটা সাধু পঢ়াপঢ় শেষ কৰি পেলালে । তাৰ পিছত আপুনি বেদনাজড়িত দৃষ্টিৰে দেখিলে যে শ্ৰোতাৰমণ্ডলীৰ চকুবোৰ একোটা আমবা বা পিং-পং বল হৈ পৰিছে । নতুন নতুন সাধু শুনাব আনন্দত সিহঁতৰ টোপনিয়ে যেন চকু মেলি লৈ সিহঁতৰ ওচৰত বহি ল'লে আৰাম কৰি ।

“আক এটা, আক এটা, ইমান টিলিকা-টিলিক সাধুবোৰ কৈছে । মস্ত ডাঙৰ এটা, ই-মা-ন মস্ত ।”

আপুনি তেতিয়া সিহঁতক বুজাবলৈ নাযাব যে পিছদিনা আপুনি কিতাপত পঢ়ি এক কিলোমিটাৰ দীঘল (আপোনাৰ হাত ছখন ঘিমান মেলিব পাবে) সাধু এটা, পাঁচটা, দহটা কৈ দিব, গতিকে আজি শুই ঠাণ্ডক । কাৰণ এক নম্বৰ কেটুকলিটোৱেই প্ৰথমতে বাজনা আৰম্ভ কৰিব, তেঁ এঁ কেঁ... েঁ

বাকী দলটোৱে ‘মা আমাক সাধু নকয়, মিছায়ে পঠিয়াই দিলা আ .জা. ’। ’ । ’

বহি খোৱা মাল্লহ আপুনি, আপোনাৰ প্ৰতি কাৰো সহানুভূতি নাথাকে, মনত বাধিব । আপোনাৰ যে কোৱাৰি ফাৰি গৈছে, কিতা শুকাই সব্বশী পূজাৰ কৰিব দৰে হৈ পৰিছে, হাতৰ অলাবলৈ লোৱা

চিগাবেটটো কচাইখানাত বান্ধি খোৱা ছাগলীটোৰ দৰেই হতাশ হৈ
বৈ আছে। সেইবিলাকলৈ চকু দিওঁতা কোনো নাই।

এনে এক সংকটকালত আপোনাক ত্ৰাণ কৰিব এনে এটা সাধুৱে,
য'ত আছে নাটকীয়ত্ব, অৰ্থাৎ একচন্দ্ৰ, যাৰ বাবে আপোনাক ডাঠ
তুলীয়ুক্ত ডাঙৰ পালোঙখনৰ প্ৰয়োজন, য'ত আছে নাটকীয় সকাহ
বা ড্ৰামাটিক্ বিলিফ্—অৰ্থাৎ ভাগৰ মৰা আৰু ফাকতে চিগাবেটটো
অলোৱাৰ অৱসৰ, আৰু আছে 'চাচ পেঙ্গ'—অৰ্থাৎ উৎকণ্ঠাত কি হ'ব,
কি হ'ব ভাবি থাকোঁতেই শ্ৰোতামণ্ডলীয়ে ভেঁ কাববলৈ পাহৰি থকা
সময়কণ, আৰু শেহত আছে ডিন্'ৱেণ্ট—অৰ্থাৎ এক নম্বৰ শ্ৰোতা শুই
পৰা, দুই নম্বৰ চকু মাৰ্বল গুটি এটামানৰ আকাৰলৈ সংকুচিত
হোৱা, তিনি নম্বৰ দুটামান হামি, আৰু এৰিষ্টটলৰ যদি ভক্ত হয়,
ভেনেহ'লে আপোনাৰ কাৰণে আছে—'কোথাবচিচ, অৰ্থাৎ ঠাইতে
কাপোৰ জাপি (জাবকালি হ'লে) বা আঠুৰা পেলাই দি হাঁহি হাঁহি
নায়কৰ প্ৰস্থান, ধূমপান, আগাথা কুষ্টি চৰ্বণ বা দস্যু ভাস্কৰখনো ল'ব
পাবে।

এই সকলো গুণধৰ্ম কাহনীটোৱেই হ'ল ভীম চৰিতৰ ভীম-
বকাসুৰৰ যুদ্ধ। আপুনি বামসবস্বৰ্তীক ক্ৰমা খুজি যথেষ্ট স্বাধীনতা
ল'ব আৰু আবল্গণিতেই, অৰ্থাৎ শ্ৰোতামণ্ডলীয়ে দ্বিতীয়বাৰৰ চিঞৰ
কাৰণে মুখৰ পঞ্জিচন লওঁতেই আপুনি ভীমক বায়ুৰ ঘৰপৰা নি
চিহ্ন বকাসুৰৰ পাকঘৰত লোৰ শিকলি লগাই বান্ধি পেলাব। এক
নম্বৰটোৰ হাত ছখনতে ইয়াক কাৰ্বকৰী কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিব, যাতে
আপোনাৰ খণ্ডৰ প্ৰতিকাবস্বৰূপে তাৰ হাতখনেও ছুখ পাই যায়। সি
কেতিয়াও নাকান্দে, কিয়নো সি বা ত্তাই জানে যে আচলতে ভীমৰ
হাতখনেহে শিকলিৰ বান্ধত ছুখ পাইছে। তেনেকৈয়ে কিছু সময়
ভীম পৰি থাকিব। অৰ্থাৎ এক নম্বৰক গাঁকত হেঁচা দি দুই মিনিটমান
শাস্তভাৱে থাকিবলৈ আৰু ভেঁ নকৰিবলৈ শিক্ষা দিব। দুই—তিনি
নম্বৰে ভেঁজিয়া উচ্চহাস্ত কৰিব ভীমৰ ছমৰছা দেখি।

কচ্ৰবে আপুনি চিগাবেটটো অলাই ল'লে। ইয়াৰ পিছত ভীমে

বকাসুৰৰ খানচায়াই মিউনিচিপালিটি বাস্তৱ কাৰ্যৰ শিলপটীৰ দৰে
 ক'নাই খোৱা মাছ, মঙহ, পোলাও, কালিয়া, বোই, বসপোলা, জেলেপি,
 চম্‌চম্, পকামিঠে (আৰু বিমান পাবে সিটখন দীঘল কৰক) আদিৰ
 পাহাৰবোৰত প্ৰচণ্ড আক্ৰমণ কৰি দিব। আপুনি নিজে ছবাবহান
 খাই দেখুৱাব পিছত দেখিব যে এইমাত্ৰ উগাবি খাই অহা জোতাৰ
 দলটোৱেও জিভাৰ পানাবে চোলা তিয়াই পেলাইছে আৰু হয়তো
 আহাৰবতালিকাত নিজৰ প্ৰিয় খাঙটোও যোগ দি গৈছে, বেনে, চনি,
 লুফেন, চানচুৰ । এইটোৱেই আপোনাৰ চিগাৰেটত প্ৰাণটাকি
 জুহোপা দিয়াৰ সময়

ইয়াৰ পিছতে বকাসুৰৰ প্ৰৱেশ ঘটিব। ভীমৰ বেয়াপিত্ত
 দপ দপাই উঠিব বকাসুৰ। এই ছলতে আপুনি হেঁচি খোৱা খণ্টোও
 সিহঁতৰ ওপৰত জাবক। মনত বাধিব, অলপ কেটেছাই মাৰ্ভিলেট
 তেঁ কৰি মাকক গোচৰ দিয়া এই বজ্জাৰ দলটো। অৰুচ সিহঁতে
 এতিয়া মিচিক্ মিচিক্ হাঁহিছে থাকিব। কাৰণ, বকাসুৰেহে ভীমক
 গজিছে, আপুনিতো সিহঁতক গজা নাই।

তেতিয়া—

‘ত মে বোলে শুন শুন অ’বে বকাসুৰ ভাই

মই ভাত খাওঁ তই থাক বাট চাই।’

বকাসুৰ ভাইহঁতক বাট চাই থাকিবলৈ দি আপুনি চিগাৰেটটো
 শেষ কৰক।

অৱশ্যে আচল বা নকল কোনো বকাসুৰেই বেছি সময় বাট চাই
 নাথাকে। গতিকে ভীমে মুখ ধুই সুহুদি কৰিব, উগাব মাৰিব, এবাৰ
 খল খলাই হাঁহিব, ‘অলপ জিৰাই ল’বলৈ দে ভাই বকাসুৰ’ বুলি
 খন্তেক আৰাম কৰিব। বুজিছেই নহয় আৰামটো কেনেকৈ কৰিব ?
 চিধা লহা দি শুই লওক।

এতিয়া নাটকখনে তৃতীয় অঙ্কত প্ৰৱেশ কৰিলে। এয়েই নাটকৰ
 সাৰ্ববিন্দু বা ক্লাইমেক্স। বকাসুৰে এতিয়া চিঁড়িবি তুলা হৈ ভীমৰ
 গালত (মুখত বা মাকত) মাৰক এক কুইষ্ট লি বসিল। আপুনি

অৱশ্যে আটাইতকৈ খুবকৰ শ্ৰোতাভাৱনৰ মুখতে এই বস্ত্ৰ মাৰিব লাগিব, মাত্ৰ সাৱধান আপোনাৰ আঙুলিকেইটা যেন ভাঙি নলয়। কাৰণ, সেই হাতেবেই আপুনি আৰু বহুত যুদ্ধ কৰিব লাগিব। ঘোঁচা খাই ভীম বহুদূৰলৈ বাগবি বাগবি গৈ থাকিব, অৰ্থাৎ ভীমৰ হৈ আপুনিয়ে সেই কাৰ্য পালেঙিব ওপৰত কৰিব লাগিব, আৰু শ্ৰোতাৰ দলটোক কোনো পাকত হেঁচা মাৰি শুৱাই দিবলৈ চাব। নহ'লে সিহঁতেও আপোনাক অল্পসৰণ কৰাৰ শক্তা বিস্তমান।

এতিয়া ভীম আৰু বকাসুৰৰ আচল যুদ্ধ। হ্ৰঃ হ্ৰঃ, হাঃ হাঃ, ধাপ্-ধূপ্, ধমহ্-ধম্। অৰ্থাৎ গাঁকবিলাক।

তুলাধিনিৰ ব্যৱহাৰৰ সময় আহি পৰিল। আপোনাৰ ছুইখন কাণত এনেভাৱে গুজি লওক যাতে আখলবপৰা অহা বিস্ফোৰণৰ শব্দই কাণ-মাদলৰ একো ক্ষতি নকৰে।

“এনেকৈ ল'ৰা-ছোৱালী ওমলায় নে? এই মুনিহ মামুহবিলাক কোনো কামৰ নহয়। সেইখন বিচনা হৈ আছে নে? গ'ল এইখন তুলী, গ'ল সেই কেইটা গাঁক। বিচনাৰ ওপৰত ষ্ট্ৰেট্টৰ চলিছে নেকি?”

আপোনাৰ যদি জন্মবপৰাই অলপ কাণ-গধুৰা হয়, তেন্তে ভালেই। এনেয়েও বিয়াৰ পিছত সকলো পুৰুষেই কাণ-গধুৰা হোৱাই কৰ্তব্য।

যুদ্ধখন কিছু সময় নেপথ্যত চলি থাকিবলৈ দিয়ক।

এবাৰ হেগ বৃদ্ধি ভীমে বকাসুৰৰ ভৰিত ধৰি আকাশলৈ কমুটি মাৰি পঠিয়াব (টেজত দেখুওৱা অসম্ভৱ): বকাসুৰ ফুটবলটোৰ দৰে ওপৰলৈ গৈ গৈ মানে গৈয়েই থাকিল। দেখিব শ্ৰোতাবৃন্দই দিব্য চকুৰে বকাসুৰক আকাশখনো পাব হৈ যোৱা দেখিবলৈ পাইছে। অনুৰব খুন্দা খাই কিমান যে ডবা চূৰ্ণাক্ত হ'ল কোনে গতি কৰে।

‘জোনটোত খুন্দা মৰা নাছিল নে?’—কোনোবা এটাই সুধিবই।

‘ভাগ্যে জোনটো আগতে পলাল।’

শ্ৰোতাৰ দলে ইতিমধ্যে ভালদৰে বহি লৈ জিক্কেট বলৰ দৰে চকুৰে বকাসুৰ ধমহ্ কৰে নাতিতে পূৰ্বালৈ বাট চাই থাকিব।

আপুনি নিশ্চিত্ত মনে শুই লওক। আৰু গৃহিণীৰ লগত যদি আপোনাৰ সম্বন্ধ ছাত্ৰ-নিবীক্ষকৰ সম্পৰ্কৰ দৰে হৈ থকা নাই, তেনে-হ'লে আধাকাপ চাহৰ প্ৰয়োজনীয়তাটো বেডিঅ'ৰ দোৰকৰ সুৰত লেনিয়াই কৈ দিব পাৰে। যদিহে গৃহিণীয়ে প্ৰেছাৰ-কুকাৰটো নিজৰ সুৰতে বহুৱাই ধোব দেখে, তেনেহ'লে সেপ চুকি বকাসুৰক অনাৰ ব্যৱস্থা কৰকহি।

নিউটনৰ জন্ম নোহোৱা হ'লে বকাসুৰ অৱশ্যে গৈয়েই থাকিল-হেঁতেন। এতিয়া 'আধাৰ শক্তিয়ে' তাক টানি আনিবই। (স্বৰ্গীয় বাধানাথ ফুকনদেবে দি থোৱা এই সুন্দৰ শব্দটোৰ সলনি আমি মাধ্যাকৰ্ষণ শব্দটো হে ব্যৱহাৰ কৰোঁ)।

আপোনাৰ আৰাম কিন্তু নাভাগে, ভয় নাই। কাৰণ, বকাসুৰ যিমান ওপৰলৈ গৈছিল, মাটিত পৰিও সিমান তললৈ গৈ পাতাল ফুটাই দিবগৈ। আপুনি চাৰিওকালে গাঁকৰ গড মাৰি সোমাই লওক।

এই অবস্থাত কোনো সহৃদয় গৃহিণীয়ে হাতত চাহ আধাকাপ লৈ আহি বিচনা আৰু গাঁকৰ ছুৰ্শাত চাহখিনি চিখা আপোনাৰ মুখত ঢালি দিব পাৰে। ভয় নাই, আপোনাৰ সহৃদয় স্ৰোতামণ্ডলীয়ে আপোনাক বন্ধা কৰিব।

এইবাৰ আচল যুদ্ধ, খাঁটি যুদ্ধ, বিয়েল ফাইট, প্ৰেচও যুদ্ধ। বকাসুৰৰ ঘোঁচাত ভীম লুটি খাব স্ৰোতাৰ দলক শয্যাশায়ী কৰি গাঁক বা লেপেৰে হেঁচা মাৰিব। আৱশ্যক দেখিলে ভীমকো এবাৰ বকাসুৰৰ গোৰত আকাশলৈ পঠিয়াই দিব। আৰু 'প্ৰয়োজন আহি পৰিলে' তৎক্ষণাত বকাসুৰক মাৰি পেলাওক। নব'বই! বকাসুৰৰ দাঁত নিকট খাব, চকু জাপ যাব, নাকে ঘোঙাৰ, মানে বুজিছেই নহয় কি কৰিব লাগিব ?

॥ प्रागैतिहासिक ॥

नतून नतून विषयव श्रेणी खोलाव लगे लगे आमाव कलेजव उकण अध्यापकव दलटो शकत है पविल । प्राम्बिलाके এইधन कलेजते पति योरा आक ईउनिभावचिटीव भाग पञ्जिचन पोरा, आक प्रेत्येके केवम, वेडमिस्टन, भलिब चेम्पियन । आमि चिनिषव-सकलवपवा बेलेगकै एटा कमन कम ठिक कवि ल'लौ । अर्थां पुवपा कम एटाव मकवाजाल आदि चाकाकै ल'लौ । 'गे'म मास्टव' अध्यापक वकराई मामवे धवा केवम व'र्ड एधन योगाव कवि दि क'ले, "व'र्ड येनेकुराई नहोक, भाल प्लेयावे ताते पकेट कविब पाविब । नतून प्लेयावव कावणेओ भाल, डवल फाइन होराव भय नाथाके ।"

आमाव 'अक् टाइम'विलाक 'नाईच', लाभ'मि', 'डवल फाइन', 'ड्र', 'टेन्जेक्ट' आदि चिण्णवेवे भवि पविल ।

ईयाव पिह्त आरिक्काव ह'ल ये केवम व'र्डधन माहूहव आदिम लगवीया । ई विभिन्न युगत विभिन्न रूपत माहूहव अरसव विनोदनक-सङ्गी । ताहानि पक्पाण्णर बनलै याँउते निष्कय पाशाखेलव चलधन लगत लै गैहिल । तावमाने केवमधनके लै गैहिल । वाम-सीताई वनत पाशा खेलिहिल, केवम व'र्डधन धका ह'ले चिंमल खेलिले-हैतेन । गञ्जिक प्रेत्येक माहूहे जन्मव लगे लगे केवमव गुटि एटा हातत लै जन्मग्रहण कवे । संसावव पाकचक्रत पवि कावोवाव हातत टांग-गुटि, विन्गुटि, वेट, बकेट आदि रूप लय ।

आमाव 'गे'म मास्टव' (प्रकेचाव इन्'ार्ड अव गे'मच, आमि तेथेउक 'गेम् मास्टव' वुलि माञ्जिले थं उठै) वकरा आक चायेजव जीवमेने बोले हाती-दाउव ट्वाइकाव एटा लै जन्मग्रहण कविहिल ।

वि नहोक, आमाव सुकीया कमन कमत डेका प्रकेचावसकलव

মাজত বিলেয়েচন আবন্ত হ'ল। তিনিটামান লেক্‌চাৰ দি, জিক্‌চাৰ হাল ছিতি বা প্ৰেণ্টিকেল কবাই হেলাই-হেকাই সোমাই আহোঁ, প্ৰত্যেকবে হাতত চাহৰ কাপ বা ভামোল বা চিপাবেট, আৰু চাবিজন 'পোনপটীয়া বিলেয়েচন' আবন্ত কবিলেও বাকীবিলাকে কোঁৱৰ-পাণ্ডৱ যি কোনো এটাৰ পক্ষ লৈ, নিজ নিজ পক্ষৰ জিন্দাবাদ দি 'ভাইকেবিয়ছ বিলেয়েচন' লয়।

খেলুৱৈসকলে প্ৰথমে মুখখনত হাঁহি এটা লৈয়ে ট্ৰাইকাৰত হাত দিয়ে যদিও মনে মনে প্ৰত্যেকেই বিপক্ষক 'নিল' দিয়াত দৃঢ়প্ৰতিজ্ঞ। ব'ৰ্ড আগবাঢ়ি যোৱাৰ লগে লগে প্ৰত্যেকবে হাঁহিমুখ গামোঠা হ'বলৈ আবন্ত কৰে, কপালৰ গাঁঠি খুপ খায়, চকু ঘোপা হয়, মুখ বঙা পৰে, লগে লগে নিজ পাৰ্টিৰ লোকসকলবোৰ মুখত হুবহু প্ৰতিক্ৰিয়াৰ সৃষ্টি হয়।

যি যেতিয়াই 'অফ্' পায়, এজন এজনকৈ খেলুৱৈসকল 'প্ৰৱেশ' কৰে। সোমাই অহা হুবুলি 'প্ৰৱেশ কৰা' বোলাই ভাল—কাৰণ কমটোত প্ৰত্যেকেই প্ৰথমে চকু দুটাহে সূমুৱাই দিয়ে কিজানি এটা 'চাৰ্ট' তেওঁৰ কাৰণে আশা পালি বৈ আছে।

যি নহওক, আমাৰ বিলেয়েচনবিলাক এইদৰে জয়-পৰাজয়ৰ হাঁহি-কান্দোনৰ মাজেদি সুকলমেই পাব হৈ গৈছিল। আমি প্ৰায়বিলাকেই অবিবাহিত ডেকা, দুই-এজনে বিয়া কৰালেও আমাৰ লগতে 'ডেকা' হৈ পৰিল, গতিকে মোৰ চিন্তা কাৰ্ণাক দি নিশ্চিত্ত থাকিবপাৰিছিলোঁ। কিন্তু ভগৱানে কেনেকৈ গম পালে জানো, কোন মহাভক্তই খবৰ দিলে, আমাৰ এই সুখ সহ কৰিব নোৱাৰিলে। এদিন তেওঁ পঠিয়াই দিলে পলিটিকেল চায়েন্সলৈ এগৰাকী নতুন অধ্যাপিকা, মিচ লাহতী হাজৰকা। তেওঁ ইউনিভাৰচিটিৰপৰা, গতিকে কেৱল ব'ৰ্ডৰপৰাও পোনে পোনে আহিছে, গতিকে হাতত ট্ৰাইকাৰ বহুৱা খাজটোও লৈ আহিছে। স্মাৰ্ট মিচ হাজৰিকাই দ্বিতীয় দিনাই কেৱল খেলখন আৱিষ্কাৰ কৰিয়ে মন্তব্য দি পেলালে :

“এ, আপোনালোক পূৰ্বৰ মাজেহে কি কেৱল খেলিব, পূৰ্বৰে জানো

ভিবোভাব দবে চাহ-ভাভব জঞ্জাল মাৰিব পাৰে ? দিয়ক ট্ৰাইকাৰ, আৰু আপোনা লোকৰ ওস্তাদজনকেই মই চেলেঞ্জ দিছোঁ।”

আমাৰ কাৰোবাৰ মুখৰ চিগাৰেট সৰি পৰিল, ব’টানিৰ গোস্বামীৰ তামোলৰ লগত খাবলৈ লোৱা মুখৰ চাখাকণ মুখৰপৰা জাঁপ মাৰি মাটিত পৰিল, ফিজিল্লৰ বৰা, জিওগ্ৰাফীৰ নাথৰ কাপ-মূৰ বঙা পৰিল, ফিজিল্লৰ শৰ্মা আৰু এডুকেশ্বনৰ বৰাৰ হাতত লৈ থকা কাপৰ ভিতৰৰ চাহখিনিৰে ভাণ্ডৰ নৃত্য কৰিবলৈ ধৰিলে।

“ঠিক আছে, ময়ে চেলেঞ্জ গ্ৰহণ কৰিলোঁ, পিছত বৰ বৰ সকলৰ লগত খেলিব”—মই চাহৰ কাপ থৈ আগবাঢ়িলোঁ। সহপাঠী বন্ধু গেম মাষ্টৰে পিছফালৰপৰা মোৰ কলাবটোত টান মাৰি ক’লে, “বাক বাক, মি: ইক’নমিক্স, তই প্ৰথমে অকলে খেলি হাতটো পোনাই ল। আজিয়ে আনৰ আগত লাজ লঘু হ’ব নালাগে।”

মোক বন্ধুহঁতে মি: ইক’নমিক্স বুলি মাতে। ইক’নমিক্সৰ লেকচাৰাৰ বুলিয়ে নহয়, মই হেনো বৰ কৃপণ, ‘বৰিক’ৰ পেকেট এটাও কিনি পোৱা নাই। অবশ্যে ইক’নমিক্সৰ দৃষ্টিভঙ্গীৰে মই কেবম খেলখনকে অলাভজনক বুলি মত দিছিলোঁ প্ৰথমতে। বৰিক পাউডাৰ কিছুমান কেবমৰ মুখত ব’হি দিয়াটো সম্পূৰ্ণ অপব্যয় বুলিয়ে ভাবোঁ।

গেম মাষ্টৰ বৰুৱাই হাকিমক চকুৰে ইজিত দিলে। ফিজিল্লৰ উমেশ শৰ্মা, গেম মাষ্টৰ—এইসকলে প্ৰথমে নিজ নিজ তলতীয়া সেনাপতিসকলক যুদ্ধলৈ আগুৱাই দিয়ায়, এয়ে যুদ্ধক্ষেত্ৰৰ নিয়ম।

বুকু কিন্দাই, হাঁহি হাঁহি, অধ্যাপক হাকিম আগবাঢ়ি গ’ল। এই কেইদিন ভেঙে প্ৰায়ে হাঁহি থাকে, প্ৰেক্টিকেল ক্লাছতো ছাত্ৰক নৰকে, কাৰণ সাতদিনৰ পিছতে বিয়া। হাঁহি হাঁহি আগবাঢ়ি গ’লেও আমাৰ ভেঙক বলিব পঠাটো যোৱাৰ দৰে লাগিছিল। বিয়ালৈ এসপ্তাহ থাকোঁতে কোনো পুৰুষে এনে মাৰাত্মক চেলেঞ্জ গ্ৰহণ কৰা উচিত নহয় বুলি কেবমবিদসকলে কয়। আত্মাই নকৰক—যদি হাবি যায় ? যদি বেয়াকৈ হাবে ? যদি ‘নিলা’ খাব লগা হয় ? আৰু ভাবিব নেহাবি গোবিওকালটো নীলা হৈ পৰে।

আবশ্যশিভে 'টহ'ত জিকি হাকিমে ঙ্গাইকাব হাত্ত লৈ আন সহজন স্নেয়াবে পেটত অকণ অকণ তন্ন লাগিলে বিদবে কৈ নয়,— অৰ্থাৎ, আজি হ'লে মই নখ কাটি আহিছোঁ দেই মিচ্ হাজৰিকা, এনেটকৈ চেলেঞ্জ্ একচেপ্ট্ কবিবলগীয়া হ'ব বুলি ভবা নাছিলো। নতুন অধ্যাপিকাৰ মুখত ইমান সময় সেই ভাচ্ছিল্যব হাঁহিটোৱে খেলি আছিল, পুৰুব এজনে চাহ কৰা চাই চাই ষিটো হাঁহি চিবকালেই নাবীজাতিয়ে প্ৰয়োগ কৰি আহিছে।

প্ৰথম ঙ্গাইকতে তিনিটা গুটি পকেট কবি 'বেড'ক নি নিজ সৈন্তব বেছব মাজত আবৰি বাখি হাকিমে জয়ব নুচনা কবিলে আক আমাব আনন্দ বঢ়ালে। দ্বিতীয়বাৰত 'বেড' নিজব ফলীয়া কবি এটা গুটি পকেট কবিলে। তৃতীয়বাৰত 'বেড'ক বন্দী কবি পিছতে এটা সৈন্তব এচক'ট'ত শিবিবলৈ পঠিয়াই দিলে। মুঠতে ঙ্গাইকাবটো মিচ্ হাজৰিকাৰ হাত পাওঁতে ব'ড'ত কলাব বাজৰ আক চুটা খেতাজক সিহঁতে দচভাৱে পৰিৱেষ্টিত কৰি বাখিছে। অবশ্যে ঙ্গাইকাবৰ খন্দাত সিহঁতক ছত্ৰভঙ্গ কৰি এটাক উদ্ধাব কবিলে প্ৰথমবাৰত আক পিছব এবাবত সিটোকো পকেট কৰি ৮ পইন্ট লৈ হাকিম জিকিল। আচৰিত কথা মিচ্ হাজৰিকাৰ সেই ভাচ্ছিল্যব হাঁহিটো একেদৰেই থাকিল, মাত্ৰ 'ট্ৰায়েল গান' বুলি সন্দৰ ব'ড'খন ট্ৰায়েল কৰি পেলালে। দ্বিতীয়বাৰ আকো হাকিমে ঙ্গাইকাব ল'লে। কিন্তু সাৰান্তভাৱে কাতি হোৱাত 'হিট'টো অলপ বেয়াটকৈ লগাব ফলত বিপক্ষব বহুত গুটি ওলাই গ'ল। ইয়াৰ পিছব চাবিখন ব'ড'ব কাছিনী অতি ট্ৰেজিক্। চাবি ব'ড'ত আঠাইশ পইন্ট লৈ হাকিমক 'নিগ' দিয়ে এতিয়া। নাৰ্ভাচ হাকিমে বাৰে বাৰে 'ডবল কাইন' ভবিবলৈ ধৰিলে। অপূৰ্ব দক্ষতাবে মিচ্ হাজৰিকাই পক্ষব ব'ড'খনত নিজব শেষ সহজ গুটিটো পকেট কৰিবলৈ ঙ্গাইকাব টোৱাই লৈ ক'লে, "আপোনাৰ বোলে সোনকালে বিয়া, গভিকে নিল নিদিলা," বুলি ইচ্ছা কৰি ডবল কাইন এটা কৰি পেলালে।

"নাই, আজি নখ কাটিলা" বুলি আত্মসিটো টেবুলৰ চুকত

ইমান জোবেবে মাৰিলে যে টেবুলৰ চুক এটা উৰুবি গ'ল (বুলি আমাৰ ধাৰণা হৈছিল)। তাৰ পিছত “আজি হাবিলো বাক, আক এদিন” বুলি ষ্ট্ৰাইকাৰ এৰি চিধা ফাৰ্মাচিট গৈ আঙুলিটোত আয়োডিন লগালেগৈ।

ইয়াৰ পিছত শৰ্মাৰ হাতত আঠাইশ পইন্ট পাই মিচ্ হাজৰিকা হাবিল যদিও আমাৰ সকলোৰে বুকু কঁপি উঠিল। বহুত ভাবি গেম মাষ্টৰ বক্ৰাই সেইদিনা নেখেলিলে। খেলা হ'লে অৱশ্যে আমাৰেই দুৰ্নাম হ'লহেঁতেন। যি কি নহওক, সেইদিনাৰপৰাই মিচ্ হাজৰিকাৰ ওপৰত আমাৰ স্নগা আৰু প্ৰতিশোধৰ স্পৃহা প্ৰৱল হৈ পৰিল। আমাৰ মাজত যি অৰুণ অহঙ্কাৰৰ ভাব আছিল, বা যি কেইজন চেম্পিয়নে বুকু ফিন্দাই আমাৰ মাজত ঘূৰি ফুৰি আমাক সততে ফুটা হেন জ্ঞান কৰিছিল, সেইদিনাৰপৰা সকলো দূৰ হ'ল। কেনেকৈ সকলোৰে সহযোগত এই নতুন অধ্যাপিকাগৰাকীক নিল খুৱাই দিব পাৰি সেয়ে হ'ল আমাৰ সকলোৰে ধ্যান, ধাৰণা আৰু প্ৰাৰ্থনাও।

এদিন বজ্জপাত পৰিল আমাৰ সকলোৰে মূৰত। গেম মাষ্টৰ বক্ৰাই মিচ্ হাজৰিকাৰচাতত, নিল নাখালে, কিন্তু বাজ্জহাড ভগ্নাকৈ হাবি গ'ল।

আমি প্ৰত্যেকে হতবাক হৈ উশাহ ল'বলৈ পাহৰি গৈছিলো, এনেতে আমাৰ চিনিয়ৰ প্ৰফেচাৰ ছিষ্ট'ৰিৰ 'হেড' গোহাঁয়ে কাহ ছটামান মাৰি “কিহে তোমালোকেনো টুক্-টুক্ সদায় কি খেলিবলৈ লৈছা” বুলি সোমাই আহিল। গোষ্ঠাই চাবৰ আমি কেইবাজনো হাজ্জ আহিলো, যি কেইজন হাজ্জ নাছিল, চিনিয়ৰ কাৰণে সকলোৱে আমাৰ লগতে চাব বুলি সন্মোদন কৰিছিল। তেখেতৰ উচ্চাৰণবিলাক অল্প-নাসিক। বয়স ৪২/৪৫-ৰ ভিতৰতে যদিও শকত হোৱা কাৰণে বয়সৰূ যেন লাগে, আৰু জলহুকৈ কাপোৰ-কানি পিন্ধি ঘেঁহাট ঘেঁহাই এধাৰ কথা কয় কাৰণে বৰকৈ কথা পাতিবলৈ জয় লাগে। প্ৰত্যেক ঘটনা বা কথা'ৰ তেখেতে ঐতিহাসিক তাৎপৰ্য বিচাৰ কৰে কাৰণে এৰ 'বৰিং'—আমনি লগা আমাৰ কাৰ ৭।

আমি চিন্‌বেটবিলাক জোতাৰ ডলত থৈ মোহাবিলো। সোহাঁই চাবে মোৰ হাতৰপৰা ট্ৰাইকাবটো লৈ ক'লে, “চাওঁ মি: ইক'নমিষ্ট (হায়। চাবেও জানে)। ট্ৰাইকাবটো দিয়াটোন। তাঁহানি ছই-এদিন হোষ্টেলত থাকোঁতে ময়ো টুক-টাকু ক'ৰিছিলো, ব'ৰ্ডাৰবিলাক য়েতিয়া সন্ধিয়া ফুৰিবলৈ ওলাই যায়, আক এজন মোৰ দৰে নন-ভে'চক্ৰিষ্ট বন্ধুৰ সৈতে আমি কেঁবমত লাগোঁ। আহাঁটোন তোমালোকৰ কোন চেম্পিয়ন এখুন্দা দি চাওঁ।”

“চেম্পিয়ন কোন হয় কোনো স্থিৰতা নাই, গোটেই ছিষ্ট'বি ওলট-পালট হৈ গ'ল চাব, বাক মোৰ সৈতেই এখুন্দা দিয়কচোন চাব”—
বুলি বৰ্মণ আগবাঢ়ি গ'ল।

“ছিষ্ট'বি বি'পিট্‌চ ইটচেন্‌ক্‌ সেই কাৰ'ণেই মাজে' মাজে' ওলট-পালট হ'ব লগা হয়, এ'নিৰে, কৰ'া, বৰ্মণেই ট্ৰাইক ক'বা।”

আমাৰ আগ্ৰহী আক ঔৎসুক্যপূৰ্ণ দৃষ্টিৰ সন্মুখত খেল আৰম্ভ হ'ল। আক তিনিখন ব'ৰ্ডত বৰ্মণে সহজে আঠাইশ পইন্ট লৈ পেলালে। তৃতীয় ব'ৰ্ডত শেষত চাবে ট্ৰাইকাৰ হাতত লৈ নিৰ্বিকাৰভাৱে কৈ গ'ল, “বীক, ষাৰ্ড ট্ৰায়েল গ'ল য়েতিয়া এ'তিয়া আৰম্ভ হওঁক।”

ষাৰ্ড ট্ৰায়েল। আমি ইজনে-সিজনলৈ চকু টিপিয়াবলৈ লাগিলো। পৃথিৱীত বিজ্ঞানৰ বলত বহুত অদ্ভুত ঘটনাও সম্ভৱ হৈছে, কিন্তু কেবমৰ ষাৰ্ড ট্ৰায়েল। বৰ্মণ নিজেও ঠবঙা হৈ বৈ গ'ল।

আমাক নিমাত দেখি তেখেতেই আকৌ আৰম্ভ কৰিলে—
[পাঠকে এতিয়া নিজেই শৰুবোবত চক্ৰবিন্দু লগাই ল'ব লাগিব]
“বাক, ট্ৰায়েল নামানা নাই, আজিৰ ল'বাই শুক-গোসাঁই নামানে—
ট্ৰায়েল মানিব কি? তাহানি মোৰ বন্ধুসকলৰ লগত একোটা 'গেম' পৰ্বন্ত ট্ৰায়েল খেলা মনত পৰে। যি কি নহওক, আঠাইশ বৰ বেয়া পইন্ট, বৰ্মণে আশ্চৰ্যক কৰা, ট্ৰাইক মোৱা।”

ইয়াৰ পিছত যি ঘটনা ঘটিল, সি ষাৰ্ড ট্ৰায়েলতকৈয়ো অদ্ভুত। তিনি ব'ৰ্ডত সোহাঁই চাবে ভেইশ কৰি পেলালে। চতুৰ্থ ব'ৰ্ডত বৰ্মণৰ এটা ভাল কাইমৰ সুযোগ লৈ চাবে 'গেম আপ' কৰিলে।

“আচৰিত, আচৰিত চাব, আপুনি সঁচাকৈয়ে ভাল খেলে।”
আমি সকলোৱে অকুণ্ঠ প্ৰশংসা আবন্ত কৰিলোঁ।

সন্তুষ্টিৰ হাঁহি এটা ঠুঠত চেপি লৈ চাবে কৈ গ’ল, “খেপ্তো
মানে—খেলিছিলোঁ। বহুত দিন অনভ্যাস। কেবমব খেলখন
আচলতে ‘নাৰ্ভব’ খেল, স্নায়ুযুদ্ধ। ইয়াত চেপ্ত, এ’জব [মুনিহ-
তিবোতা বা নয়সব] প্ৰশ্ন মুঠে। যি কি নহওক, তোমালোকে বৰ্ণন
পৰাজয়বপৰ। কি ঐতিহাসিক শিক্ষা লাভ কৰিলা?”

কেবমবো ঐতিহাসিক শিক্ষা, আমি দৰ্শকবৃন্দই ভাবভোবালোঁ।

“শুনা, মই বুৰঞ্জীৰ পণ্ডিত। সকলো কথাৰে ঐতিহাসিক
দৃষ্টিকোণৰপৰা বিচাৰ কৰোঁ। শুনা, প্ৰথম শিক্ষা হ’ল খণ্ডযুদ্ধত
জিকিয়ে জাতি এটা উৎসন্ন হৈ নিশ্চিত হ’ব নাপায়। সমগ্ৰ যুদ্ধত
জয়লাভ কৰাটোবোহ আচল কথা। ওৱান কেন এফৰ্ড লুজিং দি
বেটেলচ ইভেন বাট ওৱান মাষ্ট উইন দি ওৱাব—খণ্ডযুদ্ধত হাবক ক্ষতি
নাই, কিন্তু সামগ্ৰিকভাৱে জয়লাভ কৰিবই লাগিব। দ্বিতীয় কথা
হ’ল, শত্ৰু যিমানই সাম্ৰাজ্য হওক, কেতিয়াও ‘আণ্ডাব এণ্ডিমেট’
নকৰিবা। যিটো ভুল কৰিছিলোঁ। আমি প্ৰথমবাৰ মান অহা সময়ত
‘টোপোলা ভাত খোৱা মানে আমাক কি কৰিব’ যিটো ভুল কৰিলোঁ
চীনৰ সিদিনাৰ আক্ৰমণত ‘হিমালয়ৰ বৰফৰ মাজেদি চীনাই কি যুদ্ধ
কৰিব’। অধ্যাপক বৰ্ণনৰ এই ছুটা ভুল।”

“কিন্তু চাব, মই একতহে ছাবিলোঁ, বেয়াকৈ হবা নাই।” মিচ্
হাজৰিকাৰ ডাক্কিলায়ুদ্ধ হাঁহিত অতিষ্ঠ বৰ্ণনে আত্ম-সন্তুষ্টি ল’লে।

“ঐতিহাসৰ সৰ্বশেষ বিচাৰত ভালকৈ হবা, বেয়াকৈ হবা বুলি
ছুটা কথা নাই পৰাজয় পৰাজয়েই। বাক, আন কোনোবা
আছা নে চেম্পিয়ন?”

গেম মাষ্টৰ বকৱাই ইতিমধ্যে নিজকে সুস্থ কৰি লৈছিল। কিন্তু
দ্বিতীয়বাৰ যদি মিচ্ হাজৰিকাৰ আগতে ছাবি যায়। গতিকে
আপবাটিল কিজিল্লব শৰ্মা।

শৰ্মাই বিশেষ কৌশল নেন্দেখুৱাকৈয়ে তিনি ব’ড্ডত একেৰা পইট

লৈ পেলালে। ইয়াৰ পিছৰ বাবত চাবে বেড্ লৈ শৰ্মাক তিনি দি চৰ্কাৰ কৰি দিলে। তাৰ পিছত খেলা। চাবে তিনি ব'ৰ্ডত ডেইশ কৰি পেলালে। পিছৰ ব'ৰ্ডত এবাৰ মুখৰ আগত বেড আৰু কনকাৰ্ম পায়ো আচৰিত কথা চাবে পকেট নকৰি সিকাৰৰ ব'ৰ্ডাবত লাগি থকা গুটি এটা মুকলিলৈ অনাত ষ্টাইকটো খবচ কৰিলে। গতিকে শৰ্মাই বেড লৈ পেলালে আৰু পিছৰ বাবত ব'ৰ্ড লৈ সাতাইশ পইন্ট কৰি পেলালে। কিন্তু সিমানেই, তাৰ পিছৰ বাবত জটিল বেডৰ পতন ঘটাই এক অদ্ভুত ষ্টাইক দি দুটা গুটি চাইডৰ দুটা পকেটলৈ ড্ৰ কৰি (টানি) লৈ আহিল। আমি সকলোৱে হু ন-কাল পাহৰি বা: বা: দিবলৈ ধৰিলোঁ। চাব জিকিল।

শৰ্মাই ধুনীয়াকৈ চিকুণাই বখা মিহি মোছকোছাত হাত দি খতমত খাই ওচৰৰ চকী এখনত বহি পৰিল।

“তনেহ'লে চাব, এই গেমটোৰ ঐতিহাসিক শিক্ষা কি হ'ব?”—
আমাৰ কেইজনমানে সুধিলে।

“প্ৰথম কথা, কেতিয়াবা জিকাৰ দৰেই খণ্ডযুদ্ধত হাবিবলৈও চেষ্টা কৰিব লাগিব। ডানকাৰ্কৰপৰা ইংৰাজ আৰু ফৰাচী সৈন্ত বিপৰ্যন্ত হৈ পিছ হ'হকিছিল—কিন্তু ইমান শৃংখলারক্ষণে যে ইংলণ্ডৰ বজাৰ সিটো সৈন্তবাহিনী (কিংচ বেটেলিয়ান), তেওঁলোকৰ বুটবোৰ ভেঙিয়াও চিক্চিকাই আছিল। দ্বিতীয় মহাসমৰত জয়লাভৰ কাৰণেই এই পৰাজয়ৰ প্ৰয়োজন আছিল, সি মিত্ৰপক্ষৰ মনোবল সূদৃঢ় কৰিছে দিলে। মই এখন ব'ৰ্ড শৰ্মাক দিলোঁ—নহ'লে মোৰ পইন্ট চৰ্কাৰ হোৱাৰ আশঙ্কা। সেই কাৰণেই কাৰত পায়ো বেডক হত্যা নকৰিলোঁ। ইয়াৰ আধ্যাত্মিক তাৎপৰ্য হ'ল এয়ে যে নাহাঁহিবা, নিশ্চয়, সকলো ঘটনাবে আধ্যাত্মিক কাল এটাও আছে টয়েনৰি চাহাবে কি কৈ সৈছে? বাক, টয়েনৰিৰ কথা পাহৰ, আধ্যাত্মিক তাৎপৰ্য এয়ে যে জীৱনত তাৎকালিক লাভৰ কাৰণে মাহুছে ব্যতিব্যস্ত হ'ব নালাগে। বেড হাতত পায়ো পকেট নকৰাৰ সৈয়ে কাৰণ। আটাইতকৈ ডাঙৰ শিক্ষা এয়ে যে শত্ৰুৰ সত্তাৰ্য আক্ৰমণৰ বাটত

আগতীয়াকৈ ভেটা দিয়া। মই সহজে মাৰিব পৰা গুটি এটা পকেট কৰা নাছিলোঁ, কাৰণ ই শৰ্ম ব তিনিটা গুটি ব্লক কৰিছিল। কেবলৰ ডাঙৰ কথা হ'ল জটিল গুটিবিলাক পাৰ্থমানে সুন্দৰলৈ আনি লোৱা, সুবৰবিলাক ওচৰ কৰা। ঐতিহাসিক তাৎপৰ্য, দেশৰ জটিল ঠাই-বিলাক, সীমাবিলাক প্ৰথমে যুক্ত কৰি, অৰ্থাৎ সুবন্ধিত কৰি বাধিব লাগিব। যিটো কাম স্বাধীন ভাৱে প্ৰথমে হাতত নোলোৱাৰ কাৰণ আকৃচাই চানৰ বিৰাট অঞ্চল শত্ৰু হাতলৈ গ'ল। বাক, আক কোনোবা আহিবা নে?"

“এবাৰ তেনেহ'লে ময়ে খেলোঁ চাব”—এইবাৰ মিচ হাজৰিকা আগবাঢ়ি আহিল।

“হ'হে, এ ” ধৰণৰ অদ্ভুত হাঁহি এটা মাৰি চাবে ট্ৰাইকাৰ মিচ হাজৰিকালৈ আগবঢ়াই দিলে। হাঁহিটোৱে কয় যে এইবাৰ মিচ হাজৰিকাই নিল খাবই। আমি পেটৰ ভোক হেঁচি আশা আক উৎসাহেৰে খেণ চাবলৈ লাগিলোঁ। আচৰিত, ছয়ো প্ৰায় সমান সমান পইন্ট লৈ আগবাঢ়ি যাবলৈ ধৰিলে। ‘নিল’ নাখাওক বাক, হাবিলও হ'ল। কিন্তু এক ‘ক্ৰিটিকেল’ অৱস্থাত চাবে ডবল ফাইন কৰি পেলালে আমি ইজনে-সিজনৰ চকুলৈ চালোঁ, চাবে ইচ্ছা কৰি ডবল ফাইন কৰিছে। আমাক ভাঙ্ছিলাব হাঁহি দেখুৱাই মিচ হাজৰিকা জিকি গ'ল।

ইয়াৰ পিছৰপৰা আমাৰ সকলো খ' চাবৰ ওপৰতে পৰিল।

আমি প্ৰায়ে চাবক এৰি চলোঁ, টিউটবিয়েল বা প্ৰেইষ্টিকেল কিবা ক্লাছৰ অজুহাত দেখুৱাই আঁতৰি যাওঁ। তথাপি ছুই-এটা হুৰ্ভগীয়া কান্দত পৰে আক বেৱাকৈ হাবে, আক তিনিদিনমানলৈ ডিজা মেকুৰীটো হৈ থাকে। কমন কমত মিচ হাজৰিকাই মাজে মাজে কমন কমৰ আম তিনিয়ৰ প্ৰেক্চাৰসকলৰ আগত কটা ঘাত চেঙাডেল দিয়ে। “চাবৰ হাতত সকলো চেম্পিয়নেই বাগবিল, মোকহে চাবে হক্কাৰ পৰা নাই।” সত্য, কিন্তু অগ্নিয়।

ইয়াৰ পিছতে হাকিমৰ বিজ্ঞা লৈ আমি দুদিনমান ব্যস্ত থাকিলোঁ।

কেবম প্ৰায়ে বন্ধ থাকিল। আমাৰ উদ্দেশ্য, চাবক আঁতৰ কৰা, দুদিন-মান লগ নাপালেই খেলিবলৈ নাযাব।

কিন্তু মিছা। কেবম চলি থাকিল। গভিকে আকৌ সকলোবে মাৰ্বলৈ ধৰিলোঁ। এদিন আবেলি ৫ মান বজালৈ কেবম চলিল। অধ্যাপক হাকিমৰ বিয়াৰ ১৫ দিনমানৰ পিছত। সেইদিনা হঠাৎ হাকিম আহি ওলালহি। তেওঁ কাবোৰাৰ হাতত চিনেমাৰ টিকট কিনিবলৈ দিছিল, এতিয়া সংগ্ৰহ কৰি আহিছে, বাহিৰে বাহিৰে চিনেমালৈ যাব। ঘৰৰ পৰিয়ালৰ আনবিলাকো বাহিৰেবাহিৰে চিনেমা হলত বৈ থকাৰ কথা। তথাপি চাবে এজনক এটা গেমত হকুৱাই হাকিমক চেলেঞ্জ দিলে, চিনেমালৈ এতিয়াও সময় আছে। হাকিমে ১৫ মিনিটৰ ভিতৰতে এটা 'নিল' গেমখাই যাব পাবে, ইচ্ছা কৰিলে।

হাকিম কিয়, উকীল, পেস্কাৰবো ভেজ উভলিব। আচৰিত এয়ে যে চাবে সুবিধা পায়ো প্ৰত্যেক ব'ৰ্ডত এক এককৈ পইন্ট লৈচে আগবাঢ়িল। তেইশ হোৱাৰ লগে লগে হাকিমৰ মুখখন ক'লা গুটিৰ লগে এটা হৈ পৰিল। পিছৰবাৰ প্ৰাণটাকি চেট্টা কৰিলে বেড বাঞ্চবলৈ। চাল্ আহি গ'ল, বেড ভেৰেভৰ সো-পকেটৰ মুখত। আক কন্‌ফাৰ্মেচনৰ গুটি ঠিক বাঁও-পকেটৰ মুখত। নাৰ্ভাচ হৈ অসম্ভৱ সাৱধানভাবে বেডটো পকেট কৰিলে। কন্‌ফাৰ্মেচন অতি সহজ,— নাকৰ উশাহ লাগিলেই যেন গুটিটো পাবে। কপালৰ ঘাম মচি অতি সাৱধানভাবে তেওঁ গুটিটো পকেট কৰিবলৈ সাজু হ'ল।

ৱাল ক্লকটোৱে টং কৰে শব্দ কৰি উঠিল। হাকিমে উচাপ খাই দেখে যে—“আবে, কি সৰ্বনাশ, ৫ঃ বাজিল যে!”

“অৱশ্যেই ৫ঃ বাজিছে, তাত কোনো সন্দেহ নাই”—চাবে নিৰ্বিকাবভাৱে কৈ উঠিল—“কন্‌কাৰ কৰা।”

“কন্‌কাৰ চাব? চিনেমা?” গোটেই মাহুহটো ঘামি উঠিল, ঠাইকাবটো সৰি পৰিল।

“চিনেমাৰ' লগত কন্‌কাৰৰ সন্দৰ্ভ কি? চিনেমা আবন্ত হ'ল চাৰ্শে”—একে নিৰ্বিকাব হুবহু চাবে কৈ গ'ল।

“কিন্তু চাব টিকট যে মোব হাতত ।”

“কি হ’ল এতিয়া ? টিকটে চিনেমা নাচায় নহয় ।” হাকিম
কেনি গ’ল কোনেও লক্ষ্য কৰিব নোৱাৰিলে ।

আমি তেতিয়াহে বুজিলোঁ, এক এককৈ পইন্ট লৈ কিয় চাবে
সময় কটাইছিল ।

“তেনেহ’লে এই ক্ষেত্ৰত ঐতিহাসিক শিক্ষা কি হ’ব পাবে চাব ?”
—আমি ককণভাৱে স্মৃতিছিলোঁ ।

“ঐতিহাসিক শিক্ষা ? ই নিজেই ইতিহাস । বেডৰ সহজ কন্-
ফাৰ্মেচন এৰি লব মাৰিছে, কেবমব বেকৰ্ড হৈ গ’ল । আক ডাঙৰ
শিক্ষা এয়ে যে বিয়াৰ পোন্ধৰ দিনৰ পিছত কেবমব চাৰিসীমাত ভবি
দিব নাপায়, বিশেষকৈ চিনেমাৰ টিকট হাতত লৈ ।”

এসপ্তাহলৈ হাকিমক কেবমত দেখা পোৱা নাছিলোঁ । কিন্তু চাব
যে চিন্তাবাদৰ কাঙ্ক্ষৰ দৈত্যৰ দৰে কেবমব কাঙ্ক্ষত বহি ব’ল । অকল
সেয়ে নহয়, আজি-কালি কমন কমত কিবা কথা মনত পেলাবলগীয়
হ’লেও চাবে আমাৰ পৰাজয়ৰ দিনবিলাকহে ‘কিলোমিটাৰ খুঁটি’
কৰি লয় । “ এঃ, তাৰিখটো পাহৰিলোঁ বৰ্মণ হাৰি যোৱাৰ তিনি
দিনৰ আগৰ কথা অথাৎ বকুৱাই নিল খাওঁ খাওঁ হোৱা দিনটোত
কি তাৰিখ আছিল , আপোনাৰ মনত নাই নে গোস্বামী ?
আপোনাৰ ব’টানি ডিপাৰ্টমেন্টক মই চি.গল খেলি গেম দিয়াৰ ছদিনৰ
আগত কি বাৰ আছিল ?” লগতে হয়তো মিচ্ হাজৰিকায়ো
যোগ দিব ।

“সেইদিনা বৃহস্পতিবাৰ আছিল চাব, কাৰণ সেইদিনা ময়েহে
একমাত্ৰ আপোনাক হকুৱাব পাবিছিলোঁ ।”

ইয়াৰ পিছত আমি সিদ্ধান্ত কৰিলোঁ যে হয় আমি কলেজ এৰিব,
নহয় চাবক কেবম একৱাৰ । দেওবাৰ এটোত আমি দলে-বলে
ওলালোঁগৈ চাবৰ ঘৰ । আগেয়েও প্ৰায়ে বাওঁ, বি কেইজন হাত
তাহানিও গৈছিলোঁ । বাইবেউ আল বাছনী, নতুন নতুন বস্ত্ৰ খুৱাই
আমাক সন্তোষ দিয়ে, আৰু ‘উকলী’ত মাজে মাজে নতুন বস্ত্ৰ-

প্ৰশালীও নিজে। কলেজৰ প্ৰায় কাৰ্জনতে নিয়ন্ত্ৰণ পালে ব্যৱস্থা, আলোচনা চক্ৰত কেতিয়াবা কিবা পাঠ কৰে। সুৰ্ত্তে বাইদেউক ওচৰত আনি নিজা ভায়েকৰ দৰে, খোৱা-বোৱাটো ভায়েকৰ দৰে খুৱায়।

“আও, আজি দেখোন হাইঠামাটিত পবিল। ইমানদিন আপোনা-লোক ক’ত আছিল? এবাৰ ডিল-পিঠা, ডিলৰ লাড়ু কৰি খবৰ দিওঁতেও নাছিল?” আমাৰ ছাত্ৰকেইজনৰ মুখলৈ চাই বাইদেৱে সুধিলে, আক সকলোকে বহিবলৈ দিলে। বাকী লগবীয়া ছুজনমান অৱশ্যে নতুন, গতিকে আমি চিনাকি কৰি দিলোঁ। বাইদেৱে লবালবিকৈ মচলাৰ প্লেট এখন আনি দিলে।

“ইহঁত ক’লৈ গ’ল বাইদেউ? বাগু, অকপ, ভাইটি?” গেম মাষ্টৰ বকুৱাই একান্ত স্বকৰাভাৱে সুধিলে।

“তিনিওটা অকণিৰ বেলত। কিবা খ’ হ’ব বোলে?”

“চাব গ’ল ক’লৈ? চাবক দেখোন দেখা নাই?” শৰ্মাই হোলায়েম সুবত সুধিলে।

“পুৱা বেলাটো বাবীৰ কাম কৰি এতিয়া অলপ খৰি-খিচাৰি গৈছে। বাহিৰা মানুহো নাই, এনে জুলুম।”

“স্কাই, চাবে এই বয়সতো কোৱা মাৰে, খৰি খিচাবে। আমি যে কি কামৰ হ’লোঁ।”—জিওগ্ৰাফীৰ ল’ৰা অধ্যাপক মিঃ নাথে সহানুভূতিৰে ক’লে।

“এই বয়সতো মানে? চল্লিশ বছৰতো এই বয়স ক’ব লগা হ’লে মানুহনো ডেকা হৈ থাকে কোন বয়সত।”

নাথে আমাক খালে এই কামোৰ। কথা ক’ব নাভানিলে কিয় যে টপ্‌টপাই থাকে। মই উৎসাহে ‘চিটুৱেচন চেণ্ট’ কৰি ক’লোঁ, “ক্ৰাজি-কালি ছুকুৰি বহিবলৈকে বিয়া নকবোৱাকৈ থাকিলেই ডেকা, বিয়া কৰালেই বুঢ়া।”

“চাকৰি বিটো উৎসাহ, চাবি কুৰি বছৰতো ডেকা হৈ থাকিব।”

বৰ্মণে মোৰ সম্বৰ্ণনত মাত্ৰ লগালে, “আচৰিত কথা, চাবে
কিতাপো পঢ়ে আৰু ইমান ঘৰুৱা কামো কৰে।”

“নকৰিলে চলিলেহে। ‘পঢ়ে পঢ়োৱায়, বোৱে পাশ’ৰ দিন নাই
আমাৰ দেশত। তাতে আজি-কালি হিষ্ট’বিব অনাৰ্চ খুলিছে বোলে,
একেবাৰে সময় নাপায়, কলেজৰপৰা আহোঁতে সন্ধ্যাই হৈ যায়।
সেয়েহে বন্ধৰ বাৰতে খৰি-চাউল গোটাই ল’ব লগা হৈছে।”

“নক’ব বাইদেউ, আজি-কালি কাৰো সময় নাই। কেতিয়াবা
ছটা পিৰিয়ড অফ্ পালে আজি-কালি কেবমকে খেলোঁ, সিয়ে বি
বিলেলেচন।”—ফিজিক্সৰ ববাই আবন্ত কৰিলে।

“তাকেহে কৈছোঁ, চাব সকলোতে ওস্তাদ। ঘৰুৱা কামতো আমি
ষেনেকৈ বলে নোৱাৰিম, কেবেমতো আমি তেনেকৈ বলে
নোৱাৰোঁ।” আমাৰ দলবে ডেকা লাইব্ৰেৰীয়ান ববাই যোগ দিলে।

“খেল-ধেমালিত তেখেতৰ বাপু আছিল আগবেপৰা, এতিয়াহে
সময়ো নোহোৱা হ’ল”—বাইদেৱে উৎসাহেবে ক’লে। ইয়াৰ
ভিত্তবতে বাইদেৱে চাহৰ পানীও বহাই থৈ আহিছিল। আমি
সকলোৱে আপত্তি জনালোঁ, চাহনাখাওঁ চিনেমাৰ টিকট লোৱা আছে।

বৰ্মণে বাইদেউৰ কথাৰ উৎসাহেবেই একে সূত্ৰে ক’লে, “এতিয়াও
চাবে আমাক কেবমত ধোঁৱা দেখুৱাই দিয়ে। অৱশ্যে আমাৰ নতুন
অধ্যাপিকা মিচ্ হাজৰিকাকহে হৰুৱাব পৰা নাই।”

গেম মাঠাৰ বৰুৱাই গহীনভাৱে বৰ্মণলৈ মূৰ তুলি চাই গহীন
স্বৰত ক’লে, “আপুনি ভাবে নেকি বৰ্মণ, আমাৰ চাবে ইচ্ছা কৰিলে
মিচ্ হাজৰিকাক হৰুৱাব নোৱাৰিব? ‘নিল’ ধুৱাই দিব হে:।”

মিঃ নাথ আৰু ববাই নিজৰ ভিত্তবতে ক’লে, “আচলতে চাবে
বেয়া পায়, একেবাৰেই ছোৱালী মামুহ, ইউনিভাৰচিটিৰপৰা পোনে
পোনে আহিছে।”

“সেইটোৱেই কথা, নহ’লে বে মিচ্ হাজৰিকাই টিকিৰ
নোৱাৰিব।”

“খেল খেলেই আৰু”—বাইদেৱে বিমান পাবে মাত্ৰ কঠোৰতা

কমাই ক'লে—“কোনোবাই বেয়া পাব বুলি হাবি বোৱা, কাবোবাব লগত ভালকৈ খেলা, সেয়া আকৌ কি ? মিচ্ হাজৰিকানো কোন ? কেতিয়া আহিছে ?”

“ভেখেতৰ এমাহমানাই হ'ল নেকি, নহ'ব নে বৰ্ষণ ?” শৰ্মাই মিছি মোলায়েম সুবতেই বৰ্ষণলৈ চাই সুখিলে আৰু লগে লগে প্লেটব-পৰা মচলা-গুটি এটা লৈ দাঁত ছুটাৰ মাজত চেপি ধৰিলে ।

“অ, সেয়েহে নিভৌ দেবি হয় । সক ল'বা-ছোৱালীৰ দৰে কেবল খেলিবলৈ দিনে দিনে ডেকা হৈ গৈছে যেন পাওঁ ”

“নহয় বাইদেউ, অফ পিৰিয়ডৰ কথাহে কৈছোঁ, কাবনো বাক সময় আছে । চায়েক্সৰ প্ৰেকৃটিকেলত আমাৰ আবেলি পাঁচ বাজেগৈ ।” ফিজিক্সৰ ববাই ক'লে ।

“চাহ একোকাপকে খাওক”—বাইদেৱে শুকাই বোৱা মাজেৰে কৈ উঠিল ।

“নহয় বাইদেউ, আন এদিন আহিম । নহ'লে চিনেমা আবস্ত হ'ব । আকৌ এসপ্তাহলৈ সময় নাই ।”—আমি সকলোৱে সৰ্বিনয়ে একেলগে থিয় দিঙ্গো ।

“বাক নাখায় যদি, অহা দেওবাবে আহিব, ময়দা অলপ যোগাব হৈছে, কেৰু বনাম ।”

“নিশ্চয় আহিম । আজিলৈ যাওঁহে জেনেহ'লে”—আমি নমস্কাৰ জনাই পদূলি পোৱাৰ লগে লগে গেম মাষ্টৰ বৰুৱাই কিবা এটা মনত পৰাৰ দৰে কৈ উঠিল, “বাইদেউ, চাবক ক'বচোন, ট্ৰাইকাবটো হেবোৱা নাছিল, আমাৰ নতুন অধ্যাপিকা মিচ্ হাজৰিকাই লুকুৱাইহে থৈছিল ।”

মোৰ ঘৰ আৰু তাৰ অধিবাসীবৃন্দ ॥

ভেবোণীয়া ঘৰ আৰু তাৰ অধিবাসী সম্পৰ্কীয় চিৰন্তন সমস্তা সৃষ্টিৰ পাতনিবপৰা চিৰবিবাজমান। মালিকবিলাকে ভেবোণীয়া-সকলক চিৰকালেই অকৰ্মণ্য বুলি ধৰি বিদ্বেষ আৰু নীচ দৃষ্টিৰে চাই আহিছে, সেইদৰে ভেবোণীয়াসকলেও মালিকক বক্তৃতিপান্দু দৈত্য-দানৱৰ লগত তুলনা কৰি আহিছে। মোৰ ভেবোণীয়া জীৱনৰ শেহতীয়া অভিজ্ঞতাবে পুষ্ট হৈ মই ঠিক কৰিলো যে একঠা মাটি হ'লেও ল'বই লাগিব। এই অসম দেশত লাখ লাখ লোক বাহিববপৰা আহি জমিদাৰ হৈ বহি গ'ল, মুখ অসমীয়া সেই মুখ বগলীটোৰ 'ভাবে ৭মীৰ' অলস্ত, জীৱন্ত উদাহৰণ হৈ থাকিল। সৌ সিদিনালৈকে দুই-একে মণ্ডলক ভাব-ভেটি দি পট্টাবপৰা মাটি কটোৱাৰ উদাহৰণ বিবল নহয়।

যি কি নহওক মাটিহীন হৈ ওপঙি ফুৰা মানুহৰ প্ৰতি সামাজিক দৃষ্টিভঙ্গী কি এই কথা অভিজ্ঞতা নোহোৱাসকলে নাজানিবই। মাটি-ঘৰ নাই বুলিয়েই মোৰ হ'ব লগা কেইখন বিয়া মূৰামূৰি সময়ত ভাগি গৈছিল, এই কথাও মোৰ বাহিৰে বহুতে নাজানে। এনে অৱস্থাত আপুনি মাটি একঠা কিনি ঘৰ এটা সাজিবলৈ ল'লে কিমান কোঁতুহলী দৃষ্টিৰ কেন্দ্ৰবিন্দু হৈ পৰিব লগা হয়, সেই কথাও বহুতে নাজানে। আপুনি যদি নিৰীহ উপায়ে ধন সংগ্ৰহ কৰিছে (অভাৱ ধাৰ কৰি) তেনেহ'লে পিছত লাগিব 'এটিকৰাপচন' তাৰ পিছত ইনকামটেৱে চাব, —ই বেটাই ইনকামটেৱে কিমান কাকি দিলে। তাৰ পাছত আপোনাৰ বন্ধু-বান্ধৱ, সহকৰ্মী বাটকৱা চা-চিনাকিব দল। তেওঁলোকৰ মাজত ছটা ভাগ থাকিব, যাৰ মাটি-ঘৰ নাই আৰু যাৰ অলপতে হৈছে। তেওঁলোকৰ মাজত আকৌ দুই-তিনিটা ভাগ : (১) অন্তৰ্বেবে ভাল পোৱা আৰু সাধ্য হ'লে সহায় কৰা, (২) মুখেৰে ভাল

পোৱা অথচ ঈৰ্ষাত জলা আৰু (৩) নিৰ্বিকার থকা। চতুৰ্ভুজ আহিল
 বাজমিন্দ্ৰী, কাঠমিন্দ্ৰী, ঘৰ ছোৱা, বেব দিয়া ধবনৰ বহুৱা আৰু চূন-ভেল
 দিয়া শিল্পীৰ দল,—যিবিলাকৰ সমূহীয়া বড়বস্ত্ৰ হ'ব আপোনাৰ ঘৰটো
 পৃথিৱীত নোহোৱা-নোপজা ঘৰ এটা কৰি তোলা। একেবাবে
 শেহত আহিল আপোনাৰ নতুন পাবাৰ অধিবাসীসকল, যিসকলৰ
 সবত সংখ্যকেই মানুহ এঘৰ বঢ়াত ভাল পাব, খা-খবৰ কৰিব, আপুনি
 যদি ক্ষমতাশালী মানুহ হয়, মাত্ৰাধিক্য ভাবেই খা-খবৰ কৰিব, আৰু
 যিবিলাক অতি ব্যস্ত কৰ্মী অসমীয়া, তেওঁলোকে এদিনো খবৰ ল'বলৈ
 সময় কৰিব নোৱাৰিব, আৰু অতি কম সংখ্যক ছই-এজনৰ আন কিছু-
 মান নতুন চিন্তাও বাঢ়িব, যেনে ঘৰটো কেনে ডিজাইনৰ হ'ব, তেওঁ-
 লোকৰ ডিজাইনবোৰ পূৰণি দেখাৰ নেকি ইত্যাদি ধবনৰ।

সি যি কি নহওক, এতিয়ালৈকে সমস্তাৰ আচল সূৰ্চলৈ অহাই
 নাই। কথা হ'ল যিটো ঘৰ আপুনি বন্ধু-বান্ধৱৰ সহায়, ডিপাৰ্ট-
 মেন্টাল 'লোন' বা কাবুলীৰ উদাৰতাৰ বিনিময়ত সাজিবলৈ গৈছে,
 আপুনি নাজানে, আৰু আপুনি কিয়, যৱে নাজানিছিলো যে সেই
 ঘৰটোৰ লগত মানুহৰ বাহিৰেও আন কিমান প্ৰাণীৰ স্বার্থ জড়িত হৈ
 আছে। সেই ঘৰটোত এনে বহুত বিনা ভেবোপীয়া অধিবাসী আছে,
 যি গিৰিহঁততকৈও আগতে, গিৰিহঁত কিয়, মিউনিচিপালিটিৰ টেন-
 বিলতকৈও আগতে আহি নিজৰ দখলি স্বৰ সাব্যস্ত কৰি লৈছেহি,
 আপুনি অতিষ্ঠ হ'ব, গালি-গালাজ আবস্ত কৰিব, পুলিচত দিয়াৰ
 হুমকি দিব, আইন নিজৰ হাতত লোৱাবো 'আন্টিবেটাম' দিব, কিন্তু
 সিহঁতে বুঢ়া আঙুলি দেখুৱাই বহি থাকিব।

মোৰ মাটিভোখৰৰ চাৰিওফালে জেওবা দি বেচি লোৱা চৈছিল।
 যিদিনা প্ৰথম বাজমিন্দ্ৰীয়ে ভেটিটো গাঁথিবলৈ আৰম্ভ কৰে, সেইদিনাৰ
 ঘটনা। মই অলপ আঁতৰত হাঁ এভোখৰত খাঁচৰ ওপৰত বহি
 আছিলো এনেতে নিচেই কাৰতে এক বিৰাট চিঞৰ-বাখৰ হৈ
 হলম্বুল মক তনিবলৈ পালোঁ। দেখোঁ যে ডেবকিলোমান গুড়ি-পকুৱা
 গোটখাই বিৰাট সজা এখন পাড়িছে। জনসমাগমলৈ চাই গৈ

পহীৰ সভা যেনেই লাগিল, কাৰণ বাঁও পহীৰ সভাত সংখ্যাভৰু কৈ শব্দহে বেছি শুনা যায়।

হুটামান তৰুৱাজীয়া চুঙা মৰা পেট পিন্ধা ল'ৰাই কথা কৈছে।

কাণ দুখন আৰু অলপ বহলাই মেলি ধৰাত সিহঁতৰ কথাখিনি বুজিব পাৰিলোঁ। সিহঁতে কৈছে, 'আমি বাতিপুৱা চাহৰ দোকানলৈ যাওঁতে দেখিছোঁ, ৰাজনীতিয়ে ইটা গাঁথিবলৈ আৰম্ভ কৰিছে'। লগে লগে সভাত নানান কিৰীলি হৈ-চৈ জিন্দাবাদ ধ্বনি আৰম্ভ হ'ল। বুঢ়ী পৰৱৰ্তী এজনীয়ে লাথুটিত ভৰ দি থিয় হৈ চিঞৰি সকলোকে শাস্ত কৰি ক'লে, "ব'বিহ'কচোন ৰাইজ ঠ, অলপ ধোঁজ ধবহ'কচোন। বোলে 'গছত কঁঠাল ঠুঙত তেল নৌ খাওঁতেই শেল বেলে।' ঘৰ হয়গৈ কেতিয়া, এতিয়াৰপৰাই ইমান উৎপাত কৰিব নাপায়।"

তামোল খুন্দি থকা বুঢ়ী পৰৱৰ্তী এটাই খুন্দনা বাৰিডাল লৈয়ে থিয় হৈ ক'লে, "তই থাকেই কৈছ পিন্ধলী বাই, আজি-কালিৰ ল'ৰাহঁতে এইবিলাক কথা মূবুজে, হেৰোঁ আজি-কালি কেইটাই খেবৰ ঘৰ, কেঁচা ভেটি কৰা দেখিছ ? আগৰ দৰে টেকেলিয়ে টেকেলিয়ে গুড়, গাখীৰ কেইঘৰত দেখিবলৈ পাইছ ? গতিকে কোনোবাই ঘৰ সাজিলেও পকীঘৰ সাজিব, আলমাৰিত খোৱা বস্তু ৰাখিব।"

এনেতে আন এটা আদহীয়া ধোলোকা ধৰণৰ পৰৱৰ্তী থিয় হৈ সকলোকে মনে মনে থাকিবলৈ হাতেৰে ইঙ্গিত দি ক'লে, "নহয় নহয় ৰাইজ, ই কথাই কথা নহয়। আমাক অহুকাণে-পহুকাণে শুনা কথা নালাগে। ঘৰ সাজিবলৈ আৰম্ভ কৰিলেই যে ঘৰ এটা সম্পূৰ্ণ সজা হ'ব তাৰ কিবা ইয়ত্তা আছে নেকি ? কত গণ্ডাই গণ্ডাই মানুহ দেখিলোঁ, ঘৰ সাজিবলৈ গৈ খুঁটা থিয় কৰি ধৈ দিছে, গতিকে আমাৰ হুটামান গৈ প্ৰথমে এই ধৰবটোহে আনিব লাগে যে যিজন মানুহে ঘৰ সজাবলৈ লৈছে, তেওঁ চান্দাই বা চেলেটেৰৰ মানুহ হয় নে নহয়, বা তেওঁ চৰকাৰী চাকৰি কৰে নেকি, বা তেওঁৰ গাড়ী-মটৰ আৰু চোৰাং মদৰ কাৰাবাৰ আছে নে নাই, নতুবা আৰু অথবা—ওঁ, মই দোহাৰি কৈছোঁ, নতুবা আৰু অথবা, ৰাজধানীত তেওঁৰ কোনো শক্তিশালী

মানুষ আছে নে নাই ? সেয়ে যদি নহয় আন কোনোবা হ'ল, আক আমাব ছুৰ্কপাল আহিবলৈ কিমান পব, তেওঁ কোনোবা পণ্ডিত-বাষ্টখো হ'ব পাৰে, তেতিয়া হ'লে তেৱেঁ। ঘব সাজিলে আক বাইজে থাকিবলৈ পালে।” গোটেই সভাখন কাঁহ পবি জীণ যোৱা যেন হ'ল, অলপ পিছতে দেখোঁ সেই পিজলী নামৰ বুঢ়ী পকৱাজনীয়ে শিয় হৈ হুকুছকাই কান্দিবলৈ ধৰিলে, বুঢ়ীক কন্দা দেখি চেঙেলীয়া ল'ৰা কেইটাৰ বাহিৰে সকলো পকৱাই বাউচি জুবিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। কেইবাটাৰো কান্দোনৰ প্ৰচণ্ডতা ইমান তীব্ৰ হৈ পৰিল যে সিহঁতৰ মূৰবিলাক ছিগি আঁতৰত পৰিলগৈ। কিন্তু সিহঁতৰ সেইকালে চাবলৈ আহবিয়েই নাই, সেই ছিগামূবেবেই সিহঁতে কান্দি আছে। বিবস্তিত মই ভাবপৰা উঠি আহিব খুজিছোঁ, এনেতে দেখোন একেলগে সিহঁতৰ কান্দোন বন্ধ হৈ গ'ল, হঠাৎ কাৰেণ্ট বন্ধ হৈ যোৱা বেডিঅ'ৰ দৰেই। তেতিয়া বুঢ়ীজনীয়ে থোকা-ধুকি মাতেৰে ক'লে, “বৰিবলৈ আক চাৰিটা দিন আছে, জীৱনত চেনি অকণ, বিনুট অকণ মুখত দি নাপালোঁ, গতিকে বাইজ আমি এটা বব সৱাহৰ আয়োজন কৰি আশীৰ্বাদ এজোমোকো লওঁ,—এই মানুহজন যেন মাষ্টৰ নহওক, তেওঁ যেন পকা ঘব নাসাজক, আক তেওঁৰ যেন বহুত ল'ৰা-ছোৱালী হওক।”

পকৱা বাইজে তেতিয়া জয়ধ্বনি দিলে, “জয় বাম বোলা, জয় হৰি বোলা।” কিন্তু সেই চেঙেলীয়া পকৱা কেইটাই মুখ ঘূৰাই চিঞৰিলে, “বব সৱাহ জিন্দাবাদ।”

সিহঁতে মুখ ঘূৰাওতেই মোৰ মুখে মুখে পৰিল। লগে লগে “পলা পলা” শব্দ কৰি পকৱাৰ ছিগা মূৰবিলাকত খন্দিয়াই কৰ'ল খাই সিহঁত লৰি পলাল। পকৱাৰ দলটোৱেও নিজ নিজ মূৰবিলাক বুটলি লৈ কাঁহি ছিটিকা দিলে।

বব সৱাহৰ কৃপাতেই হ'বলা ঘবৰ কাম সিহঁতৰ বাহা মতেই আগ-বাঢ়ি যাবলৈ ধৰিলে বব কোবেবেই। আন এদিন কামবপৰা আহি ঘবৰ কাম চাই ওচৰৰ মানুহ ঘববপৰা অনা মুঢ়া এটাৰ ওপৰত বহি

চিগাৰেট ছ'পি আছিলোঁ। এনেতে চুকৰ ভামোজ-পুলি এটাৰ ভলত এক নতুন ধবণৰ হাঁহি-ধিকিন্দামি আৰু কাশ ভালমৰা হুই-এটা ভেকাহিও শুনিবলৈ পাই চকু ঘূৰাই চাওঁ যে বহুতো সৰু সৰু ভেকুলীয়ে জঁপিয়াই ফুৰিছে আৰু মাটৰ ভেকুলী এটাই সিবিপনি এডাল লৈ সিহঁতক পাছে পাছে কোবাই ফুৰিছে। মাটবজনে চিঞৰি গৈছে, “মাৰ-বাপেৰে তহঁতক ধিকিন্দামি কৰিবলৈ ফুললৈ পঠিয়াইছে নে? নিজৰ নিজৰ ঠাইত বহি যা।”

ভেকুলী ছাত্ৰবিলাক নিজ নিজ ঠাইত বহাৰ পিছত মাটবজনে চকী এখনত বহি কোঁপাবলৈ ধৰিলে। ভাগৰ মৰাৰ পিছত ক'লে “আজি আৰু পঢ়া নহয়, তহঁতক শাসন কৰোঁতেই ভাগৰ লাগিল। ইমানদিন পঢ়ায়ো ‘তোৰ্তোবণি’ৰ ‘ত’ টোকে শিকাৰ নোৱাৰিলো ‘কোঁৎ-কোঁৎ’ আদি ব্যাকৰণৰ প্ৰত্যয় তহঁতে এই সময়ত শিকিব পাৰিবি নে? বাক এতিয়া কিহৰ ক্লাছ আছিল?”

ছটামানে জঁপমাৰি কৈ উঠিল, “সঙ্গীতৰ চাব”। ছটামানে শুধৰণি দিলে, “নহয় চাব, সঙ্গীত শিক্ষাৰহে।” ছোৱালী দুজনীমানে চিঞৰিলে, “সঙ্গীত শিক্ষাবো নহয় চাব, গীত বচনাৰহে।”

আনজনীয়ে চুকৰপৰা চিঞৰিলে, “আজি চাব কবিতা আৱণ্টিহে।” মাটবজনে কোৱাৰি ছটা ডাঙৰকৈ মেলি আকৌ এটা গাঁতনি উবালে। বুজিলোঁ এওঁ বৰ বাগ-প্ৰধান মাটৰ। “কটিন কাবো মুখস্থ নাই। কবিতা, গীত, সঙ্গীত একেই বস্তু। সকলো বাগৰ শুবিত্তে সেই তা-না-নানা। কবিতাত শ্ৰব লগালেই গান হ'ব, গানৰ শ্ৰব শুচালেই কবিতা হ'ব। বাক আমাৰ আগৰ পালত গানটোৰ এটা কলি শিকা হৈছিল নহয়? “ভালকৈ হোৱা নাই, চাব”—এজাকে চিঞৰিলে। “অলপ অলপহে হৈছিল চাব”—আন এজাকে হাঁহিলে।

“আকৌ!”—ভেকাহি গাজি মাটৰে হাত লগালে, “বাক হুই প্ৰথমবৰপৰা পাই দিওঁ, তহঁতে শুনি বাৰি আৰু কলিত চিন দি বাৰি।” মোৰ এইখিনিতে কোঁতুফল বাঢ়িল। বেতিজ'ত কেতিয়াবা সঙ্গীত শিকা দিয়া শুনা, কিন্তু ভেকুলীৰ সঙ্গীত শিকা শুনিবলৈ

পোৱা নাছিলো, গভিকে একাশপতীয়াকৈ শুনি গলো। মাটবে
আবলুকবিলে :—আ আ আ আ আ-না-না-সাবেগা—
গাৰাপা—পা-পা-হেই এই ফালৰ পকৱাজাক সেইফালে যায়।

হেই [আকৌ গাই যাবা]

অ' হে ই ঠে হায়

কাৰ ঘৰত ভজা মাছে তেলত জঁপিয়াই

অ অ অ হেয়া। লুচি পুৰি পুৰ-পুৰি

ক'ত পাবা তবকাৰী

দে মোক দে মোক

গুডগুডি খাওঁ।

কিছুমান ছাত্ৰই ভোৰভোৰাই উঠিল, “চাবে সদায় আমাক শিকিওঁ
বুলি নিজেই গোটেইটো গান গাই পেলায়।”

“আকৌ। মনে মনে থাক। এবাৰ-ছুগাৰ গালে বস বেছি
নাযায়। মুখইত, নহ'লে শিকিবি কেনেকৈ? বাক তইতে নিশ্চয়
মন কৰিছ শেহৰ কাঁকিটো মই বিহুগীতৰ সুবত গাইছিলো। এই
গানটোকে “বৰ্ষা-বাহাৰ” বাগত গালে শেহৰখিনিত বনশুভৰ সুব নিদি
হিন্দী গীতৰ সুবত দিব লাগে। আক কবিতা কবিব ইচ্ছা হ'লে
শেহৰ কাঁকিটো ত্ৰেকেটৰ ভিতৰত দি তেই ঠে হায় ঠে ঠাইত ডট্ চিন
দিব লাগে। এই গান তইতে বেডিঅ'ত গায়, ভেৰাইটি ঘোত গায়,
ফ্ৰেছাৰ্ছ ছোচিয়েলত গায়, সকলোতে ‘একব’ ‘একব’ শুনিবলৈ পাৰি।
কবিতা কৰি অৱশ্যে য'তে-তে নপঢ়িবি, কাবণ ছালডাঠ মামুহে ইয়াৰ
বস ছুবুজিব। ভজা মাছে জঁপিয়াৰ পাবে নেকি? এই বুলিহে প্ৰশ্ন
কৰিব। বাক আছিলে ছুটা গোৱাৰ আগতে তইতক এটা সুখবৰ
দিওঁ। চবকাৰক অমুনয়-বিনয় কৰোঁতে এই দানী তমলোকজনৰ
হতুৱাই আমাৰ ফুলৰ কাবণে ঘৰ এটা সজোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰিছে। মই
গাঁঠিৰ ঘন ভাঙি কিমানবাৰ ষিলতলৈ অহা-যোৱা কৰিলো তইতে
খবৰ নাপায়।

বি নহওক, সুখৰ খবৰ এয়ে যে ঘৰটো তমলোকজনে কেঁচা-ভেটীৰ

কবিৰ যে খাটাং আৰু খাত্ত-বস্ত্ৰও তাতে থাকিব। যি নহওক শাস্ত্ৰকে আমি অধ্যয়ন কৰিব পাবিম।”

ভেকুলীজাক যোৱাৰ লগে লগে টিক্ টিক্ ধৰণৰ শব্দ এটা শুনি ওপৰলৈ চাই দেখে যে বাঁহৰ হেদালিখনত কেইটামান জেঠি। বোধ- হয় মাক-বাপেক আৰু পুতেক। মাকজনীয়ে পুতেকক সুধিছে, “হেৰৌ ভীখক, শুনিলি নহয়? পকাঘৰৰ আশা এৰ। মোক ইটো বস্ত্ৰাছে লাগে। দিনটো টলৌ টলৌ কৰে ঘূৰি যুব, মোক বস্ত্ৰা-টোহে আনি দিব নোৱাৰ?”

ল’ৰাটো ছট ফটাই ঘূৰি যুৰিছিল। তেনেকৈ ঘূৰি ঘূৰিয়ে ক’লে, “ঘৰটো সাজিলে আমি সোমালেই হ’ল। লাইট নহ’লেও লেমবেই আমাৰ চলি যাব। আৰু সিদিনা গিৰিহঁতে কাবোবাৰ লগত কথা পতা শুনিছিলোঁ লাইট দিব নোৱাৰে, ধন নাই।”

“উ। যদি ধনেই নাই ঘৰ সাজিবলৈ গৈছে কিয়? থিক্ তেনে মানুহৰ জীৱন। এনে মানুহে গৃহস্থী কৰে কিয় আৰু মানুহেও বা ইহঁতলৈ ছোৱালী বিয়া দিয়ে কিয়? লাইটেই যদি নহ’ল সেইখন ঘৰত কি খাই থাকিব? লেমৰ ‘খিনি’ৰ আশা এৰ, সেয়া খছৰাইতৰ কথা হুশুনিলা?” ইমান সময় বাপেকটোৱে গহীন হৈ সিহঁতৰ কথা শুনি আছিল। এইবাৰ কাহ এটা মাৰি ক’লে, “বোলোঁ শুনিছা ভীখকৰ মাক, এটা বুদ্ধি দিওঁ শুনা। গিৰিহঁতনী কোন সময়ত ঘৰ চাবলৈ আহে লক্ষ্য বাখিবা। গিৰিহঁত লগত থাকিবই, গতিকে লাইটৰ কথা ওলাবই। গিৰিহঁতনীয়ে যদি কয়, আৰু ক’বই, ‘যেনে-তেনে খাব কৰি হ’লেও লাইটটোহে ল’ব লাগে। লেম-চাকিব চিম্নি কিনোতেই দেৱলীয়া হ’ব লাগিব। তাতে খেবৰ ঘৰ।”

ভেঙিয়া ভূমি ঠিক্ যি ঠিক্ বুলি তিনিবাৰ কৈ দিবা। গিৰি- হঁতনীয়ে যদি লগে লগে আঙুলিৰে কিহবাত টোকৰ মাৰি ‘সইত সইত সইত’ বুলি তিনিবাৰ কৈ দিয়ে, তেনেহ’লে কাম হাঁচিল। অৱশ্যে গিৰিহঁতনীক মই দেখা নাষ্ট, মৰমিয়াল, জেঠিৰ কাৰণে ভবা- মানুহেই হ’ব লাগিব।”

“বাক বাক, সেই হলতে লোকব ভিবোভাব মুখলৈ নালাপে চাব ।
কেনেকুৱা মই চাই ক’মহি নহয় ।”

“নহয় নহয়, মই সেইটো কোৱা নাই । সাধাবণতে নতুন ঘৰ
সজা গিবিহঁতনীবোৰ মৰমিয়াল হয়, তাকেহে কৈছোঁ ।”

মানুহ কিমান মুৰ্খ প্ৰাণী । মানুহৰ ওপৰত কিমানে টেকা মাৰিব
লাগিছে, মানুহৰ চাৰিওফালে কিমান বডযন্ত্ৰ চলিব লাগিছে ।
এইবোৰকে চিন্তা কৰি মই অলপ আঁতৰিছাঁ এডোখৰত বহিলোঁহি ।
মোৰপৰা অলপ আঁতৰতে নতুনকৈ বহুৱা টিউবৱেলটোৰ পাবটো
আগদিনা পকা কৰিছিল । গতিকে পিছদিনা বাজমিল্লীয়ে তাত পানী
ভৰাই ৰাখিছে । অলপ পিছতে থিক্ কৰে হঁহাৰ শব্দ এটা শুনি
চাওঁ যে এহাল শালিকা । ছয়োটা কলটোৰ কাষৰ হেঁদাৰখণ্ডত
বহিছে । তাৰপৰা মাইকীজনীয়ে আকৌ এবাৰ থিক্ কৰে কলটোৰ
পকা কৰা পাবটোত বহিলগৈ । ছয়োটা বয়সত তৰুণ-তৰুণী, ভজ-
বজীয়া, আৰু মাইকীজনীয়ে থিক্ থিক্ কৰে হঁহাৰপৰাই অনুমান
কৰিলোঁ ছয়ো নৱ-বিৱাহিত । তাৰ পিছত কইনাজনী বহা আয়মেৰে
পানীত নামিল ।

আহা-হা সেয়া কি গা-ধোৱা । এয়াতো গা-ধোৱা নহয়, এয়া
দস্তবমত গা-স্নান । সাত্ৰাজী নুবজাহানে বা এলিভাবেৰে টেইলবেও
ইমান আয়মেৰে গা ধুব পাৰিছিল বা পাবে বুলি একেআৰাৰতে
ক’ব নোৱাৰি । বুবিয়াই, মাতুৰি, পাৰিবিলাক ভুবুবিয়াই, ঠোঁটেৰে
কটালি কটালি এবাৰ তালৈচাই মাতিলে “আহা-মাতুৰিও ধোৱাহি ।
তুমি যে কি আৰু—‘আউটডেটেড ।’” মই মুখত জলাবলৈ লোৱা
চিগাৰেটটো খণ্ডৰ তাপত আপোনা-আপুনি ভয়ক কৰে জলি গ’ল ।
কি আশ্চৰ্য্য । কি নিৰ্ভয় বৰ্ণব । আজি-কালিৰ অসমীয়া নৱ-
বিৱাহিতাই ইহঁতৰপৰাই গিৰিয়েকক ‘তোমা-তুমি’ ক’বলৈ শিকিলে ।
ইয়াকেই কয় সজ-সাধ । তাতোকৈ মই জয়দয়িবাৰ হৈছিলোঁ—
মতাটোৰ অভ্যাসিত । ভিবোভাজনীয়ে গা ধুইছে আৰু সি নিৰ্ভয়ই
হিন্দী চিনেমা চোৱাৰ দৰে বহুগল হৈ চাই আছে । মই মানুহটো

ওচৰতে আহোঁ, অতৰিলাক কাম কৰা মানুহ আছে, তাৰ সেইখিনীকলৈ
 ক্ৰম্পে নাই। হেৰ, মানুহে চিনেৰাত্তহে চায়, এনেকৈ বাহিৰত লোকক
 দেখুৱাই তিবোতাই গা ধোৱা নাচায় নহয়, এইকণ কৰিবোধ নাই
 তইতব ?

“উস, আজিহে ধুনীয়াকৈ গাটো ধুবলৈ পাই মনটো ভাল
 লাগিছে। সঁচাকৈয়ে এই ভ্ৰমলোকজন ভাল মানুহ, আমাক গা
 ধুবলৈ পানীখিনিও সুবিধা কৰি দিছে।”

মতাতোৱে ভেতিয়াও তাইক চাই চাইয়ে আশ্বহাৰা ভেৰাবাম গদ
 গদ। তাইৰ কথা কাণত সোমোৱাই নাই।

“হেৰা, কি ভাবিছানো ? ঘৰৰ মুখচৰ কাম কাইলৈ শেষ নহ’ব
 নে ? আমি পৰছিলৈ ঘৰ ল’বই লাগিব, নহ’লে আনে লৈ পেলাব।
 মনত বাখিৰা পূববটো দেই, পশ্চিমবটোত বৰ ব’দ পৰিব।”—বুলি
 খিক্ কৰে হাঁহি এটা মাৰি তাৰ গাত্তে গা লগাই বহি ক’লে,
 “মোৰ চেলাউৰিখিনি ঠোটেবে ভাল কৰি দিয়ানা। ‘আই ক্ৰ’ পেল্লিল
 এডালো তুমি আনি নিদিলা !” ইমান সময়ৰ পাছতহে তৰুণ
 কোঁৱৰে মুখখন মেলালে, “পেল্লিল লাগে, বিবন লাগে, ফলুছ
 হেয়াৰ লাগে, সকলো পাবা। গিৰিহঁত সোনকালে আহিবই
 নহয়।”

“বুজিছা, পূব ফালৰ মুখচৰপৰা ঘৰটোৰ ভিতৰত সোমাবলৈ সুবিধা
 বাখি দিছে মৰমিয়াল গিৰিহঁতে। আমি শুই উঠি গিৰিহঁতৰ ল’ৰা
 ছটাই পটি ধকা টেবুলৰ ওচৰলৈ গ’লেই হ’ল। সিহঁতে জেপত
 বিলুট লৈয়ে ফুৰে। খিক !”

“ব’ৰা ব’ৰা, গিৰিহঁতৰ ল’ৰা ছটাৰ কথা বে কৈছা, সিহঁত বৰ
 আঘাইঙ। নহ’লে সিহঁতে হাতত ছটা বন্দুক লৈ ফুৰিব কিয় ?”

“ইহ, তুমিও বৰ অঁকৰা। বন্দুক ছটাই শকহে কৰে, একো মাৰিব
 নোৱাৰে। মানুহে মানুহক মাৰিবৰ কাৰণেহে সঁচা-সঁচি বন্দুক লয়।
 মই ‘এন টি টি’ত দেখিছোঁ নহয়।”

তাই নতুন কইনাৰ দৰেই ধৰ ধৰকৈ আৰা-আৰি উচ্চাষণ কৰি

কথাবোৰ কৈ বোৰাত্ত হাজে মাজে মোৰ বুজিবলৈকে টান হৈছিল।

“হ’লেও মোৰ ভয় লাগে। আক সিহঁত যদি অঘাইজ নহয়েই সিহঁতে লগত ছটা কুকুৰ লৈ ফুৰে কিয় ? সেই ক’লা মাকজনী আক মুগা পোৱালিটো ? তুমি বিকুট খাবলৈ মাগুতে সি যদি জাঁপ মাৰি তোমাৰ কিছা একামোৰ লৈ যাব, তুমি তেতিয়া খাবী, টাকলী হৈ নপৰিবা নে ?”

“সেইটোনো কি চিন্তা কবিলগীয়া কথা ? আজি-কালি নকল কিছা কিনিবলৈ পায়। তুমি নোহোৱা নোহোৱা কথাবিলাকলৈ আগতেই চিন্তা কৰি থাক, কিন্তু হৈ থকা কথাবিলাকৰ বিষয়ে নাভাবা। আমাৰ ঘৰখনৰ কথা ভাবাচোন। আমি ছয়ো শিল্পী, ছয়োৰে ছটা শিল্পীমন আছে। আমি ধুনীয়াকৈ বিবন, ফিঙা, কাটা আনি ঘৰখন সজাম। গিৰিহঁতৰ ল’ৰা ছটাৰ হাতত বহুত মাৰ্বল আছে। তাৰে ছটা আনি ঘৰটোত সজাই থ’ম।”

“ব’বাহে কি আৰ্ট কৰিবা ? সোটে জংঘাসুৰ চোঁৰা কাউৰী গছৰ ডালটোত দেখিছা নে ?”

সঁচাকৈয়ে গছৰ ডাল এটাত চোঁৰা কাউৰী এটা পৰি বকহ বকহ মাতেৰে দৈত্য-সঙ্গীত এটা আৰম্ভ কৰি দিছে। তাৰ লক্ষ্য ঘৰটোৰ ওপৰত। অলপ পিছতে মাইকীজনীও আহি তাৰ গানৰ লগে লগে অঙ্গি-ভঙ্গি কৰি নাচিবলৈ ধৰিলে। চোঁৰাটোৱে ভাঙনাৰ বচন বতাদি বৈশীয়েকলৈ চাই কৈ গ’ল, “দেখহ দেখহ, আনাসাৰ কি ভাগ্যোদয়। আজি-কালি টোকোনা মাহুহবিলাকে ঘৰত টিং লগায়। এই ভয়লোকজন কিমান মহৎ! হুক ভেঙে, কেতিয়াবা কেতিয়াবা ‘ল’ক’ এডোখৰ [তাৰ উচ্চাৰণটো ‘লুক’ বেন সুনাইছিল] বা বিকুট একপ লকুৱাই থ’বলৈ ঠাই অকণ পালে। আক ইয়াত নিশ্চয় শালিকাই ঘৰ সাজিব। উস, কিমান দিল শালিকা পোৱালিব মঙহ একল খাবলৈ পোৱা নাই। একেবাবে গছৰ মঙহৰ মকেই ছৰ্ভ হ’ল।”

“খোৱা খোৱা তোমাৰ কথা, সিদিনা কবেই বিভাগৰ ববদুৱীয়া

আহোঁতে ভোজ যে হৈছিল, তাত পছৰ মঙহ খাবলৈ পোৱা নাছিল। ?
আকৌ ডি এহ পি চাহাবৰ ঘৰত ? আকৌ সিদিনা নগৰৰ
বৰযুৱীয়াহঁতে যে পিক্‌নিক্ খাইছিলগৈ, আমি মটবৰ ওপৰতে উঠি
সেই পিক্‌নিক্ খাই অহা নাছিলো নে ?”

“তই কেতিয়াবা এদিন-তুদিন খোৱাৰ কথা কৈছ। কিন্তু
বুঢ়াহঁতে কোৱা শুনা আগৰ দিন কি ভোগৰ দিন আছিল। ঘৰে
ঘৰে পছৰ মঙহ, বৌ মাছৰ গাল, হাড়। উস, কি ভোগৰ দিন
আছিল। (টোঁবা কাউৰীৰ মুখত প্ৰায়ে এই কথাৰাৰ শুনিবলৈ
পোৱা যায়।) আজি-কালি মাবোৱাৰীৰ ঘৰতে যি ভোগ আছেগৈ।
কিন্তু কি হ’ব সিহঁত হ’ল নিৰামিষ।”

“বেয়াৰ ভিতৰত সিও ভাল দিয়াচোন। এতিয়া তুই-এচকল
যি পাইছোঁ তাত ভেঁজাল নাই। কিন্তু যিয়ে নোকোৱা, এই ভঙ্গ-
লোকজন সঁচাকৈয়ে মহান, দেৱতাৰ লেখীয়া মানুহ।”

ইমান সময় শালিকা ছুটাই কাণ-মূৰ ধিয় কৰি সিহঁতৰ কথা শুনি
আছিল। কাউৰী ছুটায়ো বোধহয় সিহঁতক দেখা নাছিল। এইবাব
শালিকাজনীয়ে মুখ পাতি ধৰিলে :

“বাক, বাক, লোকে ইমান যত্নকৈ ঘৰ সাজিছে তোমাক ল’ক
লুকুৱাবলৈ দিবলৈহে ? গিবিহঁতৰ ল’ৰা ছুটাৰ যিহে বন্দুক আছে,
তোমাৰ চকু উলিয়াই দিব। বুঢ়া লাপুং। ভেজখোৱা পিলাচ। পূব-
কালৰ মুখচটো আমি কেতিয়াবাই ঠিক কৰি থৈছোঁ। তোক ইয়াৰ
চাৰি সীমাত যদি কেতিয়াবা দেখো এই টোটেবে চকু উঘালি পেলাম
ছুৱাখোৱা।”

“কলক্ কলক্। আমাকনো কিয় গালি পাবিছ শালিকাহঁত ?
পূব কালৰ মুখচটো নহয় নে বাক ? পশ্চিম কালকটোলৈ কেতিয়াবা
আহিব বাক নহয় নে ?”

“আহিবিচোন, আহিবি। মই ল’ৰা ছুটাক চিঞৰি চিঞৰি মাতি
দিম নহয়। তই শালিকা পোৱালি, পাব পোৱালি খাই ভাবিছ

তোৰ সমান বীৰ কোনো নাই। মূৰ খোলা জাতিৰ মই যদি
আমুকী হওঁ।”

“মিছা বঢ়নাৰবিলাক কিয় দিহ অ’ শালিকা? বাক তইতে
কেতিয়া ঘৰ ল’বি? তইতৰ পোৱালিকেইটা চাবলৈ এতিয়া-
পবাই মন গৈছে। তইতে ঘৰ-সংসাৰ কৰি বংশ বৃদ্ধি কৰ, এয়ে
আমাৰ ভগৱানৰ ওচৰত সদায় প্ৰাৰ্থনা। আমি পক্ষীজাতি এক
জাতি, জাত, জাতি, বৰ্ণৰ ভেদ আমি নিজে পাতি লোৱা। মাহুহৰ
মাজত ইমান বিভেদ থাকিও যদি এক হ’ব পাৰে, আমিনো নোৱাৰিব
কিয়? বাক আজিলৈ বিদায়ছে, সদায় দেখা-শুনা হ’ম দেই।”

কাউবীহাল উৰি যোৱাৰ পাছত শালিকাটোৱে বৈশীয়েকলৈ চাই
ক’লে, “হেবা, চোঁবাই আচলতে ভাল কথাৰে কৈছে দেই। ইয়াত
বহুত চিন্তা কৰিবলগীয়া কথা আছে। তুমি মিছাতে গালিবোৰ
পাবিলা।”

“খিক্, তুমিও ভাল। আমাৰ কথাতে কয় বোলে কাউবা আক
মাহুহক কেতিয়াও বিশ্বাস নকৰিবা। ইহঁতে আমাৰ পোৱালি খোৱাৰ
কথা শুনা নাছিল।”

শালিকা ছটা বোধহয় নৈৰ পাৰত সান্ধ্য জয়ন কৰিবলৈ গুচি
গ’ল। এক গভীৰ হতাশাত আক ছন্দিত্যাত মই শিল হৈ বহি
থাকিলোঁ। মোৰ ভাব হ’ল ঘৰৰ কাম বহু কৰি দি ভৈবোপীয়া
ঘৰতে জীৱনটো কটাই দিওঁ। মাহুহ জাতিৰ তেনেহ’লে ভৱিষ্ণু
কি? ইমান বডবন্দৰ মাজত মাহুহ কিমান দিন টিকি থাকিব
পাবিব?

এনেতে দেখিলোঁ আলিয়েদি ল’বা ছটা জঁপিয়াই জঁপিয়াই
আহি আছে। মোৰ থকা ঘৰটোৰপৰা নতুনকৈ সজা নিজৰ ঘৰটোলৈ
এক কাৰ্গংমান লুৰ। সিহঁতে নতুন ঘৰ চাবলৈ আহিছে। সিহঁতৰ
মতে পৃথিৱীত মাহুহে ইমান দিনে ভুল নিয়মেৰে খোজকাঢ়ি
সুবিছে। এককৃততে সিহঁতৰ দৰে জঁপিয়াই জঁপিয়াইহে সুবিব
লাগে। সিহঁতৰ পাছে পাছে আছে সিহঁতৰ বিৰুদ্ধ হাঁ ছটা, অৰ্থাৎ

পাপি আৰু বায়ু নামৰ ভতুৱা মাক-পুতেক ছটা। সিহঁতৰ মতেও কুকুৰবিলাকে গবাকীৰ আৰ্হি লৈ খোজকটা উচিত। গতিকে ছয়ো জঁপিয়াই জঁপিয়াই আহি আছে। গবাকীয়ে যদি ক'ববাত চবাই এটা দেখি চিঞৰিছে, সিহঁতেও যিমান পাবে অমুকবণ কৰি চিঞৰিছে। পোৱালিটোৱে ঘৰৰ কম্পাউণ্ডত সোমায়ৈ লৰা-চপৰা কৰি মাকক মাতি আনি পাছকালৰ বাবাগুৰ খোলা ঠাইকণ দেখুৱালে। বাবাগুৰ চুকটোত শুই থাকিলেও পাকঘৰৰ ভিতৰখন যে চকুত পৰিব সেই কথাও উল্লেখ কৰিলে।

এনেতে শকত, অলপ কাপৰে ধৰা কুকুৰ এটাই এমুৰত জেওবা-খনৰ কাঁকেদি মূৰটো স্তমুৱাইছিল। কিন্তু আমাৰ ভতুৱা মাক-পুতেকে এনেকুৱা ঞ্ৰান্তিকটু ভাষা প্ৰয়োগ কৰি সিহঁতলৈ চোঁচা ল'লে যে কাম কৰা বহুৱা, বাজমিস্ত্ৰী, কাঠমিস্ত্ৰী সকলো অৰাক হৈ নিজ নিজ কাম এৰি বৈ গ'ল।

“হেবৌ কটাৰ পো কটা যোৱা ভতুৱা, খবে খোৱা কপৰা বাপেৰৰ ঘৰৰ কম্পাউণ্ড পাইছ এইটো? লাভ নালাগে লোকৰ কম্পাউণ্ডত এনেকৈ মূৰ স্তমুৱাবলৈ? নিধক ক'ববাব”—শেষ আৰাৰ কথা আগৰবিলাকতকৈ বেলেগ স্তমত কৈছিল। সকলো ভতুৱা কুকুৰেই ডাঙৰকৈ বকাৰ শেষত—‘নিধক ক'ববাব’—এই আৰাৰে সাৱৰণি মৰা নিশ্চয় সকলোৱে শুনিছে।

কুকুৰটোৱে বোধহয় আগতে ইমান ঞ্ৰান্তিকটু ভাষা কাৰোপৰা শুনা নাছিল। বেচেবা ধতমত খাই বৈ কাৰলৈ অহা আন এটা লেবেলা কুকুৰলৈ চাই বৰ ছখেবে ছমুনিয়াহ এটা কাচি খোকা-থুকি মাফেৰে ক'লে, “চোৱাহে বাইজ, চোৱাচোন ইহঁত মাক-পুতেকৰ ভাষা। (এটা-ছটাকৈ কৌতূহলী কেবাটাও কুকুৰ ইতিমধ্যে গোট খাইছিল।) মই ক'লোঁ বৰ ভাল কথা হৈছে, ইয়ালৈ এঘৰ নতুন ফলুহ আহিব খুজিছে। পৃথিৱীত মাফুহ বঢ়া মানে কুকুৰৰে গৌৱৰ। বোম্বোঁ হওক তেও, কেতিয়াবা ছটা-চাৰিটা ডাঙকে চেলেকিবলৈ পাৰ। তাকে মই ঘৰটোৰ ৰেহ-ৰূপ চাইছোঁ, কেনিনো ডাঙ-জলপানৰ

খাল-বাটি খুব, পাকঘবটোনো কেনি হ'ব—হেবা, জোবালোকে কোৱাচোন বহীনো কি নকবা কামটো কবিলো ?”

বায়ুৱে কিষ্কিয়াই আক ছুখোজমান আগবাটি ক'লে, “বাক বাক লাপুং বুঢ়া, ভতুৱা ভোব লেক্চাব হুস্তনো। এই ক'ম্পাউণ্ডত ভবি দিছ নে, কাণ এখন কামুবি ছিতি দিম।”

মাকে পাহকালবপবাই পুতেকক সমৰ্থন কবি ক'লে, “নহয় নো কি ? বুঢ়া-ডেকা ইয়াত গোট খোৱা যিয়ে আহক।”

“হয় নে ইমান সাহ নে” বুলি কেবাটাৱো একেলগে গজি উঠিছিল। পিছে ইতিমধ্যে গিবিইভন ল'বা ছটাই শিলঙটিবে কালিয়া-খন ভাঙি দিলে।

“ভতুৱা চুৱাপাত চেলেকাৰ দল ক'ববাৰ” বুলি বায়ুৱে শেষ গৈঙেবিটো দি উভতি আহিল। কাৰণ ইতিমধ্যে ল'বাইতে পকেটব-পবা বিস্কুটৰ পেকেট উলিয়াইছিল। টীকা-টিয়নী নিগ্ৰয়োজন।

॥ তিনিটা মেকুবী পোৱালি ॥

[মাকজমী আছেই]

মেকুবী পোৱালিক লৈ এটা গল্প লিখিম এই উদ্দেশ্যেৰে মই মেকুবী পোৱালি এটা চুবকৈ জনা নাছিলো। আনিছিলো এন্দুবৰ উৎপাত-পৰা বন্ধা পাবলৈহে, অৰ্থাৎ সেই ঋষিজনৰ দৰে। সাধুব ঋষিজনে নিগনিৰ উৎপাততে মেকুবী পুহিব লগা হৈছিল প্ৰথমে। ময়ো। মেকুবীক গাখীৰ খুৱাবলৈ গক এজনীও পুহিব লগা হ'ল ঋষিজনৰ। মই গাখীৰ উঠনা ল'লো। গক বধিবলৈ গবখীয়া, গবখীয়াক খুৱাবলৈ অধিক আহাৰৰ যোগান, কাপোৰৰ যোগান—এইদৰে ঋষি গৈ বনতে সংসাৰী হৈ উঠিল। মই ঘোৰ সংসাৰীটো লৈ ঋষি আক কি হ'ম,—ঘৰতে সংসাৰী হ'ব লগা হ'ল। সেইটোৱেই মোৰ গল্পৰ মৰ্ম।

এদিন যেতিয়া নোদোকা এন্দুবজনীয়ে জীৱন্তীৰ মূল্যৱান কাপোৰৰ ছুটকেচৰ ভিতৰত পোৱালি দি প্ৰায় চকু গজা কৰি তুলিলে, সেই দিনাহে আমি তাইৰ মেটাৰ্শিটি ৱাৰ্ডটো আৱিষ্কাৰ কৰি এই বে-মখলি কাৰ্যৰ ঘোৰ প্ৰতিবাদ স্বৰূপে কাপোৰৰ খণ্ডিত অংশবোৰেৰে সৈতে সবংশে সিহঁতক বনবাস দিলো আৰু কাবোৰাৰ ঘৰপৰা চুব কৰি হ'লেও মেকুবী পোৱালি এটা যোগাব কৰিবলৈ ল'বাহঁতক, কাৰ্য্যক নিৰ্দেশ দিলো। কাৰ্য্যকো বজাবৰ মোনাৰ ভিতৰতে কাবোৰাৰ ঘৰৰ পদূলিপৰা কাক মাৰি এদিন তাইক লৈ আহিল। তিনি-মহীয়ামানৰ খুনীয়া, নোদোকা মেকুবী পোৱালিটি। ঘৰৰ সকলোৱে তাইক মূৰত ল'ম নে মাটিতে খ'ম একো স্থিৰ কৰিব নোৱাৰি কোলাই কোলাই লৈ ফুবোৱাবে ব্যৱস্থা কৰিলো। তাইৰ কাৰণে বেলেগ মেটৰ ব্যৱস্থা, গাখীৰৰ ব্যৱস্থা, বিছুট, মাহ আদিৰ সুব্যৱস্থা কৰি দিয়াত এমাহৰ ভিতৰতে আৰু নিপোটলজনী হৈ পৰিল। এবৰ এন্দুব-নিগনি পলাই কাট মাৰিলে।

বধাসময়ত তাই কোলাবপবা বিচনাইলৈ, বিচনাবপবা চক্ষু-চৌকালৈ
 মানুহৰ লগে লগেই অহা-যোৱা কৰিবলৈ ধৰিলে। চাহ, ভাত বন্ধা
 সময়খিনিত তাই উধানব ওচৰতে জুপুক। মাৰি বহি লয় আৰু পিছলৈ
 আহাৰৰ প্লেটখন বা নিদিষ্ট সময়বো প্ৰয়োজন তাইব নোহোৱা হ'ল।

ঘৰৰ ভতুৱা কুকুৰটোৱে এদিন তাইক পাকঘৰৰ চাঁকাৰ কাষত
 বহি থকা দেখি বিচুৰ্ভিত। গিৰিহঁত-গিৰিহঁতনীবিলাকৰ চকুত চলহিয়াই
 ধৰিলে নেকি? যি পাক-ঘৰৰ ছুৱাব-মুখলৈ তাৰ হাঁটো যোৱাও
 নিবেধ, সেই পাক-ঘৰৰ চৌকাটোবে ওপৰত বহি লৈছে তাই।

খন্তত অগ্নিশৰ্মা হ'ল সি। গৰ্জি উঠিল কুকুৰ গৰ্জনবে—

“এই চুৱাখাইটি, চুকী, নিলাকী। তই ভাত কি কৰিছ? ওলাই
 আহ। নাহিলি নে? গিৰিহঁত বা কাৰ্কাই দেখিলেও তোৰ হাড়
 নখ'ব।”

“হাওঁ, বেওঁ, চুৱাখোৱা ভতুৱা, চুৱাপাতনিব মাছৰ কাঁইট খোৱা
 কপবা, মোক দেখোন গালি পাৰিবলৈ সাহ পাৱ? তোৰ নিচিনা ৰুহ
 পাইছ নে মোক পাক-ঘৰত সোমাবলৈ নিদিবলৈ?”

“ত অ অউ। কালিব ছৱালে পৰহিব সীত পাৱ? এইখন
 ঘৰত মই কোন আৰু তই আহিলি কেতিয়া? আহিয়েই দেখোন
 ধেইদাওঁ বুলি আখলৰ খোঁটালি পাইছ?”

“তোৰ সেইবিলাক গাঁৱলীয়া ককৰা-বোজন কাবোৰৰ আগত
 ৰাভগৈ, মোৰ আগত নামাতিবি ধৰে খোৱা কপবা। মই মেম চাহাব,
 দেখিছই নহয় মই গিৰিহঁতৰ কোলাত বহোঁ, ওচৰতে খাওঁ, একে
 বিচনাতে শোওঁ।”

“আজি, আজি, মই পাক-ঘৰত প্ৰৱেশাধিকাৰ পাব লাগিছিল,
 তোৰ হাড়-মঙহ বেলেগ বেলেগ কৰি কাউবি-শগুণক বিলাই দিলো-
 হেঁতেন। আজি তই ওলাই আহচোন এবাৰ, খিড়িকী বন্ধ ৰেতিয়া
 এই ছুৱাবেবেহে মাৰি? এই মই ব'লোঁ তেনেহ'লে ছুৱাব-মুখতে।”

তাই তাইৰ নিৰাপত্তা ব্যৱস্থা লৈ এপাক চকু দি কিকু কৰে
 ইয়াহি এটা মাৰি তাক দেখুৱাট সো-হী'তাবাখন চলেকিবলৈ ধৰিলে।

ভাইব হাঁহিটোৱে ছাব সৰ্বশৰীৰ অলাই দিলে—গোবগোবাই উঠিল গোটেই কুকুৰটো। কিয় ঈশ্বৰে তাক পাক-ঘৰত সোমাব নোৱাৰাকৈ সৃষ্টি কৰিলে, তাৰ বাবে বিধাতাকো এজাউৰি গালি সোধালে।

তাই অৱশ্যে পেটে পেটে বৰ ভয় খাইছিল। ওচৰত গিৰিহঁতৰ ঘৰত কোনো মানুহ নাই—ভতুৱা কুকুৰৰ কি বিশ্বাস—জাঁপ মাৰি যদি ভাইক কামোৰ মাৰি ধৰেহি। হুঁতে গিৰিহঁতে তাক সাৱধান কৰি থৈছে, তাইক কামুৰিলে তাৰ জান যাব—পিঠিত বাবৰিফুল বাছিব—তথাপি সেয়া পিছতহে। আগতে কামোৰটো পৰিবই। বাহিবত কিন্তু তাই গহীন হৈ হাঁতোবাব তলুৱাখন চেলেকিবলৈ ধৰিলে। তাৰ পিছত কেবাহিকৈ এবাৰ তালৈ চাই ক'লে, “বোন্দাচৰ বুলি বস্তু এটা যে আছে, মানুহেও যাক আদৰ কৰি নিজৰ কৰি লৈছে—সেই বস্তুটো কোনে সৃষ্টি কৰিলে জান নে?”

সি তাইৰ ভাষাৰ তাৎপৰ্য বুজিবলৈ অলপ সময় চিন্তা কৰিব লগা হ'ল। সঁচাকৈয়ে মেকুৰীৰ ভাষা কুকুৰে কিয়, মানুহেও বুজিব নোৱাৰে। মানুহে কিন্তু কুকুৰৰ ভাষা সহজে বুজিব পাৰে, মানুহৰ লগত কুকুৰৰ বহুখিনি তুলনাও আছে বুলি সি মানুহৰ মুখতেই কোৱা-মেলা শুনিছে। সি মানুহক কুকুৰ বুলি মৰমেবে মতাও শুনিছে, কিন্তু মেকুৰী বুলি মতা শুনা নাই।

হঠাৎ কি হ'ল সি নিজেই ক'ব নোৱাৰিলে। এবাৰ তাক ছাগলী এজনীয়ে খেদোতে গোলাপ ফুল এজোপাৰ মাজেদিয়ে দৌব দিছিল—বহুদিনলৈ গোটেই গাটোত ছলৰ বিষ—কেঁকাই ধকাৰ অৱস্থা। এতিয়া গাল ছখনত তাৰ যেন গোলাপৰ কাঁইটেবেহে ছুটা কোৰ মাৰি গ'ল। ঠাঁচ ঠাঁচ ছুটা চৰৰ শব্দ—‘ফোবৰ কোঁচ’ ধৰণৰ অস্বস্ত এটা মাত আক লগতে ভতুৱাৰ প্ৰাণফালি নিয়া চিঞৰত—কাঞ্চা টোপনিবপৰা উঠি—নহয় টোপনিবে উঠি পাক-ঘৰ পালেহি। কেং-কেঙাই কুকুৰ দৌৰ মাৰিলে আক মেকুৰী গৈ টাটীখনৰ ওপৰত উঠি বাবাণ্ডাৰ চাললৈ বাবলৈ সাজু হৈ কুকুৰটোৰ ফালে চাই হাঁহি

হাঁহি ক'লে, "পালি, পালি নে শোকোভাটো ? শোকৰ উল-ঘবৰ
মেকুবী-হোৱালীক আৰু কেতিয়াবা জোকাবি ?"

তাই ভাবিছিল কাঞ্চাই তাইৰ কথা বুজিব আৰু গিৰিহীতক কৈ
ভতুৱাক ভালকৈ এসেকা দিব। কিন্তু পাক-ঘবৰ গাৰীৰব বাহিৰে
কাঞ্চাই আন কথা মূবুজে আৰু গাৰীৰখিনি তাই চুব কৰা নাই—
সেই বিষয়ে সি নিশ্চিত হৈ আকৌ ছপৰীয়াৰ টোপনিৰে সৈতে
বিচনালৈ গ'ল।

ছমাহমানৰ পিছত তাইক দেখা গ'ল ক'লা বোন্দা এটাক সন্মুখত
লৈ ঘবৰ পিছফালে ডগবছোপাৰ ওলত বহি আছে ঝমখমকৈ।
ছয়ো ছটা বেন পুতলাৰ মেকুবীহে—আনকি উমাহ পৰ্বত লগুঙেও
গাটো উঠা-নমা কৰা নাই।

"ভোমাৰ মুখখন ইমান ধুনীয়া"—কোনোবা কবিতা এটাৰ শাৰী
এটা মনত পেলাই বোন্দাই গুলুপকৈ ক'লে।

"হয় নে ? বাক ভোমাৰ মুখখন ইমান কুংসিত কিয় ? মুখখনত
অলপ চূণ সানিও বগা কৰিব নোৱাৰা নে ?"

"সেইটোৱেইটো মোৰ ছুখ। কি কবিবা কপাল। ঈশ্বৰে যেনেকৈ
সৃষ্টি কৰিলে।"

"ভেনেহ'লে অহা জন্মত মুখখন অলপ ধুনীৱাকৈ লৈ জন্ম ল'ৰা।
ভেতিয়া মোক বিয়া কৰাবলৈ আহিবা।"

"অহা জন্মত মেকুবীয়েই হওঁ নে, কুকুৰেই হওঁ নে, মানুহেই হওঁ
নে, কেনেকৈ জানিবা ? কুকুৰ হ'লেও বাক বেন-ভেন, মানুহ হ'লে
আৰু চিলিম ছিগিল নহয়। দেখিছোঁ নহয় মানুহক—দিনে-বাতিয়ে
ভাতকে বান্ধিছে, মাছকে বাছিছে, চাহকে কৰিছে, কিবা এটা নহয় কিবা
এটা কৰিছে কোনোমতে পেটটো ভৰাইছে। আমাৰ দৰে আমাৰত
কোনে খাবলৈ পাব ?"

"ঠিক আছে, অহা জন্মত তুমি যদি কুকুৰ হোৱা, ময়ো একনী
ধুনীয়া কুকুৰ হ'ম। হ'বতো ? এতিয়া তুমি ভালে ভালৈ খাভব
হোৱা, নহ'লে গিৰিহীতৰ ভতুৱাক লগাই দিব।"

“অহা জন্মত যদি তুমি মোৰ লগতে কুকুৰ হ’বলৈ বিচাৰা, তেনে-
হ’লে বুজা প’ল, তুমি মোক ভাল পোৱা। উস্ শব্দটো উচ্চাৰণ
কৰোঁতেই কেনেকৈ বুকুখন কঁপি উঠিছে, এবাৰ কোৱাচোন, শুল্লবী,
চেনেহী, এবাৰ মাৰ্খোঁ, এবাৰ কোৱা—মোক তুমি ভাল পোৱা।
‘ভাল পাওঁ’ এই কথাৰ এবাৰ মাত্ৰ তোমাৰ মুখত শুনিগেই
মই গুচি যাম—মই সন্ন্যাসী হ’ম—তপস্বী হ’ম—তপস্বী কবি প্ৰাণ
ত্যাগ কৰি নতুনকৈ ধুনীয়া হৈ জন্ম ল’ম। নাইবা হিম্নি হৈ যাম।”

“ঠিক সঁচা কৈছা? নে মুখস্থ গাইছা?”

“সহিত খাই কৈছোঁ। মুখস্থ কৰিবলৈ মই দেখোন নপঢ়োঁৱেই।”

“তোমাৰ মুখখন ধুনীয়া নহ’লেও তোমাৰ কথাবিলাক হ’লে
ধুনীয়া। ইমান ধুনীয়া কথা ক’ত শিকিলা—কোৱানা? যদি কিতাপ
নপঢ়াই?”

“কিয়, বেডিঅ’ত? এইবিলাক কথা মাহুহৰ মুখে মুখে দেখোন,
মাহুহৰ ল’ৰা-ছোৱালীবোৰে চিঠিতো লিখে।”

“তুমি দেখিছোঁ মোঙকৈ বহুত জানী। তুমি মাহুহৰ কথা কিমান
জানা।”

“সিহঁতৰে ডাঙা মাহ, এৰাঁ গাধীৰ, চৰ-গোব খাই ডাঙৰ হৈছোঁ
—সেই খুলশালীহঁতৰ কথা নাজানিম নে?”

“এ-এ—তুমি তেনেহ’লে বিয়া কৰালা ক’ববাত এজনী। নহ’লে
খুলশালী পালো কেনেকৈ?”

“নহয়—তোমাৰ আগত ভয়ভাৰাত কৈছোঁ। ‘চালা’ বুলি ক’লে
কিজানি অডৰ বুলি কোৱা।”

“তোমাৰ নো মাহুহৰ ওপৰত ইমান ঞং কিয়?”

“তোমাৰ হ’বলা নহ’ব? দিনটোত বেতিয়া এশবাব চৰ-গোব-
কমুটিৰ কোব খাবা—তেতিয়া গম পাবা। মাত্ৰ তোমাৰ গিৰিহঁতৰ
ঘৰৰ এমুখিনি নাইকিয়া হওক।”

“ঐ.. এ হয় নেকি। তেনেহ’লে তোমাবে সৈতে বনলৈকে গুচি
যাওঁ ব’লা—তাতে সুখেৰে থাকিব পাবিম।”

“বনলৈ তুমি বাবা কিয় ? তোমাব সৌন্দৰ্য আছে, কপ-
লাবণ্য আছে, খুনীয়া কাপ এটাত ভবাই খোৱা একাপ গাখীৰৰ দৰে,
এখন সুখ আছে, তুমি কি ছুখত বনলৈ বাবা ? মোব নাই কপ,
নাই গুণ, কোনেও মোক ভাল নাপায়।”

“বাক, বাক ব’বা, তুমি বচচেন্টিমেণ্টাল। ঠিক আছে মই তোমাক
ক’লো—মই ভাল পাওঁ। হ’লতো ?”

“আ আ আ হৈছে হৈছে, ভজা পাভ মাহ এটা মোব সুখত
আহি পবা যেন লাগিছে। আকৌ এবাৰ আকৌ এবাৰ ক’বা নে
সুন্দৰী ?”

“ভাল পাওঁ।”

“আ আ আকৌ”

“ভাল পাওঁ।”

“হৈছে হৈছে, মোব জীৱন ধন্ত হৈছে, আজি বাভিয়েই মই বনলৈ
গুচি যাম। এয়েই আমাব শেষ দেখা।”

“ব’বাচোন ব’বা, এটা দিন বাট চোৱা, বাভিয়েই নাযাৰা। বাক
তোমাব জাত কি ? কোন গোত্ৰৰ ? কি কুলীয়া ? কিবা নীহ-
কুলীয়া নেকি ?”

“আমি বিস্তৃত মাৰ্জ্জাব গোত্ৰৰ, বোল্লা কুলৰ। এই দেশত
আমাতকৈ ডাঙৰ গোত্ৰ আৰু কুলৰ মেকুৰী নোপোৱা। অৱশ্যে
ইংলেণ্ড-আমেৰিকাৰ কথা সুকীয়া।”

“জানো সেইবিলাক দেশৰ নাম শুনা নাই। কিন্তু আমাব কুল-
গোত্ৰহে সকলোতকৈ ডাঙৰ বুলি সৰুতে আয়ে কোৱা শুনিছিলো।”

“আজি-কালি জাত-কুল বিচাৰব দিন উকলিল বুলিছা ? মই
আচৰিত হৈছোঁ, তুমিও—তোমাব দৰে প্ৰগতিশীলা যেনেও জাত-
কুলৰ খবৰ কৰিছা ?”

“বাহিবভহে প্ৰগতি। দৰত, বিশেষকৈ বিয়াৰ কথাত জাত-
কুলৰ প্ৰশ্ন আহিবই।”

“মুঠতে মনব মিলটোহে আচল মিল,—তোমাৰ মনে গ’লে,
মোবো মনে গ’লে কি কবিব কলিতা-কুলে।”

“আহা—আ। ইমান ধুনীয়া বিহুগীত কত শিকিলা ?”

“কিয়, বেডিঅ’ত, মাইক্ৰোফোনত, পিক্‌নিকলৈ যোৱা গাভী-
বিলাকত, সবস্বতী পূজাৰ প্ৰতিমা বিসৰ্জনত—”

“আকাশত বিহুনাৰাম—বতাহত বিহুনাৰাম—বিহুনাৰাম বোন্দাৰ
মুখত”—বুলি বোন্দাই সেই মেমলা গাটোবেই ভেঙুচা-ভেঙুচি
কৰি বিহুনাচৰ পাক এটা দি দিলে।

তাই খিলখিলাই হাঁহি দিলে।

“হাঁহিলা কিয় ? তুমি নাচ জানা ?”

“বিহুনাচ নাজানো।”

“কি জানানো ?”

“টুইষ্ট।”

“উ-উ তাকে নাচাচোন। কেনেকৈ নাচে ?”

“ছটা ঠেঙৰ ওপৰত নাচিব লাগে, আমাৰ কাৰণে অলপ টান।”

“ছঠেঙীয়াবোৰৰ নাম নক’বা। তোমাৰ গিৰিহঁতৰ সেই অম্বুৰ
কেইটাই মোক দেখিলেই শিলগুটি মাৰে, কয়—‘খব ক’লা বোন্দাক,
মাৰ।’ সিহঁত যে ছঠেঙীয়া, খববেই নাই।”

“কিন্তু টুইষ্টৰ কাৰণে ছটা ঠেং ভাল। বাক শুনা, তুমি এতিয়া
যোৱাগৈ—কাইলৈ লগ হ’ম। সিহঁত আহিব পাৰে। আক শুনা,
তুমি আকৌ বাতিয়েই বাবাজী হৈ গুচি নাযাব।”

“কিয় নাযাম ?”

“যিজন বোন্দা যুৱকে মোৰ কাৰণে সন্ন্যাসী হ’বলৈ ওলাইছে,
তেওঁক মই নিশ্চয় বিয়া কৰাম।”

“বাঃ বাঃ। ধিনিকি ধিন্দাওঁ। খিটিতাক গিৰ্জাওঁ, গিৰ্জাওঁ।
ধবাচ্—কোৰোঁচ্।”

নাটকীয়। সম্পূৰ্ণ নাটকীয়।

সম্পূৰ্ণ নাটকীয়ভাৱেই ভদ্ৰুৱাৰ প্ৰৱেশ ঘটিল, অতি নাটকীয়ভাৱেই

বোন্দাই একেজাপে দেৱাল পাব হৈ 'সোধ-পোহ-খুপুহ' কবিলে
আক লগে লগেই মেৱে' কোঁচ শক কবি তাইব নোমবোব ফুলাই
দি কঁকালৰ অংশটো ওপবলৈ দাঙি, নখবিলাক আৰা চেটিমিটাৰমান
উলিয়াই নেজ দাঙি ভতুৱালৈ শেনচকুবে চাই ব'ল।

শ্ৰেয়ৰ বাটত বহুত বিধিনি—ভতুৱাই তাইক একো নকৈ আন
বাটেদি বোন্দাক খেদি যোৱা দেখি তাই গাটো আগৰ নিচিনা কৰি
ভাগ্যক দোৰী পাক-ঘৰৰ ফালে খোজ ল'লে।

ভতুৱাই বোন্দাক খেদিও ধৰিব নোৱাৰি তাইক শুনাই কেংকেঙাই
ক'লে, "ক'লা বোন্দাৰ যদি ছাঁটোও আজিৰপৰা এই চাঁতালত
দেখো, তেনেহ'লে কাকো সুখেৰে নেৰে'।। পিবীতিৰ জোল বাহিৰ
কৰিম।"

তাই হুশুনাৰ ভাও ধৰি কাৰাই লুচি ভজা চাবলৈ লাগিল।

ভতুৱাৰ ভোটা বুদ্ধিক সিহঁতে ঠগিবলৈ বেছি কৌশল কৰিব
নালগিল অৱশ্যে। সিহঁতৰ দুই-এদিনতে বিয়া হ'ল—আক ডাই-
ভোৰো হ'ল। মেকুবীৰ ডাইভোৰ্ট পশ্চিমীয়া দেশবিলাকতকৈ
সহজ। কিন্তু কেইমাহমানৰ পিছত তিনিটা অদ্ভুত ধৰণৰ মেকুবী
পোৱালি ভঁৰালৰ এচুকত পাচি এটাত আৱিষ্কাৰ কবিলে ল'ৰা-
ছোৱালীহঁতে। সিহঁতৰ আনন্দৰ সীমা নাই, কিন্তু আমাৰ গৃহস্থ-
গৃহিণীৰ মুখ শুকাই গ'ল। কেবাজনীও বিয়া দিব লগা ছোৱালীৰ
মাক-বাপেকৰ যেনে মানসিক অৱস্থা, আমাবো হ'ল উদ্ৰুপ। "এই
কুৎসিত মেকুবী পোৱালি লৈ ক'ত গ্ৰাহক বিচাৰি পাম, কোনে
সিহঁতক নিব? ঘৰতেই বা বাখিম, ধুৱাম কেনেকৈ! শুনিছোঁ
আজি-কালি বহু মানুহে মেকুবী পুহিবলৈ নোখোজে।"

"মানুহৰ ঘৰৰ ওচৰত ধোৱাম ভেতিয়া কুকুৰে নামাৰিব।"

"কিন্তু আকৌ যেতিয়া পোৱালি হ'ব?"

"মাকজনীকে খেদাম। বিয়াৱালাক মাতি বহুত আঁতৰত এৰি
দিয়াম।"

"ঠিক আছে। তোমাৰ গহনা হৈ গ'ল। কিন্তু পোৱালি

ডাঙৰ হ'ব কেতিয়া ? হায় ভগৱান ! ঘৰ এৰি সন্ন্যাসী হ'ব লাগিব
যেন পাইছোঁ।”

“কোনেনো হাতত ধৰি আছে ? ঘটি, কয়ল ময়ে বোগাব কবি
দিওঁ, চিম্ভাডাল মাজ বিচাৰি লওক।”

চিম্ভাডাল ক'ত পাব বিচাৰি থাকোঁতেই এদিন দেখিলোঁ তাই
পোৱালিবোৰ মুখেৰে কামুৰি ঠিক মোৰ বিচনাখনলৈ লৈ আহিছে।
চিম্ভাৰ চিন্তা এৰি কাগজৰ বাকচ এটাকে ঠিক-ঠাক কৰি সিহঁতক
আন এটা কোঠাত থোৱালোঁ। তাৰ পিছৰপৰা সপ্তাহে সপ্তাহে
সেই এটা মোৰ কাম বাঢ়িল। তাই এটা এটাকৈ আন এটা
কমলৈ পোৱালি নিব, মই সেই পোৱালিবিলাক নিয়াত আক
নতুন এঠাইত খোৱাত সহায় কৰি দিব লাগিব।

এদিন দেখিলোঁ জাঁপ মাৰি তিনিওটা গৈ মোৰ বিচনাখনতো
উঠিব পৰা হ'ল। মাকে যেতিয়া চকু মুদি আধ্যাত্মিক চিন্তাত নিমগ্ন
হৈ বাবাণ্ডাত বহি থাকে, জুপুকা মাৰি, তাইৰ নেজৰ বগা আগটোক
লক্ষ্য কৰি তিনিওটাই সমানে জাঁপ মাৰে। তাই তপস্বী ভঙ্গ
নকৰাকৈয়ে বৰশী চিপ্ মৰাদি নেপুবৰ আগডাল চিপ্ মাৰি দিয়ে।

“হেঃ হেঃ হেঃ, নোৱাৰিলোঁ নোৱাৰিলোঁ।” সিহঁত তিনিওটাই
কিবীলিয়াই উঠে।

এৰাব কোনোৰা এটাই ধৰিলে থাপ্ মাৰি। তাই অলপ ছুখো
পালে। কোঁচ কৰি সিহঁত তিনিওটাকে গৰজি উঠিল। মুখৰ
ভিতৰতে কিবা ভোবভোবালে।

সিহঁতৰ ধেমালিও বন্ধ হ'ল।

“অকল মানুহৰ পোৱালিবিলাকৰ দৰে লৰা-চপৰা কৰি মুহু-
বিবিচোন। এয়া মই কেনেকৈ আছোঁ চকুহাল মুদি, ইন্দ্ৰিয়বিলাক
অন্তমূৰ্ত্তী কৰি মাজে-মাজে ধ্যান কৰিবলৈ নিশিক কিয় ?”

“কিয়নো ধিয়ান কৰিব লাগে ? তাৰপৰা লাভ ?”

নিগনিহঁতে ভাবিব আমি আক সিহঁতক বধ নকৰোঁ। তেতিয়া
লাহে লাহে সিহঁতৰ সাহ বাঢ়িব, মুখৰ আগলৈ আহিব।”

“আহিলেই ধৰিয় ? কেনেকৈ ধৰিয় ?”

“শিকাৰ নহয় লাহে লাহে। গিৰিহঁতক দেখুৱাই এটা ধৰিলি আৰু শোৱা বিচনাৰ ভললৈ নি খাবি। আটাইবিলাক এন্দুৰ ধৰিলে, কিন্তু বিপদ।”

“কি বিপদ ?”

“বগলীয়ে মাহ ষিটি পায়, ততালিকে খাই, নাপালেই থাকে সুদা পেটে। অৰ্থাৎ কেতিয়াবা ঘৰত মাহ-গাখীৰ নাথাকিলে পেটলৈ আহাৰ নাযাব—তেতিয়া কি কৰিব ? ভাবোপৰি ঘৰত এন্দুৰ-নিগনি নাথাকিলে গিৰিহঁতে আমাকে ধৰবপৰা খেদি দিব।”

“বাক, ধিয়ান কৰিলে নেগুবডাল লবাই থাকিব লাগে নেকি ?”

“কি বেঙা অ’ ? নেগুবডাল লবাই দিহোঁ তইতক চিকাৰ দেখুৱাব, কাৰণেহে। অৱশ্যে নেগুবডালে ধ্যান নকৰে, কৰে মনটোৱেহে, গভিকে নেগুবডাল লবাই থাকিব পাৰ।”—চিন্তা কৰিয়ে তাই উত্তৰটো দিছিল আৰু মনতে ভাবিছিল, বগী খুড়ীক পালে কথাটো স্মৃতি ল’ব। বগী খুড়ীৰ বয়স হৈছে, চুলিও পকিছে, গভিকে এই বিষয়ে ক’বও পাবিব।

“যদি চিকাৰ শিকাৰই খুজিছা, তেনেহ’লে আমাক ধমুকি দিয়া কিয় ?”

“ইমানকৈ কামোৰ মাৰিছ। বাক ব’ৰি—সৌজনী শালিকা দেখিছ ? চেষ্টা কৰচোন, কোনটোৱে ধৰিব পাৰ।”

কথাৰ লগে লগে ছুট্টোৱে জাঁপ এটা মাৰিলে। শালিকাই “বি-বি-ক্” শব্দ কৰি লব দিলে।

“পণ্ড কৰিলি, পণ্ড কৰিলি। তেনেকৈ লবি মৈ শালিকা কিয় উইচিবিঙা এটাও ধৰিব নোৱাৰিব। প্ৰথমে আঁৰ ল’বি,—গছ, খুঁটা বি পাৰ। তাৰ পাছত বেজিয়া চবাই আহি অলপ গুৰ পাৰ, তেতিয়াই গোপ ল’বি। তাৰ পিছত জাঁপ। হুটা জাঁপেই অৰ্থেই, তিনিটা কাচিং (স্তম্ভ—হুটা স্তম্ভানেই অৰ্থেই বেন লাগিল)। বাক

বাৰি এদিন তহঁতক কঁঠালগুটীয়া এটা বা উইচিবিঙা এটা আনি দিব
জীয়াই জীয়াই।”

“বাঃ বাঃ কি স্ফুৰ্তি, আজিয়েই আনা, আজিয়েই আনা।”

“ব’বহঁত ! ভুকুতে কলটো নপকে নহয়।”

মই বিচনাত বাগব দি ধকাবপবাই সিহঁতৰ কথা শুনিছিলোঁ।
খণ্ডত সৰ্বশৰীৰ জ্বলি গৈছিল। কাঞ্চা আৰু ল’বাহঁতক ছকুম শুনাই
দিলোঁ—কাৰ ঘৰত মেকুবী লাগে তৎক্ষণাৎ এটা অমুসন্ধান চলাবলৈ,
ওচৰে-পাঁজৰে কাকো মেকুবী নালাগে। প্ৰত্যেকৰ ঘৰে ঘৰে তুই-
তিনিটা মেকুবী।

যেনিয়েই যাওঁ, যি কামতে নাযাওঁ, যি বিষয় লৈয়ে কথা
নাপাৰ্তোঁ ঠেলি ঠেলি বিষয়টোক নি মেকুবীত পেলাওঁগৈ। তাৰ
প্ৰিছত আৰম্ভ হয় মেকুবীৰ উপকাৰিতা, ঘৰত মেকুবী বধাৰ উপকাৰিতা
সম্পৰ্কে বক্তৃত্তা। দেখাত কুৎসিত মেকুবীবিলাকেই যে আচলতে ভাল
চিকাৰী তাৰ ওপৰতো গুৰু দিবলৈ নাপাহৰে’। সকলোৱে প্ৰথম-
পবা সমৰ্থন কৰি গৈ মেকুবী পোৱালি এটা দিয়াৰ প্ৰস্তাৱ দিয়াৰ
লগে লগেই জাঁপ মাৰি থিয় হয়—হা, হা, হা, নালাগে, নালাগে,
আপদবিলাক। ছোৱালীৰ প্ৰস্তাৱ আগবঢ়াবলৈ গৈ ব্যৰ্থ মনোবধ
হৈ উভতি অহা অভিতাৱকৰ দৰে যেতিয়া ঘৰ সোমাওঁ, গৃহিণীয়ে মুখ
দেখিয়েই ধৰিব পাবে ক’তো একো ব্যৱস্থা নহ’ল।

এদিন তেনেকৈ উভতি আহি দেখিলোঁ এগৰাকী মহিলা আৰু
ছটামান ল’ৰা-ছোৱালীৰ লগত শ্ৰীমতীয়ে কথা পাতি বহি আছে।
মোক চিনাকি কৰি দিয়াত নমস্কাৰ কৰি চকী এখন টানি আনি
ওচৰতে বহি ভেঙলোকৰ লগতে চাহ-জলপান খোৱাত যোগ দিলোঁ।

হঠাৎ দেখোন কথাৰ মাজতে মহিলাগৰাকী জাঁপ মাৰি থিয়
হ’ল। ভাবিলোঁ ভিবোভা মানুহে খোৱাৰ মাজতে তেনেকৈ জাঁপ
মাৰি থিয় হোৱাৰ নতুন কিবা নিয়ম চিনেমাতে ওলাইছে চাওঁ। কিন্তু
মহিলাগৰাকী জাঁপ মাৰি থিয় নহয়, তৎক্ষণাৎ ভেঙেতে—“মই বোলোঁ
কিনো” বুলি চান্দৰৰ আগটো টানি উঠাই লৈ বহিল।

“কি, মেকুবী পোৱালি ?”—বৃহিণীয়ে উচপ্ খাই সুধিলে ।

“হয়, চাদবৰ আগটোত ওলমাবাহুলি দি টানিছে ।”

মোৰ মুখখন পূৰ্ণানন্দ ৰূপত প্ৰফুল্লিত হৈ উঠিল । ক’লো,
“আপোনাৰ চাদবৰ আগটো বতাহত লবচৰ কৰা দেখি সিহঁতে চিকাৰ
বুলিয়েই ভাবিলে । এনে ছৰ্দাস্ত চিকাৰী বুলিছে নে, সিহঁতৰ
উৎপাতত ঘৰখনত মাখি এটাও উৰি ফুৰিব নোৱাৰে ।”

ল’ৰা-ছোৱালীকেইটাই খাবলৈ এৰি মেকুবী পোৱালি ল’বলৈ
দৌৰিলে । সিহঁতেও ল’ৰা-ছোৱালীৰ লগতে লুকা-ভাকু খেলিবলৈ
লাগিল ।

“চাওকটোন, ল’ৰা-ছোৱালীৰ লগত কেনেকৈ খেলিবলৈ লাগিছে ।
শিশু শিশুৱেই—মানৱ শিশুৱেই হওক বা মেওঁ-শিশুৱেই হওক ।”
—মই ক’লো।

“কিন্তু দেখিবলৈহে কেনেকুৱা—বৰ কুৎসিত”—মহিলাগৰাকীয়ে
মুখ বিকটাই ক’লে ।

“আক তিনিটা বগৰ মেকুবী বৰ লক্ষ্মী—বৰ ‘লাকী’—চাহাবৰ
দেশত বৰ আদৰ, ঘোঁৰা দৌৰ, লটাৰিত ভাগ্যবৰ্ধক”—চিখা গললৈ
কিকু দিলো ।

“কিন্তু মেকুবী এজনী ঘৰ শুৱনিও হ’ব লাগে, চকী, মুচা বা
বাবাণ্ডাত শুই থাকিলে মাহুহে প্ৰশংসা কৰিব লাগে ।”—বলটো
ভেখেতে সুদক্ষ গোলকীৰ দৰে হাতেৰে ছুই কৰ্ণাবৰ বিনিময়ত এক
নিশ্চিত গোলবপবা নিজক বন্ধা কৰিলে ।

“কুৎসিত পোৱালিবিলাক বহি-শুই নাথাকেই নহয়—চিকাৰ
বিচাৰিয়ে ঘূৰি ফুৰে”—ঈমতীয়ে এটা স্মলৰ কিকেৰে কৰ্ণাবৰ বলটো
গলব সম্মুখত পেলাই দিলে ।

“বৰ ধুনীয়া বোৱাবীৰ দৰেই বৰ ধুনীয়া মেকুবীও দেখাবহে হয়”
—মই চিখা গললৈ ষট ল’লো ।

কিন্তু ছৰ্বল ষট, সেই ষটে বিপক্ষ গোলকীক পৰাহুত কৰিব
নোৱাৰিলে ।

গভিকে ফুটবলৰ কোশল এৰি আমি সন্তোষ ভেটিত, অস্তব ওপৰত শুকৰ দি মুখামুখিকৈ বহিলোঁ। মই তামোল এখন বটাব-পৰা মুখত ভৰাই ক'লোঁ, “মেকুবীৰ প্ৰধান প্ৰয়োজন নিগনি ধবাত, কঁঠালগুটীয়া নিগনিৰ উৎপাত কেনেকুৱা বুজিছেই নহয়।”

“এ নক'ব আক, ক'বপবানো ওলাই ক'ভনো লুকাই বিচাৰি নাপায়।”

“আমাবো আছিল একেই দশা। মাক মেকুবীজনীক অনাব-পৰা ডাঙৰবিলাক গ'ল, কিন্তু কঁঠালগুটীয়াবিলাক যে ”—বাকী-খিনি ত্ৰীমতীয়ে শেষ কৰিলে, “কিন্তু পোৱালি কেইটা ডাঙৰ হোৱাৰ লগে লগে কঁঠালগুটীয়া সঁচ নাখাকিল। যেয়ে দেখে তাকে লাগে।”

“মইহে বোলোঁ এতিয়া নিদিওঁ আক এমাহমান থাকক। ষ্টেট্-লটাৰীৰ বিজাণ্টটোও ওলাওক।”

ল'বা-হোৱালী তিনিটাই পোৱালি তিনিটাক কোলাত লৈ লৰি আহিল। মাকক সিহঁতে আব্দাৰ জনালে এটা পোৱালি সিহঁতক লাগে।

ত্ৰীমতীয়ে মোৰ চকুলৈ চালে।

“নিয়ক দিয়া এটা। তেখেতসকলৰ ঘৰত আমাৰ ঘৰৰ দৰেই আবাস্ত থাকিব।”

“নিবা বাক নিবা। যিটো ভাল লাগিছে সেইটোকে নিয়া।”

মহিলাগৰাকী এইবাবহে ছিটিকাত পৰিল, এবাৰ বঙা পৰে, এবাৰ ধাৰে।

আমি ছয়ো সতৰ্ক হৈ খুঁজৰ সাজেৰে বাট চাই ব'লোঁ কেনেকুৱা উস্তব ‘ভলী’ আছে। মাহুহে নিজৰ মস্তলৰ বাখিব পায়—এবাৰ নিয়াৰ মস্তলৰ সামান্তভাৱেও হৈছে যেতিয়া এতিয়া খেঁবোৰ্গেখো কৰা উচিত নহয়। মুখ ফুটাই একো নোকোৱাকৈয়ে হ'ল অৱশ্যে, মহিলাগৰাকীয়ে মুখ মেলিলেই—

“ঘৰত আকৌ তেখেতে বা কি কয়, তেখেতে আকৌ মেকুবী দেখিবই নোৱাৰে।”—বৰ বিমোহিত পৰাদি ক'লে।

মই তেখেতৰ কথাৰ আৰম্ভণিৰেপৰা নাই, 'ঐ' আদি কেইটামান শব্দ অল্পত সুবৰ্ত্ত উচ্চাৰণ কৰি গৈ কথা শেষ হোৱাৰ লগে লগে ক'লোঁ, "সকলো প্ৰাণীকে সমান চকুৰে চাব পাৰ, কুকুৰ-মেকুৰী সকলোৰে আত্মাৰাম বুলি আমাৰ শাস্ত্ৰত কৈছেই, তাৰ উপৰি পোৱালিটোৰ তিনিওটা বং স্পষ্ট হ'লে, কোনে জানে বাস্তৱিক লটাৰীৰ দিনটোও আহি আছে।"

খেলাৰ শেষৰ মিনিটত বিপক্ষক অয়সূচক গলটো দি আমাৰ দলে চেমি-কাইনেলত খেলাৰ যোগ্যতা অৰ্জন কৰিলে।

কিন্তু বাকী দুটাৰ কি ব্যৱস্থা হ'ব? বন্ধু-বান্ধৱৰ ওচৰলৈ গ'লেও ল'ৰালবিকৈ তামোল এখন দি বিদায় দিয়ে, বাটত লগ হ'লেও 'বৰ জৰুৰী কাম আছে বুইছে নে' বুলি আঁতৰ হয়। আলহীৰ সংখ্যাও পাতঙ্গ হ'ল। চাৰিওফালে প্ৰচাৰ হৈছিল মই বোলে মেকুৰী পোৱালি পাব কৰাৰ চেষ্টাতহে কন্দী-কিকিৰ লগাই ফুৰিছে। অৰ্থাৎ যেন চাহ-ভাতলৈ নিমন্ত্ৰণ দি ভাল চাকৰি পোৱা ডেকাক হোৱালী দিৱাৰহে মতলব কৰি ফুৰিছে।

এদিন দোকানৰ মাল আনিবলৈ গৈ দেখোঁ দোকানীৰ গাৰিত শুই আছে এটা কুৎসিত মেকুৰী পোৱালি। কি আচৰিত আমাৰ মেকুৰী পোৱালিটো দেখোন।

"কিহে, এইটো ক'ত পাল্লা? তিনি বৰ্তী মেকুৰী পোৱালি দেখোন, বৰ 'লাকী'। মোৰো আছে।"

"নক'ব, কালি মোৰ গ্ৰাহক এজনৰ ঘৰবপৰা তেওঁলোকৰ কাম কৰা ল'ৰাটোৱে জোৰকৈ ধৈ গৈছেহি।"

"তেওঁলোককো কোনোবাই বোলে বৃদ্ধি কৰি দিলে, দেখিলে কিছু তাৰ বাবুৱে বোলে বৰ খং কৰিছে।"

"বহুতেই নাজানে তিনিবৰ্তী মেকুৰী পোৱালি কিমান লক্ষী। আজি-কালি লটাৰীৰ দিনত কাৰ ভাগ্য কেতিয়া ফুলে কোনে ক'ব পাৰে।"

"এ—হয় নেকি? মোক আকৌ বৃদ্ধি কৰাৰী এটাই পুৰিছিল, মই দিব বুলি ক'লোঁ।"

“ওঁ—মুড়ি বেপাবীটোক নহয়, নিদিবা, নিদিবা। তাক লাগে যদি বেলেগ এটা দিবা। ময়ে বাক দিম, মোব ছটা আছে।”

“ভেনেহঁলে আপোনাবটোকে মোক দিব, এইটো তাক দিম। এইটো মাইকী, মোক মতা এটা লাগে।”

“হ’ব বাক, হ’ব বাক। এতিয়া চেনি দিয়াচোন এক কিলো।”

“বব ফাইন চেনি ছাব, ছই কিলো নিয়ক। আজি-কালি যিহে জেকা চেনি ওলাইছে।”

“দিয়া ছই কিলোকে দিয়া।”

এনেতে মানুহ এজন সোমাই আহি দোকানীক ক’লে, “ভাল বহব দাইল আছে যদি মোক আধা কিলো দিয়াহে দোকানী। এইটো মেকুবী পোৱালি ক’ত পালাহে? মোকো এটা লাগিছিল। উঁবালব ধান শেষ কৰিলে এন্দুবে।”

চিকাব দেখা নাহবফুটুকীৰ দবে জঁপ দিবলৈ সাজু হ’লোঁ মই। দেখিলোঁ মানুহজন আটল, চাপব, ওঁঠত একোছা গোক, পিঙ্কনত চুবিয়া, গাত এটা মলিয়ন কোট, ডিঙিত এটা জিক্‌মিকাই ধকা ছুটিয়া গলাবান্ধ। জঁপটো গাব কোন অংশত মৰা ঠিক হ’ব পৰীক্ষা কৰি চাই সুধিলোঁ, “ককাইব ঘৰ গাঁৱত নেকি?”

“হয়, তিনি কিলোমিটাৰমান দূৰ।”

“ইয়াত চাকৰি কৰা?”

“পি ডব্লিউ ডিঙ পিয়ন কাম কৰোঁ।”

“খেতি-বাতি আছে?”

“বহুটো জোৰেগৈ আপোনালোকৰ আশীৰ্বাদত।”

“আমাৰ আশীৰ্বাদ সদায় আছে আৰু থাকিবও। কিন্তু এন্দুবৰ অভিশাপবপৰা বন্ধা পাবলৈ হ’লে মেকুবী লাগিবই। পোৱালি হ’লেই নহ’ব, ডাঙৰ মেকুবী লাগিব।”

“এবা, মোকো এটা লাগিছিল হওঁতে” মানুহজনৰ মাতত সন্তুষ্টতাৰ সামান্ত কঁপনি এটা ধৰা পৰিছিল আৰু চিকাব পলোৱাব ভয়ত মোব বুকুৱেও ধান বানিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে।

সেইসময়ই বাইরে থেকে একজনকে ধরে নিয়ে সে এক কক্ষের মধ্যে
আসে। পক্ষিপক্ষি সঙ্গীতের মতোই কেউ কেউ পক্ষি কবিরে পক্ষিপক্ষি
অন্য-অন্যকথা শুনে মনে উদ্ভাসিত কাকে আশ্রয়িত্তি আছিল ?

“এখনতক মেহুদী শোভাসি দিবসে ভিলাস। ডি. ডি., ডি. ডি.,
একেকমেও নিচনি যুরে।” ইমান মেহুদী; মৈ বাগে, মৈ বাগে
মই লক্ষ্যমতের শুধরনি কি মোস মজরানিত্তা আক আশ্রয়িত্তাক
প্রমাণ দি গ’লৌ—“এছ-ডি-ডি, অ’-ডি, সাতন।”

“কিত্ত নির কেনেকৈ ? অশিতবশবা বাহিধোকসিত্তিক আছিলে।”

“কিত্ত, মই বাকেট দিব নহক, বাকেটত শুভাই নিস্তাত উঠাই
দিব। বিস্তাব খবচ মই দিব, বাতে পোরালিয়েও হুখ নাপাত, শুধিক
হুখ নোপোরা।”

“কিত্ত আপোনার মোনটো আকৌ কেনেকৈ শুভোতাই দিব ?”

“কিত্ত, এই ক্ষেকানতে মৈ-প’সেই হ’ব দেখোন।”

“ও, ও, মোব ইয়াতে খ’সেই হ’ব, বাওক বাওক, এতিয়াই মৈ
বাওকগৈ, নহ’লে আনে লৈ বার। ভিনিবস্তী মেহুদী স্কলনী।
লটাৰী-টিকট লৈছে নে নাই ?”

“লৈছে।”

“অন্তে বাওক পলক নকসিন”—মুদি ক্ষেকানীরে মোব কালে
চই চকুবে ত্রিপ বাবি, কহাবপবাই পরটে। উলাহি উলাহি মিলে।

মই লবাক্ষবিত্তৈ বিয়া এখন মাতি মাহুদানক বহুতাত্তৌ মৈনি
সিয়ারদি নি বিয়াতো বহুরাশৌ। শুলিতে হারোতলে নিয়া মোসর
দবে মাহুহটৌ বৈচ-মোচ-খাই বহিষ। কিলারামাক সম্পূর্ণ খবচ দি
মই ডাঙব বাকেট এটাও, মাক-পুতক-জীয়েকক শুভাই কত দিনব
কিলাব গান এটাত হেঁপাহ পলুরাই শুধকি দিবসে আছিলৌ।
ঈনতীরে লগে লগে গুণগুণাই গ’ল। “শুধকিয়ার নাজনে য়োয়ে।”

মেহুদী মেরকাত মরকন উকাত উকাত মগা মুদি ল’বা-হোরালীইতে
ক’মেও একে-কসুকিত্ত ঠাঙা-কনি দিলৌ। সেটৌই শূধিত্তীমসেই মুকদি-
মুকদি, শুভলোক বাস কবিব মগা ঠাই মেন আছিল। মেরক ককপাত

আমি জীৱবিলাকে ইয়াত সুখেৰে কিতল কৰিছোঁ। শালিকাৰুবিৱে কটীল হুঁহুবা, পানৰুবিৱে খু-চাউল, নিগনিবিলাকেও পাক-ধবত পৰি থকা ল'ক-বিন্দুটৰ হুঁহুবাবিলাক নিৰ্ভয়েৰে খাই গৈছে। প্ৰকৃতিজনীও যেন বৰ ধুনীয়া উধান যেন খোপা বহা চৰ্ট গ্লিভৰ ওপৰত চিকন-ৰ্জনৰণৰ অগেচৰীৰ সূতাৰ শাৰী পিন্ধা হৈ পৰিছে। এদিন ২ ডাবিখে বাতিপুৱা মনৰ আনন্দতে পলমকৈ শুই শুই জীৱনৰ সুখ-আনন্দৰ কথা ভাবি থাকোঁতেই মাত তনিলোঁ দোকানীটোৰ।

“ছাব আছে নে?”

“বেটাই এক ডাবিখটো যাবলৈহে বাট চালে, ছাব সাধিবলৈ আহিলেই।”

“কি হ'লহে, কালি এক ডাবিখ গৈছেহে, আজি মই নিজেই দিৱলৈ নহয়”—শোৱাবপৰাই মই মাত দিলোঁ।

“ঈবিষ্টু! বাকী? বাকী খুজিবলৈ নাই অহা নহয় ছাব। অকণমান এইকালে আহিবচোন, বৰ বিপদ।”

একেজাপেই বাহিৰ ওলাই দেখোঁ আজি চাৰিদিনৰ আগতে দি পঠোৱা মোৰ বাকুটো আক-তাব ভিতৰত মাক আৰু পোৱালি দুটা।

বুকুখনৰ টিপ-লিংটো বন্ধ হোৱাৰ সন্দেহত এবাৰ মোহাৰি দি ক'লোঁ,
“তোমাৰ কথা আৰু কাৰ্য্য-প্ৰসঙ্গ সজতি বন্ধা কৰি ব্যাখ্যা কৰা।”

“সেই মাহুহজনে নিনিলে নহয় ছাব, মোৰ তাতে থৈ পিছদিনা নিয় বুলি শুচি গ'ল, আজি চাৰিদিনে মাহুহৰ পাত্ৰাই নাই। আপুনি বিজ্ঞা-হালক দিয়া পইচাখিনিও দি গৈছে, তাৰেই মই বিজ্ঞাত খবচ কৰিছোঁ।”

“কিন্তু মাহুহজনৰ বেৰাখ-আজাবোতো হ'ব পাবে?”

“হ'বতো পাবে, কিন্তু মেকুবীকেইটা কিমান দিন বাখিয়। এৰি দিলেও দোকানতে থাকে।”

“কিয়, মুক্তি বেচা মাহুহটোক?”

“তাক মোৰটোকে দি লেঠা মাৰিলোঁ ছাব”—মোৰ এই চাৰিদিনৰ মুক্ত জীৱনটোৰ সকলোখিনি আনন্দ তাৰ বন্ধকীয়া বগা দাঁত হুপাবিত জিৰিকিবলৈ ধৰিলে।